

ΣΧΟΛΗ ΑΝΘΡΩΠΙΣΤΙΚΩΝ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

ΠΡΟΓΡΑΜΜΑ ΣΠΟΥΔΩΝ

ΕΠΙΣΤΗΜΕΣ ΑΓΩΓΗΣ

ΤΙΤΛΟΣ ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗΣ

**ΚΙΝΗΤΡΑ ΚΑΙ ΕΜΠΟΔΙΑ ΣΥΜΜΕΤΟΧΗΣ ΕΚΠΑΙΔΕΥΟΜΕΝΩΝ
ΤΡΙΤΗΣ ΗΛΙΚΙΑΣ ΣΤΑ ΠΡΟΓΡΑΜΜΑΤΑ ΣΠΟΥΔΩΝ ΤΟΥ
ΔΗΜΟΤΙΚΟΥ ΑΝΟΙΚΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΧΕΡΣΟΝΗΣΟΥ**

ΟΝΟΜΑ ΦΟΙΤΗΤΗ

ΧΟΥΡΔΑΚΗΣ ΝΙΚΟΛΑΟΣ

A.M. 122444

ΟΝΟΜΑ ΕΠΙΒΛΕΠΩΝΤΑ ΚΑΘΗΓΗΤΗ

ΦΡΑΓΚΟΥΛΗΣ ΙΩΣΗΦ

ΗΡΑΚΛΕΙΟ

ΑΥΓΟΥΣΤΟΣ 2021

**Κίνητρα και εμπόδια συμμετοχής εκπαιδευόμενων Τρίτης ηλικίας στα
προγράμματα σπουδών του Δημοτικού Ανοικτού Πανεπιστημίου
Χερσονήσου**

Motivations and obstacles for senior learners' participation at the Municipal
Open University of Hersonisos' training courses.

Μέλη επιτροπής εξέτασης :

A' Επιβλέπων: κος Φραγκούλης Ιωσήφ

B' Επιβλέπων : κος Ανάγνου Ευάγγελος

**Η εργασία αυτή είναι αφιερωμένη στην οικογένεια μου
για τη στήριξη που μου προσφέρει σε κάθε προσπάθεια.....**

Περίληψη

Αντικείμενο της παρούσας διπλωματικής εργασίας αποτελεί η διερεύνηση των κινήτρων και των εμποδίων μάθησης των εκπαιδευόμενων Τρίτης Ηλικίας στην άτυπη μάθηση και συγκεκριμένα στο Ανοικτό Πανεπιστήμιο Χερσονήσου. Η έρευνα χωρίστηκε σε δύο μέρη· το πρώτο μέρος, το θεωρητικό μέρος πλαισιώνεται από ενότητες που στοχεύουν στην εννοιολογική προσέγγιση της μάθησης των συμμετεχόντων Τρίτης Ηλικίας με τα κίνητρα και τα εμπόδια μάθησης που αντιμετωπίζουν. Το δεύτερο μέρος αφορά την εμπειρική έρευνα και τη μεθοδολογία που χρησιμοποιήθηκε καθώς και τα συμπεράσματα της έρευνας. Η έρευνα ακολούθησε την ποιοτική προσέγγιση και η καταγραφή των δεδομένων έγινε με ατομικές ημιδομημένες συνεντεύξεις οκτώ (8) συνεντεύξεων ηλικιωμένων του Ανοικτού Πανεπιστημίου. Αρχικά διερευνήθηκαν τα κίνητρα μάθησης της ομάδας στόχου μας, τους ηλικιωμένους, τι τους ώθησε στην εκπαίδευση και για ποιους λόγους συμμετείχαν. Στην επόμενη ενότητα έγινε λεπτομερή περιγραφή και ανάλυση των εμποδίων και των προβλημάτων που αντιμετώπισαν. Και τέλος, διερευνήθηκαν οι παράγοντες που τους ενθάρρυναν να συμμετάσχουν και τα οφέλη από τη συμμετοχή τους σε κοινωνικό, προσωπικό και γνωστικό επίπεδο. Η έρευνα ανέδειξε την επιθυμία των ατόμων της Τρίτης Ηλικίας να παίξουν ενεργό ρόλο στην εκπαιδευτική κοινότητα και έδειξαν ζήλο και διάθεση για αυτό. Αισθάνθηκαν σημαντικοί, ολοκληρώθηκαν και ανέπτυξαν πολλούς τομείς της προσωπικότητάς τους, κοινωνικοποιήθηκαν, ενθαρρύνθηκαν ψυχολογικά και πνευματικά και συγχρονίστηκαν με τους ρυθμούς της σύγχρονης εποχής. Ωστόσο, προέκυψαν και αρκετά εμπόδια στη μάθηση τους κυρίως λειτουργικά και αυτά καταγράφηκαν ώστε να μπορούν να αντιμετωπιστούν από την εκπαιδευτική κοινότητα και ειδικότερα από το Πανεπιστήμιο Χερσονήσου. Η παρούσα έρευνα θα μπορούσε να γίνει έναυσμα για νέες αναλύσεις και ερευνητικές αναζητήσεις πάνω στα θέματα που πραγματεύτηκε.

Λέξεις κλειδιά: εκπαίδευση ενηλίκων, άτυπη μάθηση, εκπαιδευόμενοι τρίτης ηλικίας, κίνητρα μάθησης, εμπόδια μάθησης

Abstract

The subject of this thesis is the investigation of the motivations and the obstacles of senior citizen learners at the informal learning and specifically at the Open University of Hersonissos. The survey was divided into two parts, the first part, the theoretical part was accompanied from some sections which aimed to the conceptual approach of senior citizen participants' Learning to the motivations and the obstacles they come up against. The second part concern the empirically survey, the method which was used to and the research findings. The research followed the qualitative approach and data collection was done by eight individual interviews, seniors of Open University participants. Initially investigated the motivations of Learning at our target group, the seniors, what impulsed them and which are the reasons to educate themselves. The next section is about an in-depth commentary and analyzation of obstacles and problems they have to face. And finally, investigated the reasons that encouraged them to participate and the benefits of their participation in personal, social and awareness level. The research highlighted the yearning of senior citizen to contribute in educational community and has shown zealous and willingness. Felt significant, consummated and approved multi- sectors of their personality, mingled, boosted psychological and spiritual, and synchronized by the rhythms of modern era. Though, emerged some obstacles during their educational schedule, mainly functionally problems and these were written down that could be struggled by the educational community and especially by University of Hersonissos. This search could be a trigger for further analysis and researches on topics we are already reified.

Key words: education adults, informal Learning, senior citizen learners, motivations of Learning, obstacles of Learning

Περιεχόμενα

Εισαγωγή.....σελ.7-8	
Α΄ Μέρος/ Θεωρητικό πλαίσιο.....σελ.9-37	
Κεφάλαιο 1^ο / Τρίτη Ηλικία και μάθηση.....σελ.10-20	
1.1. Εννοιολογικός προσδιορισμός της Τρίτης Ηλικίας.....σελ.11-12	
1.2. Εννοιολογικός προσδιορισμός της μάθησης.....σελ.12-13	
1.3. Μορφές Μάθησης.....σελ.13-16	
1.3.1. Τυπική Εκπαίδευση.....σελ.14-15	
1.3.2. Μη Τυπική Εκπαίδευσησελ.15	
1.3.3. Άτυπη Μάθηση.....σελ.15-16	
1.4. Δια βίου μάθηση και Τρίτη Ηλικία.....σελ.16-18	
1.5. Θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας και δράσεις του Δημοτικού Ανοικτού Πανεπιστημίου Χερσονήσουσελ.18-20	
Κεφάλαιο 2^ο /Κίνητρα Μάθησης.....σελ.20-28	
2.1. Κίνητρα Μάθησης.....σελ.22-24	
2.2. Κίνητρα Μάθησης Ενήλικων Εκπαιδευόμενων.....σελ.24-27	
2.3. Κίνητρα Μάθησης Εκπαιδευόμενων “ Τρίτης Ηλικίας”σελ.27-28	
Κεφάλαιο 3^ο / Εμπόδια Μάθησης.....σελ.29-37	
3.1. Εμπόδια μάθησηςσελ. 30-33	
3.2. Εμπόδια μάθησης στους εκπαιδευόμενους “Τρίτης Ηλικίας”.....σελ.33-37	
Β΄ Μέρος/ Εμπειρική έρευνασελ.38-127	
Κεφάλαιο 4^ο / Μεθοδολογία Έρευνας.....σελ.39-49	
4.1. Έρευνα: στόχος και ερευνητικά ερωτήματα.....σελ.40-41	
4.2. Μεθοδολογία της έρευνας.....σελ.41-42	
4.3. Μεθοδολογικά εργαλεία.....σελ.42-44	
4.4. Διαδικασία επιλογής της ερευνητικής μεθόδου.....σελ.44-45	
4.5. Δείγμα της έρευνας.....σελ.45-46	
4.6. Οι άξονες της ημιδομημένης συνέντευξης.....σελ.46-47	
4.7. Αξιοπιστία και εγκυρότητα.....σελ.47	
4.8. Ηθική και δεοντολογία της έρευνας.....σελ.48	
4.9. Περιορισμοίσελ.48-49	
Κεφάλαιο 5^ο / Αποτελέσματα έρευναςσελ.50-64	
5.1. Αίτια και σκοπός συμμετοχής των ηλικιωμένων στο Ανοικτό Πανεπιστήμιο.....σελ.51-56	
5.2. Εμπόδια συμμετοχής και δισταγμοί.....σελ.56-58	
5.3. Παράγοντες ενθάρρυνσηςσελ.58-61	

5.4 Οφέλη Συμμετοχής	σελ.61-64
----------------------------	-----------

Κεφάλαιο 6^ο / Ερμηνεία αποτελεσμάτων- συζήτηση.....σελ.65-76

6.1 Αίτια και σκοπός συμμετοχής των ηλικιωμένων στο Ανοικτό Πανεπιστήμιο Χερσονήσου.....	σελ.67-68
6.2 Εμπόδια συμμετοχής και δισταγμοί.....	σελ.68-69
6.3 Παράγοντες ενθάρρυνσης.....	σελ.69-71
6.4 Οφέλη Συμμετοχής.....	σελ.71-73
6.5 Συμπεράσματα της έρευνας.....	σελ.74-76

Βιβλιογραφικές αναφορές.....σελ.77-80

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία (και μεταφράσεις στα ελληνικά).....	σελ.77-79
Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία.....	σελ.79-80

Παράρτημα 1 (άξονες συνέντευξης).....σελ.81-83

Παράρτημα 2 (έντυπο συναίνεσης).....σελ.84-85

Παράρτημα 3 (συνεντεύξεις).....σελ.85-126

Συνέντευξη 1.....	σελ.85-89
Συνέντευξη 2.....	σελ.89-93
Συνέντευξη 3.....	σελ.94-101
Συνέντευξη 4.....	σελ.101-107
Συνέντευξη 5.....	σελ.107-112
Συνέντευξη 6.....	σελ.113-116
Συνέντευξη 7.....	σελ.117-123
Συνέντευξη 8.....	σελ.123-126
Δήλωση γνησιότητας εργασίας.....	σελ.127

Εισαγωγή

Στη σύγχρονη εποχή που ζούμε , η απόκτηση παιδείας αποτελεί αναφαίρετο δικαίωμα κάθε πολίτη και συνταγματική υποχρέωση του κράτους. Έχοντας σημαντικές και δραστικές αλλαγές στις κοινωνικές δομές και τους κοινωνικούς θεσμούς της σύγχρονης εποχής καθώς και ραγδαίες αλλαγές στην πολιτική, οικονομική και τεχνολογική πραγματικότητα ωθείται ο κάθε πολίτης να προσαρμοστεί στην νέα πραγματικότητα ανεξαρτήτως ηλικίας , φύλου ή οικονομικής κατάστασης. Όλοι οι πολίτες οφείλουν να ακολουθήσουν την νέα τάση και να ακολουθήσουν νέες αξίες , νέα πρότυπα και νέους τρόπους επικοινωνίας μέσω μιας συνεχώς αναπτυσσόμενης εκπαιδευτικής φόρμουλας της δια βίου μάθησης και συγκεκριμένα μέσω των προγραμμάτων εκπαίδευσης ενηλίκων.

Μέσα σε αυτό το εκπαιδευτικό περιβάλλον έχουν θέση και οι εκπαιδευόμενοι Τρίτης Ηλικίας που καλούνται να αντεπεξέλθουν και να αποκτήσουν την εμπειρία ακόμα και της ανώτερης εκπαίδευσης μέσω ενός Ανοικτού Δημοτικού Πανεπιστημίου. Αξιοποιώντας δημιουργικά τον χρόνο τους, επιμορφώνονται και αποκτούν τις γνώσεις που δεν κατάφεραν να αποκτήσουν σε νεότερη ηλικία κυρίως λόγω των υποχρεώσεων που είχαν. Η πολιτεία οφείλει να δημιουργήσει τις συνθήκες αυτές για μια διαρκή εκπαίδευση μέσα από μορφωτικά προγράμματα εκπαίδευσης ενηλίκων.

Η εκπαίδευση ενηλίκων εκτείνεται σε ένα ευρύ φάσμα σπουδών είτε ως άτυπη , τυπική ή μη τυπική μάθηση. Στο δικό μας ερευνητικό πλαίσιο, θα επικεντρωθούμε στην άτυπη μάθηση που προσφέρει το Ανοικτό Δημοτικό Πανεπιστήμιο του Δήμου Χερσονήσου στους πολίτες του και όχι μόνο. Ωστόσο, η ομάδα στόχου μας είναι οι ηλικιωμένοι

εκπαιδευόμενοι που επέλεξαν να φοιτήσουν στην ανώτερη εκπαίδευση . Το Πανεπιστήμιο αυτό είναι μια φιλότιμη προσπάθεια από την πολιτεία να εδραιώσει ένα νέο θεσμό πολιτισμού και παιδείας.

Η εργασία αυτή χωρίζεται σε δύο κύρια μέρη , το πρώτο μέρος το θεωρητικό πλαίσιο όπου αναλύουμε , αποσαφηνίζουμε τις βασικές έννοιες και θεωρίες με τις οποίες θα καταπιαστεί η έρευνα μας. Η μελέτη μας θα γίνει στην εκπαίδευση ενηλίκων και πιο συγκεκριμένα την εκπαίδευση ατόμων Τρίτης ηλικίας. Στη συνέχεια, θα αφιερώσουμε κάποια κεφάλαια για τα κίνητρα που οδήγησαν στη μάθηση τους συμμετέχοντες καθώς και τα εμπόδια που συνάντησαν.

Στο δεύτερο μέρος θα αναφερθούμε στη μεθοδολογία της έρευνας, με ανάλυση του στόχου και των ερευνητικών ερωτημάτων. Καθώς και τα μεθοδολογικά εργαλεία που χρησιμοποιήθηκαν για τη συλλογή των δεδομένων και τους περιορισμούς που είχαμε και την διεξαγωγή της έρευνας. Τέλος, θα παρουσιάσουμε τα συμπεράσματα και τα αποτελέσματα της έρευνας μας.

Α' ΜΕΡΟΣ
ΘΕΩΡΗΤΙΚΟ ΠΛΑΙΣΙΟ
ΠΡΟΣΔΙΟΡΙΣΜΟΣ ΕΝΝΟΙΩΝ

1° ΚΕΦΑΛΑΙΟ
ΤΡΙΤΗ ΗΛΙΚΙΑ ΚΑΙ ΜΑΘΗΣΗ

Ανιχνεύοντας το πεδίο της τρίτης ηλικίας και μάθησης αντιλαμβανόμαστε ότι οι σύγχρονες κυβερνήσεις δίνουν ολοένα και περισσότερη βαρύτητα στην πρωτοβάθμια εκπαίδευση και στην προετοιμασία για την αγορά εργασίας. Αυτό σημαίνει ότι η εκπαίδευση ατόμων μεγαλύτερης ηλικίας θα είναι είδος πολυτέλειας στις εύπορες χώρες. Ωστόσο, παρακολουθώντας το παράδειγμα των δυτικών κοινωνιών και τις εκπαιδευτικές πρακτικές τους στην εκπαίδευση των ατόμων μεγαλύτερης ηλικίας, πρέπει να στραφούμε και να δώσουμε σημασία στη μάθηση που επιτελείται σε κοινότητες , την ανοικτή μάθηση .

Αναφορικά με τη μάθηση στις μεγαλύτερες ηλικίες στην Ευρώπη και σύμφωνα με τα στατιστικά στοιχεία του ιδρύματος Hospice στη Βουδαπέστη αναφέρθηκε η αύξηση του προσδόκιμου ζωής ,η οποία σημαίνει ότι οι ηλικιωμένοι πρέπει, αλλά και μπορούν να μάθουν. Ο διευθυντής Josef Jaszberenyi του Κέντρου Ερευνών στη Βουδαπέστη για την εκπαίδευση Ηλικιωμένων αναφέρθηκε στο γεγονός ότι η εκπαίδευση αυτή δεν λαμβάνει χώρα σε κολέγια ή Πανεπιστήμια , καθώς αυτά δε δείχνουν ιδιαίτερο ενδιαφέρον για τη συγκεκριμένη ομάδα στόχου , αλλά σε κοινοτικά κέντρα. (Forage,2013)

1.1. Εννοιολογικός προσδιορισμός της Τρίτης Ηλικίας

Η Τρίτη ηλικία δεν είναι εύκολο να ορισθεί με ένα συγκεκριμένο όρο καθώς η αντίληψη που έχει κάποιος για την Τρίτη ηλικία μπορεί να διαμορφωθεί ή να διαφοροποιηθεί ανάλογα με το ιστορικό , κοινωνικό και πολιτισμικό πλαίσιο στο οποίο ανήκει.

Σύμφωνα με τον Hayflick οι βασικοί παράγοντες που ασκούν καθοριστική επίδραση στη διαδικασία της γήρανσης είναι οι εξής :

1. Η κληρονομικότητα
2. Η κοινωνική προσαρμογή και η συμπεριφορά
3. Η ψυχοσύνθεση του ατόμου
4. Η υγιεινή διαβίωση

Οι περισσότεροι επιστήμονες που ασχολούνται με την βιολογία και την φυσιολογία της γήρανσης συμφωνούν ότι δεν υπάρχει μία συγκεκριμένη θεωρία που να ερμηνεύει πλήρως το φαινόμενο της γήρανσης (Rubinstein,1990 στο Δαρβαρέσης,1999).

Ωστόσο, ο Λάσλετ (1989) ορίζει τέσσερα στάδια ζωής : η πρώτη ηλικία είναι η περίοδος εξάρτησης, κοινωνικοποίησης , ανωριμότητας και εκπαίδευσης. Η δεύτερη ηλικία είναι περίοδος ανεξαρτησίας , ωριμότητας , ευθύνης και κερδών. Η τρίτη ηλικία είναι περίοδος προσωπικών επιτευγμάτων και εκπλήρωσης. Η τέταρτη περίοδος είναι περίοδος εξάρτησης , εξασθένησης και θανάτου (Λάσλετ,1989 στο Πουλοπούλου-Έμκε,1999).

Η Παγκόσμια Συνέλευση του Γήρατος, που συνήλθε το 1982 στη Βιέννη, κατόπιν αποφάσεως της Γενικής Συνέλευσης του Ο.Η.Ε., υιοθέτησε την ηλικία των 60 ετών και άνω, ως όριο για τη καταγραφή των ατόμων που ανήκουν στην τρίτη ηλικία (Δαρδαβέσης, 1999:33). Όμως, στις περισσότερες χώρες έχει τοποθετηθεί χρονικά ο ηλικιωμένος στην ηλικία άνω των 65 ετών και δικαιολογείται με την αναγνώριση του δικαιώματος της σύνταξης. Παράλληλα, έχει επικρατήσει και ο όρος ης τέταρτης ηλικίας που τοποθετείται χρονικά στα άτομα 80 ετών και άνω (Δαρδαβέσης, 1999).

1.2. Εννοιολογικός προσδιορισμός της μάθησης

Σύμφωνα με τον Rogers (1999), η λέξη “μάθηση” έχει τουλάχιστον δύο σημασίες. Η γενική σημασία που σημαίνει την αλλαγή στις γνώσεις αλλά και στη συμπεριφορά. Αλλά υπάρχει και μια πιο συγκεκριμένη έννοια του ρήματος ‘μαθαίνω’ που σημαίνει αποστηθίζω, απομνημονεύω. Όμως αυτό που εννοούμε με την έννοια της μάθησης δεν είναι η απομνημόνευση αλλά οι σχεδόν μόνιμες αλλαγές που προξενούνται εκούσια στα πρότυπα δράσης , σκέψης και στα συναισθήματα των ανθρώπων (Rogers,1999).

Ειδικότερα, όπως αναφέρει ο Ματσάγγουρας (1997) η μάθηση χωρίζεται σε τέσσερα επίπεδα και είναι τα εξής :

- Στο πληροφοριακό όπου η μάθηση συνιστάται από την συλλογή πληροφοριών μέσω των αισθήσεων και των λειτουργιών της μνήμης
- Στο οργανωτικό όπου η μάθηση επικεντρώνεται στην ιεράρχηση ,

κατηγοριοποίηση και διάταξη δημιουργώντας αλληλοσυσχετισμούς δεδομένων ώστε να καταλήξει σε ένα ευρύ εννοιολογικό σχήμα

- Στο αναλυτικό όπου η μάθηση αναφέρεται σε ενδοσυσχετισμούς δεδομένων που προβάλλονται έπειτα από διαδικασίες ανάλυσης και επαγωγικές συλλογιστικές διεργασίες
- Στο πραξιακό όπου το άτομο χρησιμοποιεί με απαγωγικό τρόπο την οργανωμένη με σχήματα , αρχές και μοντέλα γνώση για να αναλύσει, να εξηγήσει, να αξιολογήσει και να ξεπεράσει τις επιφανειακές δομές των δεδομένων του (Ματσάγγουρας , 1997).

1.3 Μορφές Μάθησης

Εφόσον ορίσαμε την έννοια της μάθησης θα ήταν σημαντικό να αναλύσουμε πιο διεξοδικά την μάθηση και να αναφέρουμε τις μορφές μάθησης καθώς και κάποια χαρακτηριστικά και διαφορές με την εκπαίδευση. Η μάθηση, φυσικά, και σύμφωνα με τον Rogers (1999) δεν συντελείται μόνο σε κάποια αίθουσα εκπαίδευσης. Όλες οι μορφές μάθησης πρέπει να περιέχουν μάθηση, ενώ η μάθηση δεν είναι πάντοτε εκπαίδευση. Η μάθηση είναι ανεξάρτητη από τις αίθουσες εκπαίδευσης και οι άνθρωποι μαθαίνουν διαρκώς ότι και να κάνουν. Αυτό πετυχαίνετε με την απόκτηση της εμπειρίας που είναι συνεχής , όπως και η μάθηση.

Μεγάλος αριθμός ερευνητών έχει στρέψει το ενδιαφέρον για την μελέτη και έρευνα της τυπικής εκπαίδευσης (formal learning), άτυπης μάθησης (Informal Learning) και μη τυπικής εκπαίδευσης (non formal Learning). Η διάκριση αυτή χρειάζεται για κάθε ερευνητή ώστε να καθορίσει το εκπαιδευτικό πλαίσιο και μια ενδιαφέρουσα ανάλυση μας αποτυπώνει ο Jarvis. Σύμφωνα με τον Jarvis (1987), «Η τυπική – επίσημη εκπαίδευση (formal education) έχει γραφειοκρατικό χαρακτήρα, η μη τυπική εκπαίδευση (non formal education) είναι οργανωμένη και συγκροτημένη διαδικασία η οποία εξελίσσεται σε ένα εκπαιδευτικό περιβάλλον που δεν είναι απαραίτητα γραφειοκρατικό και η Άτυπη μάθηση (informal education) είναι προκαθορισμένη και προγραμματισμένη διαδικασία με βασικό χαρακτηριστικό της την αλληλεπίδραση». Ωστόσο στη χώρα μας οι όροι “τυπική

εκπαίδευση”, “μη τυπική εκπαίδευση” και “άτυπη μάθηση”, δεν είναι τόσο πολύ διαδεδομένοι ενώ παράλληλα δεν υπάρχουν συγκριτικές μελέτες για τη συνεισφορά τους στην όλη εκπαιδευτική διαδικασία.

1.3.1 Τυπική Εκπαίδευση

Ο όρος που δίνεται στην τυπική εκπαίδευση είναι ένα ιεραρχημένο , δομημένο και οργανωμένο χρονικά σε βαθμίδα εκπαιδευτικό σύστημα. Περιλαμβάνει την Πρωτοβάθμια Εκπαίδευση, την Δευτεροβάθμια εκπαίδευση και την Ανώτατη - Τριτοβάθμια Εκπαίδευση. Εκτός από τις γενικές ακαδημαϊκές σπουδές περιλαμβάνει εξειδικευμένα προγράμματα και θεσμούς ολοκληρωμένης και τεχνικής εκπαίδευσης (Jeffs & Smith,1990).

Στη χώρα μας, η τυπική εκπαίδευση συνδέεται με την εκάστοτε εκπαιδευτική πολιτική με κύριο και πάγιο γνώρισμα της την τυποποιημένη δασκαλοκεντρική διδασκαλία , οριοθετημένη μέσα στον χώρο του σχολείου (Ανθογαλίδου,2003). Με τα γνωρίσματα αυτά παρουσιάζεται μια νοοτροπία όπου η γνώση είναι ένα ετοιμοπαράδοτο προϊόν που μεταβιβάζεται από τον δάσκαλο στον μαθητή. Το παιδαγωγικό ενδιαφέρον του μαθητή οριοθετείτε ανάμεσα στην απαρέγκλιτη εφαρμογή της διδακτέας ύλης, του αναλυτικού προγράμματος και στη μέθοδο της στείρας απομνημόνευσης.

Είναι άξιο να αναφέρουμε ότι γίνονται αρκετά μεταρρυθμιστικά εγχειρήματα με στόχο τον επαναπροσδιορισμό της τυπικής εκπαίδευσης στη σύνδεση της με τη μαθησιακή διαδικασία και στην υιοθέτηση εναλλακτικών μορφών εκπαίδευσης. Ως προς την παραπάνω νοοτροπία τίθεται το ερώτημα αν η παραδοσιακή εκπαίδευση μπορεί να ικανοποιήσει τις ανάγκες των μαθητών αλλά και να πετύχει το στόχο της πολύπλευρης ανάπτυξης της προσωπικότητας του ανθρώπου.

Ο ρόλος της τυπική εκπαίδευσης αμφισβητείται από τις διαρκώς αυξανόμενες ανάγκες για ένταξη στο εκπαιδευτικό σύστημα και άλλων ομάδων πέρα των μαθητών. Έχει δημιουργηθεί μια ανάγκη σύνδεσης της εκπαίδευσης με τη μαθησιακή διαδικασία και κυρίως με τη δια βίου μάθηση που μας οδηγεί σε άλλους εκπαιδευτικούς σχεδιασμούς και εφαρμογές άλλων μορφών εκπαίδευσης οι οποίες θα αντεπεξέλθουν στις απαιτήσεις των

εκπαιδευομένων.

1.3.2 Μη Τυπική Εκπαίδευση

Οποιαδήποτε οργανωμένη εκπαιδευτική δραστηριότητα εκτός του τυπικού εκπαιδευτικού συστήματος θεωρείται μη τυπική εκπαίδευση και απευθύνεται σε συγκεκριμένους εκπαιδευόμενους που έχουν συγκεκριμένους στόχους (Jeffs & Smith,1990). Σύμφωνα με τον Rogers η μη τυπική εκπαίδευση δεν έχει να κάνει μόνο με τη μορφή της εκπαίδευσης αλλά και με το περιεχόμενο που θεωρείται ότι σχετίζεται περισσότερο με τη ζωή και όχι με ένα παραδοσιακό σχολικό πρόγραμμα μαθημάτων. Καθώς και με τις διεργασίες μάθησης που χαρακτηρίζονται περισσότερο από την αλληλεπίδραση και την συμμετοχή παρά από την καθοδήγηση.

Παραδείγματα φορέων και προγραμμάτων μη τυπικής εκπαίδευσης είναι τα ινστιτούτα επαγγελματικής κατάστασης , σχολές επαγγελματικής κατάστασης, κολέγια και διάφοροι άλλοι ιδιωτικοί ή δημόσιοι οργανισμοί. Η μη τυπική εκπαίδευση εξαρτάται σε μεγάλο βαθμό από το πλαίσιο και το φορέα που υλοποιείται και πολλές φορές υπάρχει έντονη ανησυχία για την εγκυρότητα των αποτελεσμάτων - γνώσεων τους.

1.3.3 Άτυπη Μάθηση

Σύμφωνα με τους Jeffs & Smith (1990) άτυπη μάθηση είναι η δια βίου διαδικασία όπου το κάθε άτομο αποκτά στάσεις, αξίες, δεξιότητες και γνώσεις από το κοινωνικό του περιβάλλον και τις κοινωνικές του συναναστροφές. Αποκτάται από την εμπειρία στις καθημερινές δραστηριότητες της ζωής μας έξω από μια διαρθρωμένη από άποψη μαθησιακών στόχων , προγράμματος , χρόνου μάθησης και διδακτικής στήριξης.

Η μάθηση που συμβαίνει άδηλα και χωρίς ουσιαστικά να υπάρχει πρόθεση διδακτικής ή κάποιος στόχος είναι η άτυπη μάθηση. Σύμφωνα με τον Κόκκο (2005) συμβαίνει εκτός εκπαιδευτικών ιδρυμάτων και έχει χαρακτήρα περιστασιακό. Ωστόσο στην άτυπη μάθηση το άτομο αποκτά κάποια ερεθίσματα για να δημιουργήσει μια “αυτομόρφωση” δηλαδή μια πιο οργανωμένη εμπειρία μάθησης ώστε ακολούθως να αντλήσει στάσεις , γνώσεις και συμπεριφορές. Παραδείγματα μορφών άτυπης μάθησης είναι διάφορα προγράμματα που

υλοποιούν οι πολιτιστικοί σύλλογοι όπως θεατρικές και μουσικές εκδηλώσεις , καλλιτεχνικές εκθέσεις , τα ελεύθερα προγράμματα περιβαλλοντικής εκπαίδευσης , επισκέψεις σε τόπους ιστορικού, περιβαλλοντικού και θρησκευτικού ενδιαφέροντος και άλλες δραστηριότητες που ο ενήλικας θα μπορεί να επιλέξει και να τον προτρέψουν σε κάποιο επίτευγμα (Rogers,1999). Τα προγράμματα άτυπης μάθησης δεν οδηγούν σε κάποια επίσημη πιστοποίηση.

1.4 Δια βίου μάθηση και Τρίτη Ηλικία

Ο όρος δια βίου εκπαίδευση έχει επικρατήσει να αναφέρεται σε όλους τους τύπους της εκπαίδευσης (τυπική, μη-τυπική και άτυπη), παράλληλα όμως οριοθετείται ως η εκπαίδευση του ατόμου απ' την γέννηση του και καθ' όλη τη διάρκεια της ζωής του. Ορίζεται, λοιπόν, με χρονικούς όρους (CEDEFOP, 1996).

Σύμφωνα με τους Κελπανίδη & Βруνιώτη (2004) η συνέπεια της ταχύρυθμης ανανέωσης των γνώσεων είναι το γεγονός ότι η τυπική εκπαίδευση θεωρείται ανεπαρκής για την προσαρμοστικότητα των ατόμων και την ευελιξία τους στο συνεχές μεταβαλλόμενο κοινωνικό και επαγγελματικό τους περιβάλλον. Η νέα αυτή συνθήκη για ανανέωση της γνώσης επέβαλε την ανάγκη της συνεχούς, δια βίου εκπαίδευσης και μάθησης προϋποθέτοντας την ενεργό συμμετοχή του ατόμου στην κοινωνική ζωή. Ωστόσο, τη νέα αυτή κοινωνική αναγκαιότητα δεν την αντιλαμβάνονται όλα τα άτομα εξίσου. Πάνω στην αλλαγή αυτή καταβάλλονται προσπάθειες από πολλές ευρωπαϊκές χώρες και χώρες της Βόρειας Αμερικής να κινητοποιήσουν τους πολίτες στους να στραφούν στη δια βίου μάθηση.

Το σημείο που θέλουμε να εστιάσουμε είναι η Τρίτη ηλικία και η σχέση της με τη δια βίου μάθηση. Στη σύγχρονη εποχή που διανύουμε υπάρχουν μεγάλες και γρήγορες αλλαγές σε πολλούς τομείς της ανθρώπινης δραστηριότητας. Με τον συνεχή ρυθμό ανάπτυξης της τεχνολογίας και με τα νέα δεδομένα , κάθε άτομο πρέπει να αναπτύξει γνώσεις και δεξιότητες για να μπορέσει να αντεπεξέλθει και να ικανοποιήσει τις απαιτήσεις της σύγχρονης κοινωνίας.

Ο Dr Koen DePryck , από το Πανεπιστήμιο Vrije των Βρυξελλών και το Κέντρο Εκπαίδευσης Ενηλίκων Antwerp στο Βέλγιο ανέφερε ότι τα παραδοσιακά γραμμικά μοντέλα της τυπικής εκπαίδευσης δεν είναι πλέον αρκετά και ότι είναι απαραίτητο ένα σύστημα να βασίζεται σε μία μη γραμμική προσέγγιση της εκπαίδευσης ατόμων μεγαλύτερης ηλικίας . Η νέα αυτή κατεύθυνση θα πρέπει για παράδειγμα να περιλαμβάνει τη μάθηση σε κοινότητες , την ανοικτή, την μη τυπική και την ενδογενεακή μάθηση.

Στα νέα αυτά μεταβαλλόμενα δεδομένα εκσυγχρονισμού και ανάπτυξης παίζει σημαντικό και επιτακτικό ρόλο η δια βίου μάθηση και των ατόμων της Τρίτης ηλικίας και θα εξηγήσουμε τους λόγους. Ο Rogers (1999) αναφέρει ότι ενώ παραδοσιακά η νεότητα στην εκπαίδευση αντιμετωπίστηκε θετικά και η γήρανση αρνητικά, τα τελευταία χρόνια οι απόψεις σχετικά με τα ηλικιωμένα άτομα παρουσιάζουν αλλαγές με αυξανόμενες θετικές στάσεις για τους εκπαιδευόμενους μεγαλύτερης ηλικίας και αυξανόμενες αρνητικές στάσεις για τους νεότερους εκπαιδευόμενους. Αυτό πιθανόν να οφείλεται στη συνεχή αύξηση των ηλικιωμένων ατόμων στο σύνολο της κοινωνίας. Ωστόσο η επικρατούσα αντίληψη για την προοπτική εκπαίδευσης των ενηλίκων χωρίζεται σε τρία στάδια ανάπτυξη , ωριμότητα και παρακμή ή αλλιώς ανάπτυξη , δημιουργία και “ολοκλήρωση”. Ο τελικός στόχος της δια βίου μάθησης είναι η απελευθέρωση, ο αυτοκαθορισμός , η ελευθερία.

Στη πορεία αυτής της ανάπτυξης και της ικανοποίησης των απαιτήσεων της σύγχρονης ζωής θα παίζουν σημαντικό ρόλο οι εκπαιδευόμενοι Τρίτης Ηλικίας αφού ήδη παρουσιάζονται σημάδια μεταβολών από την πρόωρη απόσυρση ατόμων από την αγορά εργασίας στην προσπάθεια αξιοποίησης των ηλικιωμένων με συνέχιση είτε της εργασιακής τους απασχόλησης ή δημιουργίας νέας . Η ανάγκη διατήρησης των μεγαλύτερης ηλικίας εργαζομένων στην αγορά εργασίας λόγω της μείωσης του ενεργού πληθυσμού αλλά και συνεπεία των μεταβολών στην πληθυσμιακή δυναμική (Eurostat,2009). Με λίγα λόγια η αλλαγή αυτή συνεπάγεται στην κατεύθυνση μιας εκπαιδευτικής πολιτικής στραμμένης στη δια βίου μάθηση συμπεριλαμβανομένων των ατόμων της Τρίτης Ηλικίας. Ήδη στην Ευρωπαϊκή Ένωση δημιουργούνται εκπαιδευτικά προγράμματα προσαρμοσμένα για άτομα Τρίτης Ηλικίας. Η συμμετοχή στη δια βίου μάθηση είναι υψηλή στη Δανία, τις Κάτω Χώρες, τη Σλοβενία, τη Φινλανδία, τη Σουηδία και το Ηνωμένο Βασίλειο, χωρίς περιφερειακές διαφοροποιήσεις, αν και «Στο εσωτερικό

των χωρών, τα υψηλότερα ποσοστά ένταξης στα συστήματα εκπαίδευσης και κατάρτισης συχνά καταγράφονται γύρω από τις μεγαλύτερες πόλεις...». (Eurostat, 2010).

1.5 Θεσμικό πλαίσιο λειτουργίας και δράσεις του Δημοτικού Ανοικτού Πανεπιστημίου Χερσονήσου

Η τοπική αυτοδιοίκηση επιχειρεί να εδραιώσει ένα νέο θεσμό πολιτισμού και παιδείας, ένα φορέα δια βίου μάθησης το «Δημοτικό Ελεύθερο Ανοικτό Πανεπιστήμιο»(ΔΕΑΠ) στο Δήμο Χερσονήσου. Η σύσταση ενός τέτοιου εκπαιδευτικού ιδρύματος δίνει την ευκαιρία στους δημότες της Χερσονήσου αλλά και άλλων δήμων να αναπτύξουν τα ενδιαφέροντα τους, να αποκτήσουν νέες γνώσεις και δεξιότητες, να έρθουν σε επαφή με νέα γνωστικά πεδία και αντικείμενα επιστήμης προκειμένου να διεκδικηθούν οι ορίζοντες τους και να θωρακιστούν ως προς την αντιμετώπιση των ζητημάτων της σύγχρονης ζωής στον τόπο μας.

Με την πεποίθηση αυτή, η εδραίωση ενός τέτοιου θεσμού αποτελεί ελπιδοφόρο μέσο έκφρασης των εναλλακτικών τρόπων αντιμετώπισης της κρίσης μέσα από μια νέα προοπτική μαθησιακής ανασυγκρότησης. Η πολιτεία οφείλει να δημιουργήσει τις συνθήκες για έναν διαρκή διάλογο μέσα από ένα φιλόδοξο μορφωτικό πρόγραμμα σπουδών που θα δώσει την δυνατότητα διεύρυνσης του τόσο σε θεωρητικά γνωστικά αντικείμενα όσο και προς την κατεύθυνση των επιστήμων. Η ανώτατη παιδεία βρίσκεται σε κρίσιμο σταυροδρόμι καθώς πληθαίνουν οι απαιτήσεις των καιρών και η εκπαίδευση αποτελεί τον μόνο τρόπο και προοπτική διεύρυνσης των πραγμάτων.

Σύμφωνα λοιπόν με την υπ' αριθμόν 271/17 απόφαση Δημοτικού Συμβουλίου ο Δήμος Χερσονήσου με υψηλό αίσθημα ευθύνης ανακοινώνει την ίδρυση του «Δημοτικού Ελεύθερου Ανοικτού Πανεπιστημίου (ΔΕΑΠ) στην δημοτική ενότητα Μαλίων του Δήμου Χερσονήσου με το διακριτό τίτλο του ονόματος του μεγάλου Κρητικολόγου, Αρχαιολόγου, Λαογράφου, Ιστορικού και φιλόλογου Στέφανου Ξανθουδίδη (1864-1928) και με έμβλημα τις περίφημες «Μέλισσες» κόσμημα της μινωικής περιόδου το οποίο έχει βρεθεί στην περιοχή των Μαλίων.

Τα μαθήματα πραγματοποιούνται σε συγκεκριμένα κτιριακά συγκροτήματα – πρώην αίθουσες δημοτικών συμβουλίων και σε κατάλληλους άλλους δημοτικούς χώρους σε όλες τις δημοτικές ενότητες ανάλογα με τα προγράμματα σπουδών που ενδιαφέρουν τους

εγγεγραμμένους φοιτητές ανά περιοχή, αλλά πάντα με έδρα το δημοτικό κατάστημα Μαλίων. Κάθε κύκλος σπουδών έχει δικό του γνωστικό αντικείμενο ή επιστημονικά θέματα σύμφωνα με τον διδάσκοντα και έχει διάρκεια τριών μηνών (Οκτώβριος-Δεκέμβριος, Ιανουάριος-Μάρτιος, Απρίλιος-Ιούνιος). Τα μαθήματα λαμβάνουν χώρα μια φορά την εβδομάδα, ως πιθανότερη ημέρα το Σάββατο και διαρκούν τρεις ώρες (11:00-14:00). Κατά το πρώτο έτος σπουδών, τα δύο εξάμηνα χειμερινό και εαρινό καλύπτονται με γνωστικά αντικείμενα γενικής παιδείας με ιδιαίτερη βαρύτητα στην πλουσιότερη τοπική μας ιστορία, όπως αυτή αναδεικνύεται μέσα από τα σύγχρονα ερευνητικά και επιστημονικά πεδία. Κατά τη λήξη επιλογής του προγράμματος σπουδών χορηγείται βεβαίωση παρακολούθησης σε όσους συμπληρώσουν οκτώ μαθήματα από τον κύκλο των δέκα μαθημάτων. Δικαίωμα συμμετοχής έχουν όλοι ανεξαρτήτου οικονομικού εισοδήματος και ηλικίας.

Προγράμματα σπουδών:

- Ανθρωπιστικές (Τοπική Ιστορία και Πολιτισμός Εκκλησιαστική Ιστορία ,Θεολογία , Φιλολογία, Αρχαιολογία...)
- Κοινωνικές (Κοινωνία και Θρησκεία, Κοινωνιολογία, Οικονομία, Διοίκηση Ανθρωπολογία, Κοινωνία της Πληροφορίας Κυβερνητική, Μέσα Μαζικής Ενημέρωσης....)
- Τέχνες (Εικαστικά, Μουσική, Θέατρο, Ιστορία της Τέχνης....)
- Πολιτιστικός τουρισμός
- Πολιτική παιδεία
- Επιστήμες υγείας (Ιατρική , Βιολογία, Κτηνιατρική....)
- Θετικές Επιστήμες (Χημεία, Φυσική, Πληροφορική, Μαθηματικά....)
- Προστασία περιβάλλοντος
- Ξένες Γλώσσες
- Επαγγελματικός Προσανατολισμός
- Παιδαγωγικές Επιστήμες (Παιδαγωγική, Φιλοσοφία, Ψυχολογία, Επιστήμες της Αγωγής , Φυσική Αγωγή, Αθλητισμός....)
- Σπουδές πρωτογενούς τομέα οικονομίας (Γεωπονία, Μελισσοκομία, Κτηνοτροφία...)

Η αναζήτηση νέων κατευθυντήριων αρχών στο επίπεδο της πολιτιστικής πολιτικής, οι νέες προοπτικές για την επιστημονική εκπαίδευση, η συμμετοχή στη γνώση, η ανάπτυξη σε κάθε τομέα της κοινωνικής ζωής προσδίδουν στο εγχείρημα αυτό ξεχωριστή σημασία και το καθιστούν, πέρα από την αναγκαιότητα του, ιδιαίτερα επίκαιρο και ωφέλιμο για την κοινωνία.

2ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ
ΚΙΝΗΤΡΑ ΜΑΘΗΣΗΣ

Στο πρώτο κεφάλαιο της εργασίας μας ερευνήσαμε το εκπαιδευτικό πλαίσιο της μάθησης που κάθε ενήλικας μπορεί να δοκιμαστεί για τη μάθηση του. Ειδικά, αναφερθήκαμε στο εκπαιδευτικό πλαίσιο της Τρίτης ηλικίας και συγκεκριμένα στο Ανοικτό Πανεπιστήμιο Χερσονήσου με το ανάλογο νομικό και λειτουργικό πλαίσιο που το διέπει. Με αφορμή τη μάθηση των ηλικιωμένων θεωρήσαμε σημαντικό να αναλύσουμε τα κίνητρα συμμετοχής των μαθητευόμενων της Τρίτης ηλικίας και η ανάλυση αυτή λαμβάνει χώρα στο συγκεκριμένο δεύτερο κεφάλαιο.

Γνωρίζοντας ότι η συμμετοχή των ενήλικων εκπαιδευόμενων σε εκπαιδευτικά προγράμματα και εκπαιδευτικές δραστηριότητες αλλά και τα κίνητρα που ωθούν αυτούς στη μάθηση συνιστά διεθνώς ένα βασικό τομέα της ερευνητικής αναζήτησης στο πεδίο της εκπαίδευσης ενηλίκων.

Στην Ελλάδα συναντάται και αναλύεται ο τομέας αυτός κυρίως στα τέλη του 1990 και μετά, καταγράφοντας ποσοστά συμμετοχής και σε αρκετές περιπτώσεις διερευνώνται τα κίνητρα. Όργανα συλλογής των στοιχείων αυτών είναι η ΕΣΥΕ και η Eurostat (Καράλης, 2013).

Στις παρακάτω υποενότητες θα αναλύσουμε τα κίνητρα μάθησης μέσα από την θεωρητική ευαισθητοποίηση διαφόρων σύγχρονων θεωρητικών στους ενήλικους εκπαιδευόμενους αλλά και πιο συγκεκριμένα στους εκπαιδευόμενους της ώριμης ηλικίας.

2.1 Κίνητρα Μάθησης

Η γνώση των κινήτρων μάθησης παίζει σημαντικό ρόλο στον παιδαγωγό ώστε να κατανοήσει τι είναι κίνητρα, πως δημιουργούνται και ποια επίδραση ασκούν. Αυτός ο σημαντικός ρόλος δεν αποτελεί μόνο την προϋπόθεση, υπάρχει και κάτι ακόμα πιο σημαντικό: να έχει ο παιδαγωγός την ικανότητα να εκμεταλλευτεί κατάλληλα τα κίνητρα μάθησης των εκπαιδευόμενων, να βοηθήσει στην ανάπτυξη των κινήτρων αυτών και να τα κατευθύνει με σκοπό και πρόγραμμα στην επίτευξη παιδαγωγικών υπευθύνων σκοπών.

Τα κίνητρα δεν αποτελούν μόνο μια ουσιαστική προϋπόθεση για μάθηση αλλά η δημιουργία και ανάπτυξη κινήτρων, που είναι και ο βασικός σκοπός της εκπαιδευτικής αγωγής. Όλοι οι σκοποί της αγωγής από την καλλιέργεια και την ανάπτυξη της ελεύθερης

βούλησης και τη διαμόρφωση αυτόνομης προσωπικότητας μέχρι την ετοιμότητα του ατόμου για μάθηση σχετίζονται στη βάση τους με τα κίνητρα δηλαδή με τα αίτια της συμπεριφοράς τους. Τα κίνητρα , λοιπόν, δεν είναι το μέσο για την επίτευξη του εκπαιδευτικού σκοπού αλλά είναι και τα ίδια σκοπός (Sciefele et al,1985).

Σύμφωνα με τους Ley & Young (2001) “το κίνητρο είναι ο πιο σημαντικός παράγοντας πρόβλεψης της μάθησης”. Ειδικότερα, το κίνητρο εγείρει τη δράση και κατευθύνει τη συμπεριφορά του μαθητή μέσα από μια εσωτερική συνθήκη ή κατάσταση (Brophy,1998). Επιτυγχάνεται ο στόχος της μάθησης όταν ο μαθητής έχει κίνητρο να κάνει κάτι , να φέρει σε πέρας τις μαθησιακές του δραστηριότητες και να είναι σε θέση να διατηρήσει την προσπάθεια που απαιτείται στο χρονικό διάστημα που απαιτείται. Με λίγα λόγια το κίνητρο αποτελείται από ψυχολογικά χαρακτηριστικά που παίζουν σημαντικό ρόλο στην εκπαίδευση και γενικότερα στη ζωή του μαθητή αφού καθορίζουν προτιμήσεις με ανάλογες επιτυχίες ή και αποτυχίες.

Διακρίνονται διάφοροι τύποι κινήτρων όπως τα φυσιολογικά κίνητρα , τα κοινωνικά κίνητρα και τα γνωστικά κίνητρα. Στα φυσιολογικά κίνητρα (έμφυτα, βασικά ή βιογενή) είναι σύμφυτα με τη βιολογική δομή του οργανισμού μας , με τη λειτουργία δηλαδή της εξασφάλισης της ισορροπίας του οργανισμού μας. Παραδείγματα φυσιολογικών κινήτρων είναι η δίψα , η πείνα , ο ύπνος και ο πόνος.

Στα κοινωνικά κίνητρα (που αποκτήθηκαν - κοινωνικογενή) υπάρχει διαφορά από άτομο σε άτομο , από πολιτισμό σε πολιτισμό , η απόκτηση τους γίνεται μέσα από την διαδικασία της κοινωνικοποίησης του ατόμου που προκύπτει μέσα από την κοινωνική μάθηση. Στα κίνητρα αυτά ξεχωρίζει η επιθυμία του ατόμου να είναι αποδεκτό και αρεστό, να εκτιμάται είτε στην ομάδα που ανήκει ή στη σχολική τάξη ή ευρύτερα στην κοινωνία που ζει .

Και τέλος, στα γνωστικά κίνητρα που απεικονίζονται οι ανάγκες των μαθητών να αποκτήσουν γνώση και σωστή πληροφόρηση βασισμένη στην περιέργεια και στην εξερευνητική δραστηριότητα και αναζήτηση. Τα γνωστικά κίνητρα ρυθμίζονται με βάση την εμπειρία του παρελθόντος του μαθητή συμπεριλαμβάνοντας τις γνώσεις που έχουν αποκτηθεί από την παιδική ηλικία στην συναναστροφή του μέσα στο κοινωνικο-πολιτιστικό περιβάλλον που ζει και με βάση τις γνώσεις που έχει αποκτήσει από το μαθησιακό του περιβάλλον (Ferreira et al., 2011).

2.2 Κίνητρα Μάθησης Ενήλικων Εκπαιδευόμενων

Η αντίληψη που έχει ο Houle (1961) για την υποκίνηση των ενήλικων εκπαιδευόμενων προς την μάθηση την χαρακτηρίζει ως κάτι “πιο σύνθετο, ως συνδεδεμένη με τον προσανατολισμό προς το στόχο ή τον προσανατολισμό προς τη διεργασία ή τον προσανατολισμό προς το θέμα , ο οποίος περικλείει τις εγγενείς μαθησιακές ορμές του ανθρώπου” (Houle,1961 , οπ.αναφ. στο Rogers, 1999:128). Επιπλέον, ο Tough πραγματοποίησε μία έρευνα που συμπεραίνει ότι οι εκπαιδευόμενοι συμμετέχουν σε εκπαιδευτικό πρόγραμμα ή δραστηριότητα όχι για ένα λόγο αλλά για περισσότερους και διαφορετικούς μεταξύ τους λόγους. Το κύριο αποτέλεσμα της έρευνας ήταν η επιθυμία των εκπαιδευόμενων να εφαρμόσουν τις γνώσεις που απέκτησαν κατά τη διάρκεια του προγράμματος.

Αναφορικά με τη σύνδεση της ικανοποίησης των αναγκών των εσώτερων ορμών και επιθυμιών του εκπαιδευόμενου με τη μάθηση υποστηρίζουν δύο σημαντικοί θεωρητικοί, ο Rogers και ο Maslow (1986). Ο Rogers θεωρεί αυτή την ώθηση του ενήλικα εκπαιδευόμενου ως μια σειρά ορμών με στόχο την ενηλικιότητα δηλαδή την απόκτηση των χαρακτηριστικών της αυτονομίας, της υπευθυνότητας και του αυτοπροσδιορισμού του ατόμου. Με μόνη διαφορά πως οι ορμές αυτές , τα ‘εσωτερικά κίνητρα” αυτά διαφέρουν από κοινωνία σε κοινωνία. Ο Maslow (1968) κατατάσσει τη μάθηση ως την υπέρτατη ανάγκη για ικανοποίηση της αυτοπραγμάτωσης και αυτοεκπλήρωσης του ατόμου μέσα από την εκπαίδευση αφού έχει ξεπεράσει τις κατώτερες ανάγκες της απόκτησης βασικών αναγκών δηλαδή ασφάλειας, τροφής και στέγης κ.α.

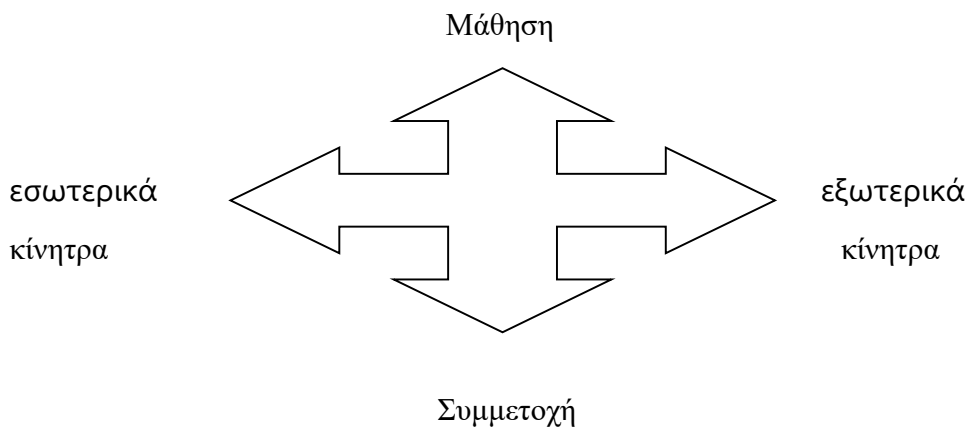
Με μια ουσιαστική επιστημονική παρέμβαση ο Καραλής (2013) αναφέρει ότι το ζήτημα της συμμετοχής και κυρίως των κινήτρων των ενήλικων εκπαιδευόμενων είναι συμφυές με την έννοια και την επιστημολογική υπόσταση του πεδίου της εκπαίδευσης ενηλίκων. Στο πεδίο της εκπαίδευσης ενηλίκων ευδοκιμεί η επιθυμία και η πρόθεση του εκπαιδευόμενου να μάθει και να συμμετέχει συνειδητά στην εκπαιδευτική διαδικασία. Αυτός είναι και ο βασικός παράγοντας διαφοροποίησης των ενήλικων απ’ τους ανήλικους εκπαιδευόμενους (Καραλής , 2013).

Είναι βέβαια σημαντικό να τονίσουμε ότι τα κίνητρα μάθησης των ενήλικων εκπαιδευόμενων συνδέονται όχι μόνο με το άτομο αλλά και με το εκπαιδευτικό πλαίσιο

δηλαδή το εκπαιδευτικό περιβάλλον που συντελείται η μάθηση. Η συγκεκριμένη άτυπη μάθηση συντελείται όπως και οι άλλες μορφές μάθησης σε ένα συγκεκριμένο χώρο και χρόνο και συνοδεύεται από δυνάμεις που κινητοποιούν το άτομο ή το αποθαρρύνουν.

Σύμφωνα με τους Vallerand & Thill (1993) « *τα κίνητρα που εξηγούν τη δύναμη, την κατεύθυνση και την εμμονή της δράσης πρέπει να θεωρηθούν ως ένα στιγμιότυπο των σχέσεων που τα καθιερώνουν σε ένα δεδομένο πλαίσιο , σε δεδομένη στιγμή ανάμεσα στο άτομο και στο περιβάλλον του ή ενός μέρους αυτού*». Η ερμηνεία της συμπεριφοράς του ανθρώπου και το φαινόμενο της μάθησης δεν μπορεί να υλοποιείται με απλοϊκό τρόπο, ένα παραπάνω στους ενήλικους εκπαιδευόμενους και δεν μπορεί να διαχωρίζεται το άτομο από το περιβάλλον, καθώς και τα εσωτερικά από τα εξωτερικά κίνητρα (Καζταρίδου, 2007- Vallerand & Thill, 1993).

Σε πιο λεπτομερή ανάλυση ο Carre (1997) διαμόρφωσε ένα πρότυπο που αφορά τα κίνητρα μάθησης ενηλίκων με βάση τις εμπειρικές παρατηρήσεις του ίδιου σε σχέση με τις κοινωνιογνωστικές θεωρίες μάθησης. Χώρισε σε δύο άξονες τέσσερις οργανωμένους προσανατολισμούς όπως περιγράφεται στο παρακάτω σχεδιάγραμμα :

Σχεδιάγραμμα 1.

Στον παράλληλο άξονα τα κίνητρα μάθησης συνδέονται με την απόκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων ενώ στον κάθετο άξονα τα κίνητρα αφορούν καταστάσεις για τη συμμετοχή των εκπαιδευόμενων στη μάθηση. Για παράδειγμα όταν ο εκπαιδευόμενος είναι ευχαριστημένος, περνάει καλά και έχει ικανοποιηθεί με την ενασχόληση του σε ενδιαφέρουσες δραστηριότητες , διαθέτει χρόνο και διάθεση στη μάθηση.

Ωστόσο το παραπάνω αναφερόμενο πλαίσιο του Carre με τα κίνητρα που διαμορφώνουν προσωρινά πρότυπα συμμετοχής και κινητοποίησης δεν μπορεί να αποτελέσουν σταθερά χαρακτηριστικά των κινήτρων των συμμετεχόντων για κάποιο συγκεκριμένο εκπαιδευτικό τομέα.

Μια άλλη οπτική γωνία του ίδιου θεωρητικού του Carre (1997) κατευθύνεται προς τα ερευνητικά δεδομένα της ψυχολογίας της εκπαίδευσης και την εφαρμογή της στην εκπαίδευση ενηλίκων. Ο Carre εμπλέκει τρεις κινητήριες διαδικασίες, την αντιληπτή ικανότητα του εκπαιδευόμενου μια θεώρηση του Bandura (1997), την αυτοδιάθεση του κατά τη θεώρηση των Deci & Flage (1995) και τέλος ως τρίτη κινητήρια διαδικασία τη διατύπωση προγράμματος σύμφωνα με τη θεωρία του Nuttin (1987) και συμπεριλαμβάνει το αντιληπτό μέσο δράσης.

Όλοι οι θεωρητικοί που έχουν καταπιαστεί με τα κίνητρα μάθησης βλέπουν να υπάρχει μια λανθάνουσα μορφή σε κάθε συμμετέχοντα της και πολλές φορές η μάθηση παρακωλύεται από παράγοντες όπως τις εμπειρίες τους, το περιβάλλον τους και τη προσωπικότητα του κάθε ατόμου. Βέβαια θεωρούν ότι με τη διαμόρφωση μιας κατάλληλης παιδαγωγικής και την λύση των προβλημάτων που προκύπτουν θα μπορούσαν να κινητοποιήσουν τους ενήλικες στη μάθηση (Καζταρίδου, 2007 - Carre, 1997).

Έπειτα από αυτή την παραθετική ανάλυση των κινήτρων των εκπαιδευόμενων ενηλίκων θα θέλαμε να αναφέρουμε ότι οι εκπαιδευόμενοι ενήλικες έρχονται σε προγράμματα ενηλίκων με διάφορα κίνητρα και διάφορους σκοπούς τους οποίους συχνά δεν διατυπώνουν. Συνεπώς έχουν ένα ευρύ φάσμα διαφορετικών προσδοκιών και κινήτρων που όμως συνδέεται με τις ατομικές ανάγκες και προθέσεις τους. Για παράδειγμα σε ένα πρόγραμμα σπουδών τοπικής ιστορίας ή εμπορικών σπουδών θα μπορούσε η επιλογή του να γινόταν για λόγους συντροφικότητας και ενθάρρυνσης και όχι με προτεραιότητα την απόκτηση γνώσεων και κατάκτηση γνωστικών δεξιοτήτων (Rogers, 1999). Ωστόσο στο επόμενο κεφάλαιο θα γίνει προσπάθεια ανάλυσης της έννοιας των κινήτρων των εκπαιδευόμενων “Τρίτης Ηλικίας” για να μπορέσουμε βαθύτερα και λεπτομερέστερα να ανακαλύψουμε τι ωθεί αυτή την ομάδα εκπαιδευόμενων στη μάθηση.

2.3 Κίνητρα Μάθησης Εκπαιδευόμενων “ Τρίτης Ηλικίας”

Πολλές αναλύσεις και συζητήσεις σε επιστημονικά περιοδικά όπως το ForAge (2018) γίνονται για τις μαθησιακές ανάγκες ατόμων μεγαλύτερης ηλικίας και χρήζει ιδιαίτερης προσοχής αφού όπως έχει επισημανθεί το κοινό σημείο ταύτισης των ατόμων αυτών είναι ο κοινωνικός αποκλεισμός. Όπως αναφέρθηκε και σε προηγούμενο κεφάλαιο τα κίνητρα των ηλικιωμένων είναι η αποφυγή του αποκλεισμού και η στροφή των ηλικιωμένων στην ενεργό και παραγωγική γήρανση μέσα από την διαδικασία της μάθησης.

Όπως αναφέρθηκε και στα οφέλη της μάθησης η δυνατότητα των εκπαιδευόμενων της Τρίτης Ηλικίας να διατηρούν μια καλή φυσική και πνευματική κατάσταση καθώς και να είναι κοινωνικά ενεργοί εξαρτάται εν μέρει από τη συμμετοχή σε εκπαιδευτικές δραστηριότητες και προγράμματα (Boulton-Lewis, 2010). Σίγουρα το γεγονός ότι δυσκολεύονται να επεξεργαστούν μεγάλο όγκο πληροφοριών και επιπλέον το κάνουν πιο αργά και με λιγότερη απόδοση από ότι οι νεότεροι εκπαιδευόμενοι, ωστόσο μπορούν να έχουν ανάλογες επιδόσεις με προϋπόθεση τον απαραίτητο χρόνο και ισχυρά κίνητρα (Boulton-Lewis, 1997).

Επίσης, ισχυρό κίνητρο συμμετοχής της ομάδας αυτής στη διαδικασία μάθησης είναι ο άπλετος ελεύθερος χρόνος που διεξοδικά αναφέραμε σε προηγούμενο κεφάλαιο. Η απαλλαγή από την εργασία λόγω της συνταξιοδότησης σημαίνει ότι αυξήθηκε ο χρόνος που μπορούν οι ηλικιωμένοι να αξιοποιήσουν όπως θέλουν με τρόπο που να τους προκαλεί ψυχαγωγία και προσωπική ευχαρίστηση (Fisher & Wolf, 2000).

Σε άλλες έρευνες μελετήθηκαν οι αιτίες που οδηγούν τους ηλικιωμένους στη μάθηση και βρέθηκε ότι είναι η ανάγκη για νέες γνώσεις και η επικοινωνία με νεότερους ανθρώπους (Λαζαρίδου, 2010). Σε μια άλλη σχετική έρευνα του Τσαγκάρη (2010) αναδύθηκε η ανάγκη των ηλικιωμένων και τα κίνητρα εμπλοκής τους να είναι η καινούργια εμπειρία, η παρακολούθηση του εκπαιδευτικού προγράμματος με φίλους και συγγενείς, η επίτευξη της ανεξαρτησίας, η αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου και η κοινωνική συναναστροφή.

Κατά τον Findsen (2005) υπάρχουν αναφορές πως τα κύρια κριτήρια παρακίνησης των ηλικιωμένων αποτελούν κυρίως η δημιουργία και ανάπτυξη κοινωνικών επαφών, η κοινωνική και η οικογενειακή ευημερία που ευδοκιμεί μέσα από τη συνέντευξη με

ανθρώπους , με τη συνύπαρξη των μελών της οικογένειας και τη γεφύρωση του χάσματος που επικρατεί μεταξύ των γενεών και τέλος η αγάπη για τη γνώση.

Βέβαια , σύμφωνα με τον Jarvis (2003) τα κίνητρα των ηλικιωμένων εκπαιδευομένων δεν είναι ποτέ ένα αλλά πολλαπλά και πολύ συχνά υπάρχει αλληλοσυσχέτιση μεταξύ τους.

Σε αναφορά του ο Formosa (2012) για τους ηλικιωμένους εκπαιδευόμενους προτρέπει τη επιστημονική εκπαιδευτική κοινότητα να μην τους θεωρούν κενά δοχεία εναπόθεσης γνώσεων αλλά ότι λειτουργούν με μία ουμανιστική διάσταση και αναζητούν νόημα ο καθένας τους στο κοινωνικό και προσωπικό τους περιβάλλον. Πολύ δε περισσότερο έχουν να αντιμετωπίσουν προκλήσεις, όπως ο υπόλοιπος κόσμος, σε ένα αδιάλειπτα αναπτυσσόμενο τεχνολογικό περιβάλλον λόγω της παγκοσμιοποίησης . Έτσι είναι απαραίτητο να γνωρίζουν πράγματα που για τους ίδιους μεταφράζονται σε κίνητρα μάθησης και πρόκλησης να κατακτήσουν τεχνολογικές γνώσεις που δεν απαιτούνταν στο παρελθόν.

Ανεξάρτητα από την εκπαίδευση και για τις απλές καθημερινές λειτουργίες όπως το να μπορούν να χρησιμοποιούν κάρτα αναλήψεων τραπεζής ή να επικοινωνούν μέσω skype σε πραγματικό χρόνο με ανθρώπους που βρίσκονται σε απόσταση είναι μερικά παραδείγματα τόσο ευκαιριών όσο και προκλήσεων για μια διαρκή διαδικασία μάθησης (Merriam & Kee,2014). Είναι άξιο αναφοράς τη χρονική περίοδο που διανύουμε με την πανδημία του covid – 19 να προβάλλουμε την αναγκαιότητα όλων των ανθρώπων και ειδικότερα των ηλικιωμένων - ευπαθών ατόμων για επικοινωνία μέσω μιας τεχνολογικής φόρμουλας και την κάλυψη της ανάγκης έστω εξ αποστάσεως να δουν τα αγαπημένα τους πρόσωπα.

3ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΕΜΠΟΔΙΑ ΜΑΘΗΣΗΣ

Στο δεύτερο κεφάλαιο διερευνήθηκαν τα κίνητρα συμμετοχής των ενήλικων εκπαιδευόμενων και πιο συγκεκριμένα τα κίνητρα μάθησης των ηλικιωμένων εκπαιδευόμενων. Ωστόσο στη μάθηση δεν αρκεί μόνο η θέληση, χρειάζεται να

ξεπεραστούν και τα προβλήματα συμμετοχής ενός ενήλικα εκπαιδευόμενου και ειδικότερα ενός ηλικιωμένου εκπαιδευόμενου. Το τρίτο κεφάλαιο καλείται να παρουσιάσει και να αναλύσει τα εμπόδια μάθησης και τις δυσκολίες. Κρίνεται χρήσιμο να γνωρίζουμε εξ' αρχής τα προβλήματα που συνήθως αντιμετωπίζουν οι εκπαιδευόμενοι ώστε να προετοιμαστούμε κατάλληλα και συντονισμένα να τα προσπελάσουμε κατά τη διαδικασία της εκπαίδευσης.

Έτσι, λοιπόν, η τρίτη και βασική έννοια την οποία θα πρέπει να αποσαφηνίσουμε ώστε να ολοκληρωθεί το θεωρητικό μας πλαίσιο και να κλείσουμε ολοκληρωμένα τη θεωρητική μας προσέγγιση είναι τα εμπόδια μάθησης. Μία έννοια που μας προβάλλει τις δυσκολίες και τα προβλήματα των εκπαιδευόμενων σε προγράμματα σπουδών και ιδιαίτερα της δικής μας ομάδας στόχου των ηλικιωμένων.

Μία πρώτη σκέψη είναι όσο μεγαλώνουν τα όρια ηλικίας ενός εκπαιδευόμενου τόσο αυξάνονται τα προβλήματα μάθησης, όσο μεγαλύτερος σε ηλικία είναι ο εκπαιδευόμενος τόσο απομακρύνεται η ιδέα της μάθησης. Ένα ερώτημα που γεννάται είναι αν τελικά η θέληση κάθε εκπαιδευόμενου αρκεί να υλοποιήσει τα “θέλω” του στη μάθηση.

3.1 Εμπόδια μάθησης

Ξεκινώντας την αναφορά μας στη μελέτη της Patrisia Cross (1981) η οποία εντόπισε τρία βασικά εμπόδια που έρχονται αντιμέτωποι οι ενήλικοι εκπαιδευόμενοι και αναφέρονται ως φραγμοί. Φραγμοί που προκύπτουν στον εκπαιδευόμενο από την κατάσταση που έχει βρεθεί ή από την δυσκολία των προγραμμάτων σπουδών που θα πρέπει να παρακολουθήσει ή, τέλος, από τους φραγμούς που ο κάθε εκπαιδευόμενος θέτει στον ίδιο του τον εαυτό και οφείλονται λόγω των στάσεων, αντιλήψεων και άλλων εσωτερικών πτυχών του κάθε εκπαιδευόμενου (Cross,P,1981, οπ.αναφ. στο Rogers, 1999). Η πρωταρχική μας εστίαση στην αναφορά μας αφορά, λοιπόν τα όρια και τους φραγμούς που βάζει η προσωπικότητα του κάθε ενήλικα και εμποδίζει την συμμετοχή στα προγράμματα σπουδών ενώ θέλουν και παρακολουθούν κανονικά.

Αναλυτικότερα, ο Κόκκος (2005) ταυτιζόμενος με τις απόψεις της Cross αναφέρει τρεις κατηγορίες εμποδίων και αυτές χρησιμοποιούνται κατά κόρον σε όλες τις εμπειρικές μελέτες:

1. Τα θεσμικά εμπόδια (institutional). Αναφορά γίνεται στα εμπόδια που εμφανίζονται κατά τον σχεδιασμό, την οργάνωση και την υλοποίηση των εκπαιδευτικών προγραμμάτων (π.χ. προϋποθέσεις εισαγωγής στα προγράμματα σπουδών, ωράρια παρακολούθησης των προγραμμάτων κ.α.) που σύμφωνα με τον Κόκκο (2005) ο κυριότερος περιορισμός προκαλείται από την κακή οργάνωση των εκπαιδευτικών δραστηριοτήτων.
2. Τα καταστατικά εμπόδια (situational). Πρόκειται για περιορισμούς που σχετίζονται με την καθημερινότητα των εκπαιδευόμενων και τις κοινωνικές τους υποχρεώσεις όπως για παράδειγμα την έλλειψη χρόνου, την ανατροφή των παιδιών, το ανεπαρκές εισόδημα κ.α.
3. Τα προδιαθετικά εμπόδια (dispositional). Τα εμπόδια που εμφανίζονται λόγω της προδιάθεσης, των στάσεων και των αντιλήψεων των εκπαιδευόμενων ως προς τα προγράμματα σπουδών. Κυρίως τα εμπόδια αυτά απορρέουν από την προσωπικότητα του ατόμου- εκπαιδευομένου. Η ίδια η προσωπικότητα δημιουργεί φραγμούς μπροστά στην αλλαγή.

Με βάση την τυπολογία της Cross, οι Ruberson & Desjardins διαπίστωσαν ότι τα κοινωνικά υποκείμενα διαθέτουν ένα βαθμό αυτονομίας και επιλογής αναφορικά με τις δράσεις τους που όμως ταυτόχρονα περιορίζονται από τις κοινωνικές δομές και τα ατομικά χαρακτηριστικά τους. Αναλυτικά, οι Ruberson & Desjardins καταλήγουν ότι: α) τα καταστατικά εμπόδια έχουν μεγαλύτερη συχνότητα στις ηλικίες των 26-45 ετών λόγω των οικογενειακών δεσμεύσεων ενώ δεν υπάρχει σύνδεση μεταξύ εργασίας και επίπεδο προσόντων, β) τα θεσμικά εμπόδια συναντούν τους νέους και τους χειρώνακτες και γ) τα εμπόδια της προδιάθεσης εμφανίζονται συχνότερα σε όσους έχουν λίγα χρόνια εκπαίδευσης αλλά και στους χειρώνακτες.

Μία ολοκληρωμένη θεωρία δεν υπάρχει για το ζήτημα της συμμετοχής των εκπαιδευόμενων, σύμφωνα με τον Καραλή (2013) που να ερμηνεύει τη συμμετοχή των ενήλικων σε εκπαιδευτικά προγράμματα αλλά και να καταδεικνύει τους παράγοντες που λειτουργούν ανασταλτικά στη συμμετοχή αυτή. Βέβαια, σημείο ταύτισης όλων των θεωρητικών της εκπαίδευσης ενηλίκων είναι ορισμένες μεταβλητές που επηρεάζουν τη συμμετοχή όπως για παράδειγμα η ηλικία, το φύλο, η μόρφωση, η εργασία, η

προηγούμενη εκπαίδευση, ο τόπος διαμονής καθώς και άλλες ποικίλλες υποχρεώσεις που έχουν οι ενήλικοι εκπαιδευόμενοι με βάση τον κοινωνικό τους ρόλο.

Τείνοντας προς την ίδια κατεύθυνση ο Rogers (1999) σχετικά με τα αντικίνητρα μάθησης και αναφερόμενος στα εμπόδια που προκαλούνται από φυσικούς και περιβαλλοντικούς παράγοντες τα θεωρεί ως προσωρινά και όχι μεγάλης δυσκολίας εμπόδια. Είναι εκείνα τα προβλήματα που δυσχεραίνουν τη διαδικασία της εκπαίδευσης αλλά από μόνα τους δεν είναι ικανά να αποτελέσουν εμπόδια που θα οδηγήσουν τον εκπαιδευόμενο στην παραίτηση. *Φυσικοί ή περιβαλλοντικοί παράγοντες για παράδειγμα αποτελούν η δίψα , η πείνα , η κακή υγεία ή η κούραση ή άλλες έννοιες (χρήματα, οικογενειακές ανάγκες , επαγγελματικά προβλήματα κ.α) (Rogers,1999:275) . Άλλοι παράγοντες που δυσχεραίνουν τη μάθηση θα μπορούσαν να είναι ότι στην αίθουσα επικρατεί φασαρία , έχει πολύ καπνό ή ανεπαρκή εξοπλισμό κ.α. Προβλήματα όχι σπάνια και ασήμαντα αλλά όμως εύκολα αντιμετωπίσιμα όταν εντοπιστούν.*

Ωστόσο, ο Rogers (1999) εφιστά την προσοχή στα εμπόδια που σχετίζονται περισσότερο με εσωτερικούς παράγοντες όπως είναι η προϋπάρχουσα γνώση και τα στοιχεία της προσωπικότητας του κάθε εκπαιδευόμενου. Διεξοδικότερα, οι ενήλικοι εκπαιδευόμενοι έχουν αποκτήσει ήδη ένα ευρύ φάσμα εμπειριών και γνώσεων και οποιαδήποτε αλλαγή ή “νεότερη” γνώση βρίσκει σθεναρή αντίσταση. Οι εκπαιδευόμενοι, εμπλεκόμενοι συναισθηματικά, προβάλλουν μηχανισμούς υπεράσπισης της αυτοεικόνας τους και των γνώσεων που κατέχουν. Ακόμα περισσότερο παρακινούμενοι από προκαταλήψεις και στερεοτυπικές αντιδράσεις , προσκολλημένοι στο παρελθόν και την συναισθηματική τους ασφάλεια αποτρέπουν την αλλαγή και η στάση αυτή δύσκολα αντιμετωπίζεται (Rogers,1999).

Επιπλέον, υπάρχουν πολλοί ανασταλτικοί παράγοντες του εκπαιδευόμενου όπως για παράδειγμα η ανικανότητα μάθησης ή η άρνηση μάθησης που εκδηλώνεται λόγω είτε των μόνιμων ή περιστασιακών στοιχείων της προσωπικότητας του. Το άγχος , δε , αποτελεί σοβαρό φραγμό , παρεμβάλλεται και εμποδίζει την πρωτότυπη σκέψη, δυσχεραίνει τις περίπλοκες μαθησιακές εργασίες που χρειάζονται “καθαρό” και “δημιουργικό” μυαλό. Ο εκπαιδευόμενος θέλοντας να αποφύγει τα αρνητικά αυτά συναισθήματα θα καταφύγει τελικά στην άρνηση συμμετοχής στα εκπαιδευτικά

προγράμματα. Ο φόβος της αποτυχίας που συνοδεύεται από ντροπή και διστακτικότητα καθώς και η απροθυμία να αποδεχτούν νέους μηχανισμούς μάθησης που διακρίνονται για την πρωτοτυπία τους και την φαντασία τους και τελικά απορρίπτονται. (Rogers,1999).

3.2 Εμπόδια μάθησης στους εκπαιδευόμενους “Τρίτης Ηλικίας”

Αρχικά, θα θέλαμε να αναφερθούμε στη στατιστική ανάλυση και απογραφή του 2011 (ΕΛΣΤΑΤ, χχ) που έδειξε ότι το μεγαλύτερο μέρος του πληθυσμού άνω των 60 ετών στη χώρα μας έχει τελειώσει το Δημοτικό σχολείο, ενώ ακολούθως αρκετό ποσοστό έχει διακόψει το Δημοτικό σχολείο αλλά γνωρίζει ανάγνωση και γραφή. Χαμηλό ποσοστό καταλαμβάνουν οι αναλφάβητοι αλλά και αυτό είναι κάτι που δεν πρέπει να μας διαφεύγει.

Μια πρώτη ένδειξη που αφορά την εκπαίδευση ώριμης ηλικίας είναι ότι ο αναλφαβητισμός και το χαμηλό εκπαιδευτικό επίπεδο αποτελούν ένα σημαντικό μέρος του συνολικού πληθυσμού των ηλικιωμένων και ειδικά των γυναικών. Προκρίνεται, λοιπόν ένα σοβαρό εμπόδιο μάθησης που δύσκολο ως και ανέφικτο να μπορεί να ξεπεραστεί για την πλειονότητα των ηλικιωμένων. Είναι λογικό ότι ένας αναλφάβητος εκπαιδευόμενος ή ένας εκπαιδευόμενος που έχει διακόψει τις πρώτες τάξεις του Δημοτικού σχολείου δεν θα μπορέσει να επανενταχθεί σε απαιτητικά εκπαιδευτικά προγράμματα πόσο μάλλον σε προγράμματα σπουδών επιπέδου τριτοβάθμιας εκπαίδευσης όταν δεν κατέχει τις βασικές γνώσεις.

Σε διερεύνηση τους, οι Darkenwald & Merriam (1982) αναφέρουν ότι τα άτομα που ανήκουν σε χαμηλή οικονομικό-κοινωνική τάξη και παράλληλα έχουν κατώτερο επίπεδο εκπαίδευσης παρουσιάζουν άρνηση και μειωμένη διάθεση επιθυμίας στη μάθηση με αποτέλεσμα τη μικρότερη δυνατή συμμετοχή σε προγράμματα εκπαίδευσης. Αναλύοντας με παράδειγμα όσο μεγαλύτερη βαθμίδα εκπαίδευσης έχει ο ηλικιωμένος τόσο πιθανότερο να συμμετέχει και να εμπλακεί σε εκπαιδευτικό πλαίσιο (Καραλής,2013).

Είναι βέβαιο αρνητικό το μεγάλο ποσοστό ατόμων της Τρίτης ηλικίας που έχουν χαμηλό επίπεδο σπουδών όπως αγράμματοι, απόφοιτοι Δημοτικού ή δεν έχουν εκπληρώσει την υποχρεωτική πρωτοβάθμια εκπαίδευση (Σιλιάφη, 2017).

Μια δεύτερη ένδειξη ανασταλτικού χαρακτήρα από τους θεωρητικούς και ειδικότερα απ' τους Naumanen και Tukiainen (2010) στην έρευνα τους επισήμαναν ότι η γήρανση επηρεάζει τις γνωστικές και αισθητηριακές δεξιότητες των εκπαιδευόμενων Τρίτης Ηλικίας με αποτέλεσμα για τον αποτελεσματικότερο σχεδιασμό των προγραμμάτων θα πρέπει να λαμβάνεται σοβαρά η βιολογική αυτή διαδικασία.

Άλλοι ανασταλτικοί παράγοντες είναι η απομάκρυνση τους από την εργασιακή ζωή που τους ενεργοποιούσε, το αίσθημα της περιθωριοποίησης που γεννάται μετά την ενεργή εργασιακή ζωή. Η τυχόν συναισθηματική φόρτιση και τα ψυχοσωματικά ή άλλους είδους προβλήματα υγείας καθώς και οι δυσκολίες στην επικοινωνία που δυσκολεύουν ή απωθούν τους ηλικιωμένους από τη μάθηση και τη δια βίου εκπαίδευση (Καρούλης, 2007-Παπασταμάτης, 2010).

Υστερούν σε ταχύτητα αντίδρασης σε διάφορα ερεθίσματα και θα χρειαστούν περισσότερο χρόνο για να εκτελέσουν μια πράξη ή μια δραστηριότητα (Nesman, οπ.αναφ στο : Λαζαρίδου, 2010). Σύμφωνα με τους Λαζαρίδου (2010) και Παναγιωτάκη (2008) οι βιολογικές τους δυσλειτουργίες (όπως τα κινητικά προβλήματα, μειωμένες νοητικές λειτουργίες, μειωμένη ακοή και όραση, αδύνατη μνήμη, αδυναμία συγκέντρωσης κ. α) αποθαρρύνουν τους εκπαιδευόμενους Τρίτης Ηλικίας στη συμμετοχή και μάθηση.

Δημιουργώντας μία κλίμακα μέτρησης των εμποδίων στη μάθηση των ηλικιωμένων, οι Wang et al. (2017) στην εμπειρική έρευνα τους στηρίχτηκαν σε 579 γνώμες εκπαιδευόμενων Τρίτης Ηλικίας στην Κίνα και καταλήξαν στα εξής συμπεράσματα αναβλητικότητας σπουδών:

1. Η μη υποστήριξη του οικογενειακού και φιλικού περιβάλλοντος
2. Η μη βολική ώρα διεξαγωγής των προγραμμάτων
3. Τα θέματα οργάνωσης με συνεχείς αλλαγές σε χώρους και εκπαιδευτές
4. Δεν υπήρχαν προσαρμοσμένα προγράμματα στις εκπαιδευτικές ανάγκες των εκπαιδευόμενων
5. Η δυσαρέσκεια ως προς τη διαδικασία της μάθησης
6. Η άποψη ότι δεν κερδίζουν κάτι σημαντικό ή δεν έχουν ανάγκη να μάθουν κάτι παραπάνω
7. Ο φόβος, η αμηχανία ότι είναι αρκετά μεγάλοι για να μάθουν

8. Οι προηγούμενες δυσάρεστες εκπαιδευτικές διαδικασίες
9. Διάφορα προβλήματα οράσεως κυρίως πρεσβυπίας και κούρασης.

Όπως επίσης αναφέρεται ως καθοριστικός ρόλος, για τη στάση των ηλικιωμένων απέναντι στη μάθηση, είναι οι εμπειρίες του παρελθόντος. Ενδεχόμενο είναι να έχουν ήδη διαμορφώσει μια αρνητική και αποθαρρυντική στάση ως προς τη μάθηση λόγω δύσκολων, επίμονων και δυσάρεστων εμπειριών που είχαν κατά την υποχρεωτική τους εκπαίδευση (Σιλιάφη,2017).

Επιπλέον , φραγμός για την μάθηση των ηλικιωμένων αποτελεί η κακή οργάνωση και ο σχεδιασμός των προγραμμάτων σπουδών. Συνήθως , σε προγράμματα σπουδών που δεν γίνεται διερεύνηση των εκπαιδευτικών αναγκών, ώστε να διαπιστωθούν οι εκπαιδευτικές ανάγκες και τα ενδιαφέροντα των ηλικιωμένων- εκπαιδευόμενων , δεν έχουν ικανοποιητικά αποτελέσματα. Προγράμματα που δεν έχουν στόχους , συντονισμό και υποδομή απογοητεύουν τους ηλικιωμένους - εκπαιδευόμενους, οι οποίοι χάνουν το ενδιαφέρον τους και αρνούνται να συνεχίσουν (Κόκκος,2005).

Προσδίδουν , επίσης σημαντικό ρόλο οι ηλικιωμένοι ε εκπαιδευτικά προγράμματα με ενδιαφέρον και αξιολόγο περιεχόμενο αλλά δίνουν κυρίως βαρύτητα στη συνέχεια και τη διαχρονικότητα των προγραμμάτων. Δεν ικανοποιούνται με «ευκαιριακά» εκπαιδευτικά προγράμματα με αποσπασματικό χαρακτήρα λόγω κάποιας χρηματοδότησης από τη Ευρωπαϊκή Ένωση και δεν υλοποιούνται με σωστές βάσεις για να αποτελέσουν κάτι σταθερό και χρήσιμο για τη κάλυψη πραγματικών τους αναγκών (Σιλιάφη,2017).

Ωστόσο, η ανάλυση αυτή αντικρούεται με προηγούμενη μας αναφορά στην εκπαίδευση ώριμης ηλικίας (υποενότητα 1.4) όπου ο Rogers (1999) επισημαίνει ότι οι ηλικιωμένοι δεν πρέπει να αντιμετωπίζονται ως μία ειδική ομάδα με συγκεκριμένο υλικό εκπαίδευσης που θα τους περιορίσει στο αντικείμενο σπουδών τους και δεν θα διευρυνθεί το πεδίο μάθησης και απόκτησης γνώσης. Πρέπει , λοιπόν, να γίνει σοβαρή οργάνωση και σχεδιασμός ώστε από τη μία πλευρά να μην περιοριστεί το εκπαιδευτικό υλικό αλλά από την άλλη πλευρά να στραφούμε και να γνωρίσουμε τις εκπαιδευτικές ανάγκες των ηλικιωμένων ώστε να δοθεί ένα πρόγραμμα σπουδών ενδιαφέρον με προκλήσεις και ερεθίσματα , που να

κρατάει ζωντανό το ενδιαφέρον και τη διάθεση για μάθηση των ηλικιωμένων - εκπαιδευόμενων.

Ο McGinvey (1996) συμπληρώνει εμπόδια μάθησης που αφορούν τον λειτουργικό τομέα των ιδρυμάτων υλοποίησης προγραμμάτων σπουδών. Μερικά παραδείγματα είναι απόσταση των εκπαιδευόμενων από τις εκπαιδευτικές εγκαταστάσεις , η έλλειψη ευκαιριών υλοποίησης προγραμμάτων τις πρωινές ώρες που οι εκπαιδευόμενοι της Τρίτης Ηλικίας διαθέτουν ελεύθερο χρόνο , η δυσκολία να κυκλοφορήσουν τις βραδινές ώρες κα η έλλειψη μέσων μεταφοράς.

Ακόμα περισσότερο οι ηλικιωμένοι έχουν κάποιες οικογενειακές υποχρεώσεις ως προς τα παιδιά τους και τα εγγόνια τους κυρίως οι γυναίκες εκπαιδευόμενες της Τρίτης ηλικίας (φροντίδα συζύγου, εγγονιών). Παράλληλα η απόσταση όπως αναφέρθηκε προηγουμένως περιορίζει ακόμα περισσότερο τους ηλικιωμένους που χρειάζονται τρίτους να τους μεταφέρουν ή δυσκολεύονται στη χρήση μέσων μαζικής μεταφοράς (Σιλιάφη,2017)

Επιπρόσθετα εμπόδια είναι τα εποπτικά μέσα , τα ωράρια , η συχνότητα κα η διάρκεια των προγραμμάτων, η χρηματοδότηση , η πρόσβαση σε χώρο διεξαγωγής των προγραμμάτων λεπτομέρειες που όμως καθορίζουν την ποιότητα των σποδών. Όλοι αυτοί οι παράμετροι γιγαντώνονται στην αντίληψη των ηλικιωμένων-εκπαιδευόμενων λόγω των σωματικών τους δυσκολιών (Ohly,2007).

Επιπλέον, η χρήση μη κατάλληλων μέσων για τη πληροφόρηση κα ενημέρωση τους σχετικά με τα προγράμματα σπουδών θεωρείται εμπόδιο και δυσκολία συμμετοχής του ηλικιωμένου. Για παράδειγμα , πολλές φορές η ενημέρωση γίνεται μέσω διαδικτύου πράγμα μη προσβάσιμο στους ηλικιωμένους που δεν διαθέτουν ούτε καν υπολογιστή στο σπίτι τους και ούτε έχουν την ικανότητα χρήσης του διαδικτύου (Σιλιάφη,2017).

Ένα ακόμη παράδειγμα δυσκολίας, όσο απλό και αν φαίνεται, είναι ο μη κατάλληλος σχεδιασμός των φυλλαδίων που χρησιμοποιούνται για ενημέρωση σε περιπτώσεις που χρησιμοποιείται μικρή γραμματοσειρά κειμένων κάνουν ανέφικτη την ανάγνωση τους από έναν ηλικιωμένο.

Ο Rogers (1999) έχει αναλύσει λεπτομερώς το εμπόδιο μάθησης που δημιουργείται *«από τη συναισθηματική επένδυση που κάνουμε στη γνώση»* όπως χαρακτηριστικά αναφέρει. *«Όλοι μαθαίνουμε από μία αυθεντία - ένα πρόσωπο ή ένα βιβλίο- στην οποία απονέμουμε τον τίτλο του “σημαντικού μας άλλου”»* (Rogers,1999:278)

. Οποιαδήποτε αμφισβήτηση αυτού του υλικού είναι και αμφισβήτηση σε κάτι ιερό και σεβαστό του ίδιο του εαυτού μας. Έτσι λοιπόν δημιουργούνται αντιδράσεις προκειμένου να υπερασπιστούν το συναισθηματικό δέσιμο και τις γνώσεις τους σε σημείο παραίτησης.

Στο ίδιο μήκος κύματος αντίδρασης και άρνησης γίνεται ως προς τις απόψεις που ενστερνίζονται οι ενήλικοι εκπαιδευόμενοι σε βαθμό προκατάληψης και δεν δέχονται αλλαγές . Απρόθυμοι να αλλάξουν τις απόψεις που μπορεί και να είναι λάθος γιατί τις έχουν εκφράζει και υιοθετήσει δημόσια .

Και τέλος , όσον αφορά τον θεωρητικό Rogers (1999), έχουν παραδοσιακό τρόπο σκέψης και σεβασμό σε υπέρμετρο βαθμό για το παρελθόν. Ειδικότερα, τα άτομα Τρίτης Ηλικίας είναι περισσότερο προσκολλημένοι στη δύναμη της ασφάλειας που τους παρέχει η συνήθεια. Προσκολλημένοι σε προϋπάρχουσες γνώσεις και στάσεις αρνούνται και δεν αποδέχονται τις μαθησιακές αλλαγές. Προτιμούν να παραιτηθούν από τη μάθηση παρά να αποδομήσουν την προϋπάρχουσα γνώση.

Β' ΜΕΡΟΣ
ΕΜΠΕΙΡΙΚΗ ΕΡΕΥΝΑ

4^ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΜΕΘΟΔΟΛΟΓΙΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

Κλείνοντας το πρώτο μέρος της εργασίας μας με τα εμπόδια μάθησης και το θεωρητικό μέρος της εργασίας μας, καλούμαστε να προχωρήσουμε στην εμπειρική έρευνα , στο πρακτικό μέρος, της αναλύοντας τη μέθοδο , τα ερευνητικά ερωτήματα , το σκοπό του προγράμματος , τα μεθοδολογικά εργαλεία και τους άξονες της έρευνας. Εξασφαλίζοντας παράλληλα την αξιοπιστία και την εγκυρότητα της εργασίας μας , τα θέματα ηθικής και

δεοντολογίας καθώς και τους περιορισμούς που αναφέρουμε στο συγκεκριμένο τέταρτο κεφάλαιο.

Ερευνώντας σε ένα σύγχρονο εκπαιδευτικό πλαίσιο με αναφορά την ομάδα στόχου των ηλικιωμένων - εκπαιδευόμενων , η παρούσα έρευνα έχει εστιάσει στη μάθηση των ηλικιωμένων με παραμέτρους τα κίνητρα και τα εμπόδια σε αυτήν. Ειδικότερα, η άτυπη εκπαίδευση λαμβάνει χώρα στο Ανοικτό Δημοτικό Πανεπιστήμιο του Δήμου Χερσονήσου

. Στο συγκεκριμένο εκπαιδευτικό ίδρυμα γίνεται μία προσπάθεια αναγνώρισης και σεβασμού προς την ιδιαίτερη και διαφορετική ομάδα στόχου αυτής των ηλικιωμένων που προσπαθούν να δώσουν νόημα στη δύσκολη καθημερινότητα τους και να ξεφύγουν από οτιδήποτε μίζερο και στενάχωρο . Η μάθηση των ηλικιωμένων είναι πραγματικά μία νότα αισιοδοξίας και θάρρους. Σε όλη αυτή την προσπάθεια τους θα πρέπει να τους παροτρύνουμε και να τους διευκολύνουμε μέσω των ερευνητικών μας εργαλείων και αποτελεσμάτων, ελπίζοντας να έχει ανάλογη χρησιμότητα και η συγκεκριμένη ερευνητική μας αναζήτηση.

4.1 Έρευνα: στόχος και ερευνητικά ερωτήματα

Σκοπός της διπλωματικής εργασίας είναι η διερεύνηση των απόψεων των εκπαιδευόμενων τρίτης ηλικίας για τα κίνητρα συμμετοχής τους και τα εμπόδια που αντιμετώπισαν κατά την διάρκεια σπουδών τους στο Δημοτικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο Χερσονήσου. Η ερευνητική αναζήτηση αυτή προσπάθησε να αναδείξει την αναγκαιότητα εκπαίδευσης στην Τρίτη Ηλικία και να ρίξει φως σε τυχόν προβλήματα που προκύπτουν κατά την παρακολούθηση αυτής της εκπαίδευσης. Αναλυτικότερα, η ερευνητική μας προσπάθεια θέλουμε να αποτελέσει ερέθισμα για τη δημιουργία εμπειριών και αναλύσεων αναζητώντας παράλληλα καλές πρακτικές εκπαίδευσης και για την αποφυγή τυχόν προβλημάτων στον σχεδιασμό και στην υλοποίηση αντίστοιχων εκπαιδευτικών προγραμμάτων.

Τα ερευνητικά ερωτήματα όπως προκύπτουν από το σκοπό της διπλωματικής εργασίας είναι τα εξής:

A) Για ποιους λόγους τα άτομα της τρίτης ηλικίας να συμμετέχουν στα προγράμματα σπουδών του Δημοτικού Ανοικτού Πανεπιστημίου;

B) Ποια τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν τα άτομα της τρίτης ηλικίας στην παρακολούθηση των προγραμμάτων σπουδών του Δημοτικού Ανοικτού Πανεπιστημίου;

Γ) Ποιοι παράγοντες διευκολύνουν τη συμμετοχή των ατόμων τρίτης ηλικίας στην παρακολούθηση των προγραμμάτων σπουδών του Δημοτικού Ανοικτού Πανεπιστημίου;

4.2 Μεθοδολογία της έρευνας

Την παρούσα έρευνα επιλέξαμε να την αναλύσουμε και να την προσεγγίσουμε με τη μέθοδο της ποιοτικής έρευνας. Οι ποιοτικοί μέθοδοι που εφαρμόζονται σε ερευνητικά εγχειρήματα και προσεγγίσεις έχουν στόχο τη διερεύνηση των νοημάτων και των αναπαραστάσεων που αποδίδουν τα υποκείμενα σε κοινωνικές διαδικασίες και κοινωνικά φαινόμενα.. Συνάμα «οι ερευνητές που υιοθετούν την ποιοτική προσέγγιση αντιλαμβάνονται την κοινωνική ζωή ως ρέουσα πραγματικότητα και προσπαθούν να την κατακτήσουν στη δυναμική της διάσταση» (Τσιώλης et al, 2011:134) .

Θεωρώντας την μάθηση των εκπαιδευομένων της Τρίτης Ηλικίας ως κεντρική ιδέα που απαιτούσε διερεύνηση και κατανόηση καταλήξαμε στη συγκεκριμένη μέθοδο, που σύμφωνα με τους Strauss & Corbin (1998) εξηγούν ότι μία ποιοτική μέθοδος μπορεί να εξασφαλίσει ασφαλέστερη προσέγγιση σε περίπλοκες λεπτομέρειες για φαινόμενα όπως για παράδειγμα τα συναισθήματα και οι διεργασίες σκέψεις των υποκειμένων , περιπτώσεις που είναι δυσκολότερο να εξάγουμε συμπεράσματα ή να μάθουμε μέσω συμβατικότερων μεθόδων. Με την επιλογή μας αυτή μπορούμε να έχουμε άμεση ή έμμεση πρόσβαση στις εμπειρίες των υποκειμένων και την ανάλυση σε βάθος των ευρημάτων μας σύμφωνα πάντα με την προσωπική μας σκέψη , τον αναστοχασμό μας και τις προσλαμβάνουσες μας με βάση δηλαδή τις αξίες , τις υποθέσεις και τις προκαταλήψεις μας.

Οι ποιοτικές μέθοδοι κοινωνικής έρευνας για να απαντήσουν στο “πώς” και τα “γιατί” μελετούν εκ βάθους τις κοινωνικές διαδικασίες (processes) με σκοπό την άμεση ή έμμεση πρόσβαση στις εμπειρίες των κοινωνικών υποκειμένων (Ιωσηφίδης,2008). Με τη χρήση της ποιοτικής μεθόδου μπορούμε να ερμηνεύσουμε λέξεις και εικόνες για την ερευνητική μας περιγραφή. Με την περιγραφή αυτή δημιουργούνται πλούσιες και περίπλοκες εικόνες. Για τον λόγο αυτό η μέθοδος μας χαρακτηρίζεται “ερμηνευτική”. Αξιοσημείωτο είναι το γεγονός ότι οι αξιολογήσεις του κάθε ερευνητή μπορεί να διαφέρουν από έναν άλλο , χωρίς να υπάρχει σωστό ή λάθος. Αλλά υπάρχει διαφορετική σκοπιά των ευρημάτων, με βάση την άποψη και τον στοχασμό του ερευνητή. Πάντως, το βασικό στοιχείο που προσδοκά ένας ποιοτικός ερευνητής είναι το απροσδόκητο της ερευνητικής του αναζήτησης και περιμένει κάτι να τον εκπλήξει .

Και τέλος, πλέον στην ερευνητική κοινότητα οι ερευνητές προσδίδουν σημαντικό ρόλο στη δευτερογενή ανάλυση των ποιοτικών δεδομένων που μέσω της τεχνολογικής εξέλιξης και της ψηφιοποίησης, τα ποιοτικά ευρήματα μπορούν να επαναχρησιμοποιηθούν με μεγαλύτερη διαφάνεια και έλεγχο. Συνεπώς οι πόροι για την παραγωγή αυτών των δεδομένων έχουν πολύ υψηλότερες αποδόσεις (Heaton,2004).

4.3 Μεθοδολογικά εργαλεία

Εφόσον επιλέχθηκε η ποιοτική έρευνα ως μεθοδολογία θα προσπαθήσουμε να αναπτύξουμε τα μεθοδολογικά εργαλεία που χρησιμοποιήσαμε. Η μέθοδος συλλογής των ποιοτικών δεδομένων προς διερεύνηση και ανάλυση έγινε με τη χρήση του τύπου της ποιοτικής ημιδομημένης συνέντευξης.

Η συγκεκριμένη μέθοδος επιλέχθηκε γιατί δίνει την δυνατότητα στον ερευνητή να δημιουργηθεί ένα φιλικό κλίμα κατά τη χρονική διάρκεια μιας επιστημονικής συζήτησης. Συνήθως η συνέντευξη έχει ανεπίσημο ύφος και έχει τα στοιχεία και τα χαρακτηριστικά μίας απλής κουβέντας ή συζήτησης και όχι τόσο ένα τυπικό καλο-σχεδιασμένο σχήμα ερωτήσεων-απαντήσεων επιστημονικού χαρακτήρα. Επιπλέον , τα δεδομένα παράχθηκαν μέσω της διάδρασης, επειδή η πηγή των δεδομένων είναι ο ερωτώμενος (Mason,2011). Η συνέντευξη διεξήχθη πρόσωπο με πρόσωπο μεταξύ συνεντευκτή και συνεντευξιζόμενου με σκοπό ο ερευνητής να αποκτήσει πληροφορίες σχετικά με την έρευνα.

Για την έρευνα μας επιλέχθηκε η ημιδομημένη συνέντευξη και όχι η δομημένη και ο λόγος της επιλογής μας είναι ότι στη δομημένη συνέντευξη υπάρχει μία συγκεκριμένη σειρά και η διατύπωση των ερωτήσεων είναι προσχεδιασμένη με κάθε λεπτομέρεια. Διεξάγεται με τρόπο ομοιόμορφο και χωρίς καμία παρέκκλιση από τον αρχικό σχεδιασμό για όλους τους συμμετέχοντες. Η σειρά αυτή θα μπορούσε να στερήσει από τους συμμετέχοντες την ελευθερία έκφρασης και θα δυσκολευόμασταν ως ερευνητές να εμβαθύνουμε στο υπό διερεύνηση θέμα μας.

Αντιθέτως η επιλογή της ημιδομημένης συνέντευξης αφήνει μεγαλύτερα περιθώρια ελεύθερης έκφρασης στον ερωτώμενο παράλληλα στον ερευνητή δίνει τη δυνατότητα να οργανώσει την έκταση, τη διατύπωση και τα είδη των ερωτήσεων που υποβάλλαμε στον συνεντευξιαζόμενο. Αναλυτικότερα, προσφέρει στον ερωτώμενο τη δυνατότητα να καταθέσει τις απόψεις του και τις εμπειρίες του με δικά του λόγια και με δικό του τρόπο έκφρασης. Με τον τρόπο αυτό αναπτύχθηκε μία καλή σχέση επικοινωνίας μεταξύ τους. Επιπλέον ο ερωτώμενος δίνει το δικαίωμα στους συμμετέχοντες να εκφράσουν με άνεση και χωρίς πίεση τις απόψεις τους και όχι πάνω σε ένα προσχεδιασμένο μοτίβο ερωτήσεων (Cohen, Manion & Morrison, 2008),

Οι ερωτήσεις ανοικτού τύπου είναι η επιλογή μας για τις συνεντεύξεις που πραγματοποιήθηκαν γιατί πρόκειται για ερωτήσεις περισσότερο ευέλικτες και δίνουν τη δυνατότητα στον ερευνητή να εστιάσει σε μεγαλύτερο βάθος, να διευκρινίσει οποιαδήποτε παρανοήσεις ή προβλήματα και να εκτιμήσει καθολικότερα τι πραγματικά πιστεύει ο ερωτώμενος (Mason, 2011).

Ο ερευνητής μπόρεσε να αλλάξει τη διάταξη των ερωτήσεων παρόλο που και εδώ στις ανοικτού τύπου ερωτήσεις όπως και στις κλειστού τύπου, οι ερωτήσεις είναι προκαθορισμένες. Ο ερευνητής, όμως, μπόρεσε να τροποποιήσει τη διατύπωση ανάλογα με την αντίληψη του, με το τι φαίνεται καταλληλότερο. Μπόρεσε, επίσης, να παραλείψει ερωτήσεις και να δώσει όπου χρειαστεί περαιτέρω εξηγήσεις.

Τα ερωτήματα των συνεντευξιαζόμενων σχεδιάστηκαν πάνω σε θεματικούς άξονες οι οποίοι βασίζονται στα ερευνητικά ερωτήματα και στους στόχους της έρευνας μας. Σε κάθε άξονα, όπως θα παρουσιάσουμε παρακάτω, περιλαμβάνονται πιθανές ερωτήσεις και κάποιες από αυτές είναι λεκτικές αναπροσαρμογές ή αναδιατυπώσεις των ερευνητικών ερωτημάτων της μελέτης μας.

Και τέλος, δίνοντας βαρύτητα στο κλίμα της συνέντευξης για το βέλτιστο αποτέλεσμα προσπαθήσαμε να δημιουργήσουμε ένα φιλικό και ευχάριστο περιβάλλον ώστε να νιώσουν φιλόξενα και οικεία τα υποκείμενα της συνέντευξης (Mason,2011).

4.4 Διαδικασία επιλογής της ερευνητικής μεθόδου

Διακρίνοντας τις έρευνες σε ποσοτικές , ποιοτικές και μικτές αναλύσαμε συνοπτικά κάθε μία και καταλήξαμε στη πιο συμφέρουσα για την έρευνα μας πρακτική από άποψη αποτελέσματος.

Η ποσοτική έρευνα θεωρείται πιο αντικειμενική συγκριτικά με την ποιοτική μέθοδο γιατί υπάρχει απόσταση μεταξύ ερευνητή και ερωτώμενου και έτσι τα αποτελέσματα είναι ανεπηρέαστά από την κρίση του ερευνητή (Creswell,2011).

Από την άλλη πλευρά , η ποιοτική μέθοδος δίνει τη δυνατότητα στον ερευνητή να μελετήσει σε βάθος τα γεγονότα , τις συμπεριφορές και τις προσωπικές αντιλήψεις των ερωτηθέντων αναφορικά με τον ερευνητικό θέμα (Bell,1997).

Τέλος, η μικτή μέθοδος έρευνας αποτελεί συνδυασμό ποσοτικών και ποιοτικών μεθόδων έρευνας και αξιοποιεί τα πλεονεκτήματα και των δύο μεθόδων. Η μέθοδος αυτή επιλέγεται από πολλούς ερευνητές λόγω της όλο και αυξανόμενης ανάγκης για τη διερεύνηση σύνθετων κοινωνικών και εκπαιδευτικών προβλημάτων. Σ' αυτή τη διαδικασία θα πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη προσοχή πως θα “αναμιχθούν” τα δεδομένα και σε ποια μέθοδο θα δοθεί προτεραιότητα (Creswell,2011).

Ωστόσο, στη παρούσα εργασία χρησιμοποιήθηκε η ποιοτική έρευνα γιατί αρμόζει καλύτερα μία διερευνητική και εκ βαθέως ανάλυση των απόψεων των υποκειμένων για την συλλογή και ανάλυση ενός βέλτιστου αποτελέσματος. Ο ερευνητής από την άλλη πλευρά έχει περισσότερη εμπειρία συλλογής και εκμαίευσης πληροφοριών με τη διαδικασία της συνέντευξης.

Η έρευνα , λοιπόν, στηρίχθηκε στις εμπειρίες των συμμετεχόντων και στην ανάλυση σε βάθος των ευρημάτων σύμφωνα με την προσωπική σκέψη και τον αναστοχασμό του ερευνητή δηλαδή με βάση τις αξίες, τις προκαταλήψεις και τις υποθέσεις του.

4.5 Δείγμα της έρευνας

Τα υποκείμενα της έρευνας ή αλλιώς η ομάδα στόχου Ανοικτού Πανεπιστημίου Χερσονήσου καθορίστηκαν με βάση την ηλικίας τους. Πρόκειται για άτομα ηλικίας 65 ετών και άνω οι οποίοι είναι ενεργοί φοιτητές , εγγεγραμμένοι στα προγράμματα σπουδών του Ανοικτού Πανεπιστημίου Χερσονήσου. Ως μέθοδος δειγματοληψίας επιλέχθηκε η δειγματοληψία χωρίς πιθανότητα και συγκεκριμένα η βολική δειγματοληψία εφόσον το δείγμα της έρευνας αντλήθηκε από άτομα που ο ερευνητής είχε πρόσβαση σε αυτά και ήταν διαθέσιμα να συμμετέχουν.

Σύμφωνα με τους περιορισμούς που παραθέτουμε παρακάτω και όσον αφορά τα χρονικά περιθώρια παράδοσης της διπλωματικής εργασίας συνέβαλαν καθοριστικά για την επιλογή της βολικής δειγματοληψίας. Το γεγονός της επιλογής αυτής καθιστά τα ευρήματα μη γενικεύσιμα, το δείγμα δηλαδή δεν είναι αντιπροσωπευτικό για όλο τον πληθυσμό της δομής υπό έρευνας , αλλά είναι δυνατόν και σημαντικό να χρησιμοποιηθούν ως ένδειξη για τα κίνητρα συμμετοχής των ατόμων της Τρίτης Ηλικίας στα προγράμματα σπουδών του Ανοικτού Πανεπιστημίου Χερσονήσου.

Αναφορικά με την ημιδομημένη συνέντευξη συμμετείχαν οκτώ (8) φοιτητές του Ανοικτού Πανεπιστημίου αριθμός ικανοποιητικός για την διεξαγωγή μίας ποιοτικής έρευνας και εξαγωγής χρήσιμων συμπερασμάτων.

Αναλυτικότερα τα στοιχεία παρουσιάζονται στον παρακάτω πίνακα.

Πίνακας 1.

A/a	Φύλο	Ηλικία	Εκπαίδευση	Εργασιακή εμπειρία
Ερωτώμενος 1	Άνδρας	66 ετών	ΑΕΙ	Στρατιωτικός
Ερωτώμενος 2	Άνδρας	65 ετών	ΑΕΙ	Διοικητικός
Ερωτώμενος 3	Άνδρας	94 ετών	Πρωτοβάθμια	Αγρότης
Ερωτώμενος 4	Γυναίκα	87 ετών	Δευτεροβάθμια	Αγρότισσα
Ερωτώμενος 5	Γυναίκα	65 ετών	ΑΤΕΙ	Διοικητικός
Ερωτώμενος 6	Άνδρας	82 ετών	Πρωτοβάθμια	Οικοδόμος
Ερωτώμενος 7	Γυναίκα	84 ετών	Πρωτοβάθμια	Οικιακά
Ερωτώμενος 8	Γυναίκα	71 ετών	Πρωτοβάθμια	Οικιακά

4.6 Οι άξονες της ημιδομημένης συνέντευξης

Σύμφωνα με τον οδηγό συνέντευξης όπως παρουσιάζεται στο παράρτημα 1 της παρούσας εργασίας η ερευνητική διαδικασία σχεδιάστηκε σε τρεις άξονες. Η συνέντευξη σχεδιάστηκε πάνω σε τρεις συγκεκριμένους θεματικούς άξονες με βάση τα ερευνητικά ερωτήματα και τις αναζητήσεις της έρευνας. Δόθηκε βαρύτητα και σημασία σε μία δοκιμαστική συνέντευξη ενός ηλικιωμένου ατόμου που παρακολουθούσε το πρόγραμμα σπουδών του συγκεκριμένου Πανεπιστημίου για να μπορέσουμε να διατυπώσουμε και να αξιοποιήσουμε το υλικό των ερωτήσεων καλύτερα. Μπορέσαμε δηλαδή να καταλάβουμε αν οι ερωτήσεις είναι κατανοητές και δίνουν στον συνεντευξιαζόμενο τον τρόπο για μια σωστή ροή της συζήτησης μας, σε εύλογη χρονική διάρκεια, αποφεύγοντας σφάλματα και ελλείψεις.

Σε κάθε άξονα είχαμε προσχεδιασμένες ερωτήσεις, μερικές από αυτές, είναι λεκτικές προσαρμογές των ερευνητικών μας ερωτημάτων.

Στον πρώτο άξονα περιλήφθηκαν και διατυπώθηκαν ερωτήσεις που αποσκοπούσαν στη συλλογή προσωπικών στοιχείων και δεδομένων των ερωτηθέντων, όπως για παράδειγμα η ηλικία, το φύλο, το επαγγελματικό, το οικογενειακό και το μορφωτικό επίπεδο των υποκείμενων. Η συλλογή αυτή των βιογραφικών στοιχείων κρίνεται απαραίτητη για να καθοριστούν οι παράγοντες εκείνοι, που θα διαφοροποιήσουν τυχόν απόψεις, στάσεις και προτιμήσεις των υποκείμενων αυτών στην παρούσα άτυπη εκπαίδευση. Στο δεύτερο άξονα του ίδιου ερευνητικού ερωτήματος ζητήθηκαν οι αιτίες που τους οδήγησαν στην εκπαίδευση και στον τρίτο άξονα ζητήθηκαν οι βαθύτεροι λόγοι και προσδιοριστικοί παράγοντες που τους ώθησαν συνειδητά στην εκπαίδευση.

Στον πρώτο άξονα του δεύτερου ερευνητικού ερωτήματος αναζητήσαμε τυχόν προβλήματα που αντιμετώπισαν κατά τη φοίτηση τους στο Πανεπιστήμιο, ενώ στο δεύτερο άξονα τους ζητήθηκε τους λόγους που ενήργησαν θετικά για τη συνέχιση της συμμετοχής τους παρά τα εμπόδια.

Και τέλος στο τρίτο ερευνητικό ερώτημα στον πρώτο άξονα ζητήθηκε η εκτίμηση για το αν επιτεύχθηκαν οι προσωπικοί τους στόχοι στο εν λόγω Πανεπιστήμιο. Στο δεύτερο άξονα αναζητήθηκαν πιθανές προτάσεις βελτίωσης, τυχόν προτιμήσεις εκπαιδευτικού υλικού και άλλων παραγόντων που θα βελτιστοποιούσαν τα προγράμματα σπουδών του Ανοικτού Πανεπιστημίου Χερσονήσου.

4.7 Αξιοπιστία και εγκυρότητα

Σχετικά με την εγκυρότητα της ερευνητικής διαδικασίας στην ποιοτική έρευνα αποτελεί σημείο διαμάχης των θεωρητικών για τη δυνατότητα της έρευνας αυτής να διασφαλιστούν κριτήρια εγκυρότητας. Η ακαδημαϊκή κοινότητα , ωστόσο, απαντά με την αναγνώριση της αξίας της ποιοτικής έρευνας να μπορεί να διερευνά και να μελετά σε βάθος ποικίλα φαινόμενα εξασφαλίζοντας την εγκυρότητα (Ίσαρης και Πούρκος,2015).

Στην παρούσα ποιοτική έρευνα υιοθετώντας τα κριτήρια εγκυρότητας της Lather (1997) η οποία επισήμανε ότι ο ερευνητής καθορίζει την εγκυρότητα της έρευνας . Αυτό γίνεται με βάση τον βαθμό που μπορεί να μεταφερθεί, να ερμηνευθεί και να κατανοηθεί στο δικό του πλαίσιο αναφοράς (Ίσαρης και Πούρκος,2015).

Αναφερόμενος στα κριτήρια αξιολόγησης της παρούσας εργασίας στεκόμαστε στην εκτεταμένη ενασχόληση του ερευνητή με το σκοπό της έρευνας , τον έλεγχο που υπέστησαν τα δεδομένα της έρευνας από τους συμμετέχοντες και την επικύρωση των λεγόμενων τους για την ορθή καταγραφή των όσων ακριβώς ειπώθηκαν. Επιπλέον , ο έλεγχος όλης της προσπάθειας αυτής από τον εξωτερικό αξιολογητή της έρευνας καθώς πρόκειται για διπλωματική εργασία που κρίνεται από τους επιβλέποντες καθηγητές.

Και τέλος , διεξήχθη μία πιλοτική συνέντευξη με ηλικιωμένο , ερωτώμενο- φοιτητή ώστε να βρεθούν τυχόν λάθη και παραλείψεις και να διορθωθούν τυχόν δυσνόητες ερωτήσεις που θα δυσχεράνουν το έργο του ερευνητή. Η διαδικασία της συνέντευξης αυτής συνέβαλε στην ομαλή ροή της συζήτησης, μείωσε το άγχος του ερευνητή και ενίσχυσε παράλληλα την αυτοπεποίθηση του για την εξαγωγή ασφαλέστερων αποτελεσμάτων.

4.8 Ηθική και δεοντολογία της έρευνας

Η έρευνα μας χρησιμοποίησε συνεντεύξεις με γνώμονα την άμεση επαφή του ερευνητή με τα κοινωνικά υποκείμενα ανακλύποντας έτσι ζητήματα ηθικής και δεοντολογίας. Στη παρούσα εργασία τηρώντας ευλαβικά τις υποχρεώσεις βάσει του υπ' αριθμό νόμου 4624/2019 περί εφαρμογής της προστασίας των προσωπικών δεδομένων εξασφαλίσαμε

την εμπιστευτικότητα που οφείλαμε και διασφαλίσουμε την ανωνυμία των υποκείμενων της έρευνας.

Ο ερευνητής διατήρησε στο ακέραιο το σεβασμό και την εντιμότητα απέναντι στους ηλικιωμένους συμμετέχοντες ώστε να προκληθούν σχέσεις αμοιβαίας εμπιστοσύνης. Αποφεύγοντας, παράλληλα, για λογαριασμό των υποκείμενων τυχόν κίνδυνο έκθεσης της κοινωνικής ή ιδιωτικής τους ζωής και στις κοινωνικές τους σχέσεις.

Επιπλέον έγινε σαφέστατη και αναλυτική πληροφόρηση για τα δεδομένα της έρευνας και παράλληλα ζητήθηκε η συναίνεση τους για τη συμμετοχή και τη χρήση των δεδομένων αυτών. Ενημερώθηκαν , επίσης, για τα πιθανά οφέλη της ερευνητικής μας αναζήτησης και η πρόσβαση τους στα αποτελέσματα αυτά (Ιωσηφίδης, 2008).

4.9 Περιορισμοί

Κάθε ερευνητής έρχεται αντιμέτωπος άλλοτε με μικρότερους περιορισμούς και άλλες φορές με μεγαλύτερους περιορισμούς που δυσχεραίνουν το ερευνητικό έργο. Στο συγκεκριμένο ερευνητικό σχεδιασμό είχαμε να αντιμετωπίσουμε τις συνέπειες που μαστίζουν την κοινωνία μας με την πανδημία του κορωνοϊού (covid-19) που έφερε την χώρα μας σε μια απρόσμενη κατάσταση και επηρέασε αναπόφευκτα και την εκπαιδευτική κοινότητα.

Η παρούσα έρευνα προσαρμόστηκε στις συνθήκες και καταστάσεις που έχει φέρει η νέα τάξη πραγμάτων λόγω της πανδημίας του κορωνοϊού. Ακολουθήθηκε το πρωτόκολλο της πολιτικής προστασίας του υπουργείου με τις συχνές απαγορεύσεις κυκλοφορίας γεγονός που μείωσε δραματικά το ωφέλιμο χρόνο του ερευνητή να διεξάγει τις συνεντεύξεις. Όλες οι συνεντεύξεις πραγματοποιήθηκαν τις πρωινές ώρες στις οικίες των ερωτώμενων και χρειάστηκε ο ερευνητής να διανύσει μακρινές χιλιομετρικές αποστάσεις εντός των ορίων του Δήμου Χερσονήσου. Κάτι που θεωρήθηκε αρκετά πιεστικό ως προς τον χρόνο και κουραστικό ως προς τις αποστάσεις.

Οι συνεντεύξεις έγιναν με όλα τα απαραίτητα μέσα προστασίας από τον κορωνοϊό με τη χρήση μάσκας και τη απόσταση των δύο μέτρων του ερευνητή και του ερωτώμενου και αφού ο ερευνητής είχε υποβληθεί σε μοριακό εργαστηριακό έλεγχο για τον ιό πριν την πραγματοποίηση των συνεντεύξεων. Οι ερωτώμενοι ανήκουν στις ευπαθείς ομάδες λόγω γήρατος και υποκείμενων νοσημάτων και θα έπρεπε πρωταρχικά να διασφαλιστεί η υγεία

τους. Έτσι θα έπρεπε οι ερωτώμενοι να πεισθούν ότι δεν θα έθεταν σε κίνδυνο της ζωής τους και γεγονός είναι ότι δύο υποψήφιοι αρνήθηκαν να λάβουν μέρος λόγω των μέτρων και της γενικής κατάστασης που επικρατεί το διάστημα διεξαγωγής της έρευνας. Η χρήση μάσκας δυσχέραινε λίγο την επικοινωνία γιατί αλλοιώνει τον τόνο της φωνής των συνομιλητών αλλά αυτό ήταν μικρής σημασίας περιορισμός.

Παρά τους περιορισμούς που προέκυψαν κατά τη διάρκεια της έρευνας τηρήθηκαν όλοι οι κανόνες προστασίας και δεοντολογίας ώστε να θεωρηθεί ότι φτάσαμε σε ένα βέλτιστο αποτέλεσμα με επαρκείς απαντήσεις και διάθεση για έρευνα. Άξιο αναφοράς και χρήσιμο είναι να αναφέρουμε ότι λόγω της μεθοδολογικής προσέγγισης που χρησιμοποιήσαμε ,στα συμπεράσματα που καταλήξαμε δεν είναι γενικεύσιμα δηλαδή δεν αναφέρονται αντιπροσωπευτικά σε όλο τον πληθυσμό της δομής υπό έρευνας. Ωστόσο, από τα ευρήματα αυτά της έρευνας επιβεβαιώθηκαν οι θεωρητικές προσεγγίσεις αλλά αποτέλεσαν και βάση για περαιτέρω έρευνες στην εκπαίδευση της Τρίτης Ηλικίας.

5ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ

ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΑ ΕΡΕΥΝΑΣ

5. ΑΝΑΛΥΣΗ ΚΑΙ ΠΑΡΟΥΣΙΑΣΗ ΤΩΝ ΔΕΔΟΜΕΝΩΝ ΤΩΝ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΕΩΝ

Εφόσον σχεδιάσαμε , οριοθετήσαμε και καταγράψαμε τον τρόπο υλοποίησης της έρευνας μας στο προηγούμενο κεφάλαιο, προχωράμε στο πέμπτο κεφάλαιο που αφορά την ανάλυση περιεχομένου των συνεντεύξεων των ερωτώμενων και των ευρημάτων που εκμαιεύσαμε και εντοπίσαμε. Η ανάλυση αυτή είναι το «κλειδί» της έρευνας μας για να αποδοθούν τα αποτελέσματα της έρευνας μας πάνω στον ερευνητικό μας στόχο και τα ερωτήματα που τον πλαισιώνουν.

5.1 Αίτια και σκοπός συμμετοχής των ηλικιωμένων στο Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Οι συμμετέχοντες της έρευνας ρωτήθηκαν αρχικά για την έννοια της εκπαίδευσης και τους λόγους που τους ώθησαν σε αυτή την απόφαση να παρακολουθήσουν προγράμματα σπουδών σε αυτή την περίοδο της ζωής τους. Σύμφωνα με το πρώτο ερευνητικό μας ερώτημα, λοιπόν, μέλημα μας ήταν να αναδειχθούν τα αίτια και οι λόγοι συμμετοχής τους

Οι περισσότεροι ερωτώμενοι ανέφεραν ως σημαντική και χρήσιμη την εκπαίδευση του ανθρώπου για να αποκτήσουν γνώσεις , ικανότητες και δεξιότητες με απώτερο σκοπό την προσωπική τους βελτίωση και την ολοκλήρωση της προσωπικότητάς τους.

Αναλυτικά , παρατηρούμε στον ερωτώμενο (E1) τη βελτίωση που επιδέχεται σε όλη του τη ζωή , υπάρχει συνέχεια στο χρόνο, δεν σταματάει σε καμία περίοδο της ζωής και αυτός , κατά τα λεγόμενα του, θα πρέπει να είναι ο στόχος της εκπαίδευσης.

«όρος εκπαίδευση για εμένα σημαίνει, στον κάθε άνθρωπο, εκπαίδευση στον άνθρωπο , σημαίνει βελτίωση, που κατά την άποψη μου δεν πρέπει να σταματάει σε κανένα χρόνο της ζωής. Εκπαίδευση για εμένα σημαίνει η συνεχής βελτίωση από την απόκτηση νέων γνώσεων». (E1)

Σε άλλο σημείο της συνέντευξης του ερωτώμενου (E1) εκφράζεται η βελτίωση των γνώσεων του σε συγκεκριμένους τομείς ενδιαφέροντος όπως αναφέρει:

«Από την εμπειρία μου σ 'αυτό που συμμετείχα σε όλα τα μαθήματα του Ανοικτού Πανεπιστημίου είδα ότι οι γνώσεις έχουν βελτιωθεί και ακόμα περισσότερο σε πολλά θέματα και από πολιτισμό , από ιστορία ». (E1)

Ακολούθως , οι υπόλοιποι ερωτώμενοι εκδήλωσαν την απόκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων μέσω της εκπαίδευσης, την αφορμή για συζήτηση που μεταφράζεται σε κοινωνικότητα (E6) καθώς και όπως αναφέρει η ερωτώμενη (E5) την ολοκλήρωση της

προσωπικότητας της , εκτιμά ότι μέσω της εκπαίδευσης όχι μόνο βελτιώνεται αλλά ολοκληρώνεται. Τα παρακάτω σχετικά ευρήματα μας αποτυπώνουν τις απόψεις τους:

«ο όρος εκπαίδευση είναι ουσιαστικά η γνώση , η απόκτησή γνώσεων, η απόκτηση διάφορων δεξιοτήτων και ικανοτήτων, όπως και η απόκτηση αξιών γύρω από τη ζωή , η μάθηση ουσιαστικά ». (E2)

« Εκπαίδευση, να μάθω κάτι , πάω να μάθω κάτι που δεν ξέρω ». (E3)

« Ο όρος εκπαίδευση κυρίως σημαίνει γνώση , σημαίνει απόκτηση ευρύτερων γνώσεων και την ολοκλήρωση της προσωπικότητας του ανθρώπου ». (E5)

« για να πάρω γνώσεις περισσότερες, για να κάνουμε μια συζήτηση, μια διάλεκτο, να ακούσω τον καθηγητή ». (E6)

« Είναι πάρα πολύ καλό , σε ότι εκπαιδεύεται κανείς ». (E8)

Ακόμα περισσότερο διακρίνεται η ανάγκη για αυτοβετίωση στην ερώτηση για την έννοια της εκπαίδευσης της Τρίτης Ηλικίας. Στο σημείο αυτό αποτυπώνονται βαθύτερα οι απόψεις των ατόμων της Τρίτης Ηλικίας.

Αρχικά , ο ερωτώμενος (E1) συνδέει τα άτομα της Τρίτης Ηλικίας, έχοντας μακρά εμπειρία ζωής, με τον χρόνο , εκδηλώνει δηλαδή μια συνέχεια στο χρόνο με αισθήματα θέλησης και αγάπης σε αυτό που κάνουν , σε αυτό που εκπαιδεύονται. Για παράδειγμα: *«συνεχής βελτίωση και ακόμα περισσότερο της Τρίτης Ηλικίας που έχουν τεράστια εμπειρία από την ζωή , που σημαίνει ακόμα περισσότερη αγάπη για βελτίωση »* .(E1)

Σε άλλη απάντηση ερωτώμενου αποτυπώθηκε μια εκδοχή ότι τα άτομα της Τρίτης Ηλικίας επέστρεψαν, με τη συμμετοχή τους στο Ανοικτό Πανεπιστήμιο, στην εκπαίδευση και συνάμα στη κοινωνική ζωή , τους δίνεται δηλαδή μια δεύτερη ευκαιρία μάθησης και βελτίωσης.

« Η εκπαίδευση ατόμων Τρίτης Ηλικίας έχει να κάνει ότι άτομα Τρίτης Ηλικίας , βασικά είναι στη τελευταία φάση του βίου τους και θα λέγαμε ότι επιστρέφουν στο γίνεσθαι δηλαδή στην πραγματικότητα, θίγοντας στο Πανεπιστήμιο σ 'αυτούς θέματα τα οποία τους απασχολούν και κάποια άλλα που θα θέλανε να μάθουν και δεν έχουν μάθει, ουσιαστικά επιστρέφουν στη διαδικασία της μάθησης και της γνώσης που είναι “επ'αυτούς” επιστρέφουν δηλαδή στο γίνεσθαι ». (E2)

Υπήρξαν και οι προφανείς λόγοι για παρακίνηση και βελτίωση του ηλικιωμένου στη μάθηση. Όπως για παράδειγμα: *«διότι οι θεωρίες που κάναμε και τα λοιπά, λοιπόν, μου παρακινήσανε το ενδιαφέρον να διαβάσω , να βελτιωθώ περισσότερο »*. (E3)

Οι συμμετέχοντες, επίσης, καλέστηκαν να εκφράσουν εκτός από τους προφανείς λόγους αλλά και τους βαθύτερους λόγους συμμετοχής τους στο Ανοικτό Πανεπιστήμιο. Με τις συνεχείς και διευκρινιστικές ερωτήσεις που παρείχαμε μπορέσαμε να κατανοήσουμε τα βαθύτερα κίνητρα της συμμετοχής τους. Ο κύριος λόγος συμμετοχής των φοιτητών Τρίτης Ηλικίας είναι η ανάγκη για τόνωση της ψυχολογίας και του ηθικού τους . Αυτό επισημαίνεται στα παρακάτω αποσπάσματα των συνεντεύξεων.

Στο πρώτο απόσπασμα αναφέρεται ξεκάθαρα η εξωστρέφεια των ηλικιωμένων στο κοινωνικό περιβάλλον μέσω της μάθησης με τόνωση της ψυχολογίας *« να βοηθήσουμε τα άτομα τα οποία δεν έπρεπε να παραμένουν , της Τρίτης Ηλικίας, κλειστά στο σπίτι τους αλλά να μπορούν να βγαίνουν έξω ανεβάζοντας την ψυχολογία και δίνοντας τους , δείχνοντας τους ότι σε όλη της ζωή να είναι και μαθητές »* . (E1)

Στο δεύτερο απόσπασμα φαίνεται καθαρά η ένταξη στο εκπαιδευτικό περιβάλλον που προσφέρει δύναμη και διάθεση ώστε να ξεχνάει τα γερατειά και τον χρόνο *« να ρωτήσω περισσότερο, να φιλεντώ περισσότερο, λοιπόν αυτό με βοήθησε πάρα πολύ και η βοήθεια αυτή , μου έδωσε δύναμη , ούτως ώστε , να σα πω ότι δεν αισθανόμουν την ηλικία μου πως ήμουν τότες κάποιας ηλικίας τώρα ενενήντα χρονών και δεν το καταλαβαίνω, δεν το καταλαβαίνω ότι είμαι ενενήντα »*.(E3)

Στο τρίτο αφηγηματικό απόσπασμα καταγράφεται η εκπλήρωση του πόθου της ερωτώμενης και η διάθεση για μάθηση *« Εγώ θα σου πω εν ολίγοις , είχα μια πληγή μέσα στο στήθος μου , αγιάτρευτη, δίχως να κλείσει διότι αγαπούσα τα γράμματα αλλά είχα την τρέλα της νιότης που άφησα τα γράμματα στη μέση και δεν τελείωσα το σχολείο μου. Όταν άκουσα Ανοικτό Πανεπιστήμιο, χόρευα σαν μικρό παιδί στη μέση του σπιτιού μου και λέω θα πάω , θα πάω να εκπληρώσω κάποιο μου πόθο ανεκπλήρωτο, μόλις έμαθα ούτε στα παιδιά το είπα, ούτε τίποτα, έκαμα την αίτηση, τη συμπλήρωσα και δεν έκαμα μόνο την αίτηση μου μόνο έγραψα και τη νύφη μου , έγραψα το γιο μου δηλαδή κινήθηκα αμέσως και για μένα το Σάββατο που πήγαινα στο Ανοικτό Πανεπιστήμιο ήτανε γιορτή, ήτανε χαρά, ήτανε ενθουσιασμός, σαν το σχολιαρόπαιδο που πάει και παίρνει τη σάκα του, και έβαλα το στυλό μου »*. (E4)

«Και πήγα με τέτοιο κέφι , με τέτοια χαρά που δεν μπορούσε να νιώσει μέσα μου κανείς». (E4)

Στα παρακάτω αποσπάσματα περιγράφεται η ανάγκη να αποκτήσουν δικαίωμα στην μάθηση κάτι για το οποίο το στερήθηκαν στα νεώτερα τους χρόνια *« Γέρασα και δεν φεύγει η στεναχώρια από μέσα μου που δεν έμαθα γράμματα , διότι γεννήθηκα την κατοχή σε μια μεγάλη οικογένεια ».* (E7)

« Δεν μπορώ να συγχωρήσω το Θεό που δεν με άφησε να μάθω γράμματα ».(E7)

Είναι φανερό ότι οι ερωτώμενοι E4 και E7 με τις απαντήσεις που έδωσαν στο σημείο αυτό εκφράζουν πρώτον την ανάγκη για μάθηση που τους ενθαρρύνει στη ζωή και δεύτερον προβάλλουν τους παράγοντες που τους απέτρεψαν να μάθουν γράμματα λόγω των δυσκολιών την περίοδο της κατοχής και της μεταπολεμικής περιόδου λόγω άλλων οικογενειακών υποχρεώσεων παρά το ζήλο τους για τη μάθηση. Συνδέοντας τα ευρήματα μας με το γεγονός ότι οι ηλικιωμένοι της έρευνας μας ,την περίοδο αυτή της ζωής τους, έχουν διασφαλίσει τις βασικές τους ανάγκες και μπορούν να ασχοληθούν ενεργητικά και ουσιαστικά με το Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Και τέλος αναφέρθηκαν οι ερωτώμενοι στο πιο πρόσφατο εκπαιδευτικό πρόγραμμα που παρακολούθησαν αν το θυμόντουσαν και για ποιους λόγους το παρακολούθησαν. Στο σημείο αυτό περιγράφεται πιο συγκεκριμένα η κριτική στη διαδικασία και το περιεχόμενο της μάθησης και τι ενδιαφέρον παρακολούθησαν.

Στο πρώτο απόσπασμα αναφέρθηκε η θεματολογία ως μάθηση και δημιουργική απασχόληση του ελεύθερου χρόνου *« Η θεματολογία , η οποία ήταν ουσιαστικά μια πρόκληση για συμμετοχή και ενημέρωση και μάθηση και ουσιαστικά δημιουργική απασχόληση στον ελεύθερο χρόνο ».* (E2)

Στο επόμενο απόσπασμα ο ερωτώμενος θεωρεί ότι είναι πολλά που δεν γνωρίζουμε και αυτό δείχνει τη σοφία του συγκεκριμένου ερωτώμενου που παρόλο την εμπειρία των χρόνων του δεν καυχείται αλλά συμπεριφέρεται με ταπεινότητα στη μάθηση και στη γνώση *« ξέρουμε πολλά πράγματα , ένα πράγμα δεν γνωρίζουμε τι δεν γνωρίζουμε, γνωρίζουμε πολλά αλλά δεν γνωρίζουμε τι δε γνωρίζουμε, μεγάλη σημασία παίζει αυτό ».*(E3)

Στο τρίτο απόσπασμα ο ερωτώμενος αναφέρεται σε θέμα που τον ενδιαφέρει και ήθελε εκ βάθους να αποκτήσει άποψη και γνώση γι' αυτό *« Ήταν με το , οι σχέσεις Ελλάδας -*

Τουρκίας, οι σχέσεις Ελλάδας - Τουρκίας », «Καταρχήν τα παρακολούθησα όλα , δεν είχα καμία απουσία αλλά το συγκεκριμένο, ήθελα να συμμετέχω διότι είδα ότι πάρα πολύς κόσμος δεν είχε ξεκαθαρίσει βασικές έννοιες, δεν είχε, οι οποίες διευκρινιστήκανε τότε δηλαδή οι έννοιες που μας χωρίζουνε , οι έννοιες που μας ενώνουν με την Τουρκία δεν ήταν καθαρά ξεκαθαρισμένες. Και ξεκαθαρίστηκαν από καθηγητή πανεπιστημίου » . (E1)

Στο τέταρτο απόσπασμα η ερωτώμενη μας ξαφνιάζει ευχάριστα στην απάντηση ότι όλες οι γνώσεις έχουν χρησιμότητα και μας το αποδεικνύει λέγοντας ότι με τις συγκεκριμένες γνώσεις που απέκτησε παρόλο το προχωρημένο της ηλικίας της , θα συμβουλεύει τα εγγόνια , κάτι σημαντικό έχει να τους πει « ήταν γενικά για τον νέο που παρόλο δεν έχω μικρά παιδιά , μ' άρεσε η ομιλία έτσι που την άκουσα επειδή ήταν για την εκπαίδευση της νεολαίας αφότου είχαν τα παιδιά μου μεγαλώσει και δεν είχα που να τα μεταβιβάσω στα παιδιά μου », « να μπορώ στα εγγόνια μου, κάτι χρήσιμο να τους πω, μ' άρεσε πάρα πολύ το τελευταίο μάθημα για την εκπαίδευση των νέων, που μπορεί ένας πατέρας , μια μάνα να χειρίζεται το παιδί πάνω στην νεότητα ».(E4)

Η ακόλουθη ερωτώμενη περιγράφει τις ενδιαφέρουσες γνώσεις που απέκτησε « Να μάθω περισσότερα πράγματα γιατί εγώ απουσίαζα από τον τόπο μου , σαράντα δύο χρόνια έλειπα και ήθελα να μάθω. Και εκτός από την ιστορία , με ενδιέφεραν οι γενικές γνώσεις και για την ιατρική . Κάναμε και ιατρικά θέματα και μ' ενδιαφέρει κα ο τομέας της υγείας και είχαμε ασχοληθεί με ιατρικά θέματα, ακόμα και για πρώτες βοήθειες , το οποίο με ενδιέφερε πάρα πολύ » . (E5)

Στο επόμενο απόσπασμα εκφράζεται δυσaráσκεια για την μη ενημέρωση του θέματος εκ των προτέρων « Θέμα δεν είχε βάλει αλλά είχε τα θέματα χωρίς να τα είχε προγραμματίσει, χωρίς να ξέρει ο κόσμος τι θα πει. Το θέμα το πρώτο ήταν για μια έκρηξη τεράστια και δημιουργήθηκαν τα πάντα, το σύμπαν, οι πλανήτες, τα αστέρια που υπάρχουνε , οι κομήτες , όλα τα πάντα, ότι υπάρχει στο σύμπαν » . (E6)

« Γράφτηκα και μαθαίναμε για ιατρικά θέματα » . (E8)

Σύμφωνα με τα ευρήματα που αποτυπώθηκαν στις τελευταίες ερωτήσεις του πρώτου ερευνητικού ερωτήματος έδειξαν στους έξι από τους οκτώ ερωτώμενους ότι τα πιο πρόσφατα προγράμματα που παρακολούθησαν ήταν ενδιαφέροντα , χρήσιμα και τους έλυσαν αρκετές απορίες. Στον ερωτώμενο E6 ωστόσο εκδηλώθηκε η ένσταση για το θέμα που δεν δόθηκε ξεκάθαρα και γενικά φάνηκε ότι δεν τον ικανοποίησε.

5.2 Εμπόδια συμμετοχής και δισταγμοί

Θέλοντας να απαντήσουμε στο δεύτερο ερευνητικό μας ερώτημα που αφορά τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν τα άτομα της Τρίτης ηλικίας στην εκπαίδευση του Ανοικτού Πανεπιστημίου προχωρήσαμε στη συλλογή των παρακάτω απαντήσεων. Να δούμε αρχικά τους δισταγμούς που είχανε και έπειτα τα προβλήματα που αντιμετώπισαν. Οι απαντήσεις ήταν αρκετά ενδιαφέρουσες για να μας δοθεί μια καθολική εικόνα με εύστοχες παρατηρήσεις για τα εμπόδια που παρουσιάστηκαν κατά τη συμμετοχή τους αλλά και πριν από αυτήν.

Αρχικά, θα αναφερθούμε σε προβλήματα κυρίως λειτουργικά και θα αναλύσουμε στο επόμενο κεφάλαιο τις απαντήσεις με βάση την πρότερη γνώση. Ο εκπαιδευόμενος στο πρώτο απόσπασμα ανησυχεί για πρακτικά θέματα συμμετοχής στο Πανεπιστήμιο και στην ικανότητα των καθηγητών καθώς και το μορφωτικό επίπεδο των συμφοιτητών του *« οι αρχικοί μας δισταγμοί για την παρακολούθηση, και οι αρχικοί δισταγμοί ήταν πως κάποιος θα μπορούσε να κινηθεί, οι ώρες, τα θέματα, η αξιοπιστία των ομιλητών και ουσιαστικά η ομάδα η οποία παρακολουθεί, αν θα μπορεί να είναι ενεργή, να έχει μια ποιότητα στις παρεμβάσεις της, σ' όλα αυτά »*. (E2)

Άλλος εκπαιδευόμενος εκφράζει την ανησυχία του στην ετοιμότητα της δομής *« Τα μεγαλύτερα προβλήματα, αν λύνονται εκ των προτέρων, θα δίνανε μεγάλη ώθηση στον κόσμο, είναι η προετοιμασία. Η προετοιμασία αφενός με τον παρουσιαστή, ο έλεγχος του καθηγητή ή ομιλητή, ο χώρος, η ακουστική »*. (E1)

Και άλλες πάλι αναφορές ήταν για το ωράριο, την μεταφορά των μεγαλύτερων, κυρίως δηλαδή πρακτικές ανησυχίες *« Αυτό ήταν το πρόβλημα που είχα επειδή ήταν Σάββατο, ήθελα να πάω στην Εκκλησία »*. (E7)

« Όχι δεν είχα, προσπάθησα να συνεργαστώ με άλλα άτομα και να πηγαίνω στο Ανοικτό Πανεπιστήμιο αλλά ήταν δύσκολο για τους άλλους ανθρώπους, κάποιους μεγαλύτερους οι οποίοι δεν είχαν πρόσβαση με κάποιο μέσο ». (E5)

Μετάπειτα κατανείμαμε διάφορα προβλήματα που ανέδειξαν οι ερωτώμενοι ανάλογα την προσωπικότητα τους, τις αδυναμίες τους και τα πιστεύω τους. Στο παράδειγμα ενός ερωτώμενου εκφράστηκε η ανησυχία για την γλώσσα που χρησιμοποιεί ο καθηγητής αν θα ήταν απλή και κατανοητή και όχι με δυσνόητη επιστημονική ορολογία *« Λοιπόν, ήταν*

“εν τη γενέσει του” και είχε πολλές ελλείψεις. Παράδειγμα, τα μαθήματα έπρεπε να γίνονται σε καθημερινή γλώσσα και όχι σε ακαδημαϊκή. Τα μαθήματα θα πρέπει να γίνονται, αυτό καθ’ εαυτό, σε καθομιλουμένη γλώσσα όπως γίνονται στο αυτό το Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κρήτης, σε γλώσσα κατανοητή διότι μην ξεχνάμε ότι όλοι δεν είναι επιστήμονες για να καταλάβουν, εν πάση περίπτωση, λοιπόν, όταν του κάνω εγώ ένα μάθημα σε γλώσσα ακαδημαϊκή, όχι, στη γλώσσα την καθομιλουμένη, αυτό πρέπει να το καταλάβουν, να πει, πραγματικώς τι ξέρει, εε δεν τα έπιασα όλα αλλά έμαθα, για παράδειγμα, στην ηλικία μου ότι πρέπει να πλύνω τα χέρια μου πριν κάτσω να φάω φαγητό (γέλια)». (E3)

« αλλά δεν γνωρίζουμε τι δε γνωρίζουμε, μεγάλη σημασία παίζει αυτό » να πάω που, να πάω να ρωτήσω στην εφημερίδα, δεν ήξερα, που να ξέρω τέτοια πράγματα και τι με παραξένεψε, Ανοικτό; Λαϊκό Πανεπιστήμιο. Τι θα πει Λαϊκό; Πάω στο Ηράκλειο στο κέντρο, έχει το γούστο του πραγματικώς, ήταν εκεί όλο νεαροί, τα παιδιά τα νεαρά οπωσδήποτε ξέρουν, παιδιά να σας κάνω μια ερώτηση; Μα πού λειτουργεί αυτό το Πανεπιστήμιο που το λένε Λαϊκό; Ακούστε να δείτε, σκάσανε στα γέλια, και κάνανε, “ε τον καημένο τον παππού” τάξε ότι είχα πρόβλημα ακοής ή διανόησης, κατάλαβες; μπρε συ παππού πόσο χρονών είσαι λέω ογδόντα τεσσάρων, “και πας Πανεπιστήμιο;” ααα από πού είσαι; , λέω από εδώ απ’ το Ηράκλειο, λοιπόν και ήθελε να κάνει τεστ να δει. Απογοητεύτηκα, δεν ήξεραν και αυτοί και ξαναπήγα ». (E3) Στο επόμενο απόσπασμα ο ερωτώμενος δεν είναι σε θέση να αλλάξει τα «πιστεύω» του με καμία επιστημονική εξήγηση και είναι συνηθισμένο και δικαιολογημένο σε προχωρημένες ηλικίες να επικρατούν πάγιες αντιλήψεις και θέσεις, δεν είναι κάτι οξύμωρο « αφού σου είπα τι είπε για τη έκρηξη, εγώ για τη θρησκεία θα τη στηρίζω για πάντα και σε μία δύσκολη στιγμή γι’ αυτήν, έχω πει πολλές φορές σε καθηγητή Πανεπιστημίου, σε συζήτηση δηλαδή για τη θρησκεία πάνω ». (E6)

Και τέλος η ακόλουθη εκπαιδευόμενη εκφράζει μια άποψη που θεωρείται ο βασικός λόγος απόρριψης της συμμετοχής στη μάθηση των ηλικιωμένων, η ηλικία τους αντιμετωπίζεται λανθασμένα ως ηλικία παραίτησης « Έλεγα εγώ τι να πάω να μάθω, τι να κάνω αλλά μετά με ξεσήκωσε η κόρη μου. Αλλά τώρα πια σε ηλικία μεγάλη, τι να μάθω τώρα εγώ; Αυτό ήτανε ». (E8)

Ωστόσο, αρκετές ήταν και οι απαντήσεις που δείχνουν ότι οι ηλικιωμένοι δεν αντιμετώπισαν κάποιο πρόβλημα και μάλιστα δεν είχαν κανένα δισταγμό αλλά τόνισαν την ανάγκη τους για μάθηση. Οι απαντήσεις που δόθηκαν ήταν οι εξής:

«Κανένα δισταγμό , μάλιστα ήμουν ο πρωτεργάτης και συμμετείχα στην ίδρυση του Πανεπιστημίου». (E1)

« Κανένα δισταγμό, κανένα, χέρια πόδια». (E4)

« Όχι , δεν υπήρχαν προβλήματα , τα μαθήματα έγιναν με τρόπο προγραμματισμένο». (E2)

« Όχι μου το είπανε και είπα να πάω , δεν είχα κανένα δισταγμό. Και τώρα να μου πούνε να πάω θα πάω αρκεί να γίνει σωστή διάλεξη , εκπαίδευση». (E6)

« Όχι , το περίμενα, μόλις θα ακούσω που θα κάναμε σχολείο , ήθελα να πάω, και ότι και να γινόταν! Ήθελα να πάω! » (E7)

« Κανένα πρόβλημα , Δόξα σοι ο Θεός , ήταν καλοί άνθρωποι , μιλούσανε για ενδιαφέροντα πράγματα, δεν μπορώ να πω αλλά έλα που εγώ δεν είχα μυαλό να πάω και βαρέθηκα». (E8)

5.3 Παράγοντες ενθάρρυνσης

Διερευνώντας τους παράγοντες που ενίσχυσαν τη συμμετοχή των ατόμων της Τρίτης Ηλικίας στην εκπαίδευση θα μπορέσουμε αργότερα να τους αποκωδικοποιήσουμε και να τους αναλύσουμε ώστε τα δεδομένα αυτά να αποτελέσουν χρήσιμα στοιχεία για την καλύτερη πρόσβαση και διευκόλυνση των ηλικιωμένων στη μάθηση. Θα προσπαθήσουμε να τους αποτυπώσουμε με τις παραθετικές απαντήσεις των ερωτώμενων όπως κάναμε μέχρι τώρα, απαντώντας σημειολογικά στο τρίτο ερευνητικό μας ερώτημα. Αρχικά θα αναφερθούμε στην παρόρμηση που είχαν για τη παρακολούθηση του προγράμματος σπουδών ο πρώτος εκπαιδευόμενος αναφέρθηκε στην αγάπη για μάθηση *«Η αγάπη των ατόμων της Τρίτης Ηλικίας για να συμμετέχουν, για να μάθουν ακόμα περισσότερα πράγματα στη ζωή τους».* (E1)

Ο δεύτερος ερωτώμενος στράφηκε στην αξιοποίηση του ελεύθερου χρόνου *«έχει να κάνει βασικά , έχει να κάνει με το πως ένας άνθρωπος , ας πούμε, θέλει να αφιερώσει το χρόνο του , ο χρόνος ο δικός του , ο ελεύθερος χρόνος , με ποιο τρόπο, είναι ένα θέμα , αν έχει το χρόνο , αν έχει τη δυνατότητα , αν έχει , αυτές είναι οι αρχικές σκέψεις από τη στιγμή που κάποιος ενημερωθεί ότι υπάρχει ένα Ανοικτό Πανεπιστήμιο , αρχίζει και σκέφτεται αυτά τα πράγματα και το βασικό είναι να υπάρχει καλή ενημέρωση σε διάφορα θέματα και να υπάρχει καλή δυνατότητα».* (E2) Ο τρίτος ερωτώμενος στράφηκε στη μάθηση που του «ταίριαζε» όταν κατάλαβε ότι δεν μπορούσε να αντεπεξέλθει σε χειρωνακτική εργασία και αυτό τον βοήθησε παράλληλα να μην απομονωθεί *« Αυτό καθ' εαυτό, ήταν που δεν*

μπορούσα να ασχοληθώ με τα αγροτικά και έπρεπε κάτι να βρω , το οποίο, να ταιριάζει σε εμένα, ούτως να μην απομονωθώ, μεγάλη σημασία παίζει αυτός καθ' εαυτός ο άνθρωπος, παραιτείται και απομονώνεται και παθαίνει το σύνδρομο της στέρησης και έχει πρόβλημα στο σπίτι του , και κάνει φασαρίες , τσακώνεται γιατί έχει στέρηση». (E3)

Οι επόμενες ερωτώμενες παροτρύνθηκαν για την απόκτηση γνώσεων «Κοιτάζτε να δείτε, όσο ζεις πολλά μαθαίνεις , δεν είχα απώτερο σκοπό, διότι, τουλάχιστον εκεί κάτι θα μάθω, μ' άρεσε και ύστερα και με έναν μεγαλύτερο και έναν μορφωμένο άνθρωπο να κάτσει να μιλήσεις κάτι θα πάρεις , κάτι θα πάρει το αυτί που μπορεί να μην χρησιμεύσει εμένα αλλά μπορεί να μάθω και τα εγγόνια μου που κουβεντιάζω και να τα μεταφέρω εγώ αυτό που θα μάθω . Ο ένας απ' τον άλλο ήταν πολλοί καλοί οι καθηγητές». (E4)

«άκουσα Ανοικτό Πανεπιστήμιο και δεν ήξερα τι εκπαίδευση θα κάνουμε και θα πάω να πάρω κάποιες γνώσεις και για καιρό μέχρι να το τελειώσω». (E6)

Η ακόλουθη ερωτώμενη ήθελε να αξιοποιήσει τον ελεύθερο της χρόνο «Το 'βλεπα πως εγώ θέλω να γεμίζω τον ελεύθερο χρόνο μου , μ' αρέσει αυτό. (E5) Και τέλος εκφράζεται μια αρνητική στάση που παρόλο που θα αποκτούσε γνώση αν θα τα θυμάται «Εντάξει στην αρχή ήταν αρνητική γιατί έλεγα τι θα πάω να μάθω, θα τα θυμούνται αυτά που θα μάθω, να διαβάσω , να κάνω εργασία , να δείχνω, γι' αυτό». (E7)

Στο δεύτερο σκέλος της αποτύπωσης μας αναφερόμαστε στη συμβολή του οικογενειακού περιβάλλοντος που υπήρξε θετική , ενθαρρυντική και μερικές φορές ο λόγος συμμετοχής των ηλικιωμένων στη μάθηση και αυτό καταγράφηκε σε όλα τα αποσπάσματα των συνεντεύξεων.

« Και εγώ και η σύζυγος μου έχουμε τελειώσει ανώτερα ιδρύματα , AEI, έχουμε μεταπτυχιακά, ήταν θετική». (E1)

« Ήταν πολύ θετική και υπήρχε και συμμετοχή». (E2)

«Με βοήθησε και η οικογένεια μου και η σύζυγος , ο γιος μου , δεν μου είπαν που πας μωρέ κουζουλέ (τρελέ) και τέτοια πράγματα, μόνο με βοήθησαν γι' αυτό το πράγμα, δεν λέγανε για παράδειγμα, γύρευε τη δουλειά σου , όχι. Με βοήθησαν , είναι γεγονός , αυτό τους το αναγνωρίζω, όταν ένας άνθρωπος θέλει να κάνει κάτι και έχει μέσα στο σπίτι του , μη και μη , εγώ θα 'κανα διάλυση. Αυτό το πράγμα τους το αναγνωρίζω». (E3)

« Όχι , γιατί με πήγαινε η νύφη και ο γιος μου , τούτος που είναι δίπλα , ερχόταν και αυτός αλλά μετά που ανοίξανε οι δουλειές το καλοκαίρι , οι δουλειές δεν τους ταίριαζε». (E4)

« Όχι , κάπως μου κάνανε στην αρχή καψονάκι, “η μαθήτριά μας ετοιμάζεται πάλι για το σχολείο” αλλά δεν με νοιάζει εμένα εγώ πετάω στα σύννεφα». (E4)

« Ναι , η οικογένεια μου και τα παιδιά μου επειδή έχουνε σπουδάσει , έχουνε βγάλει από δύο Πανεπιστήμια το κάθε παιδί , χαίρονται να με βλέπουν να συμμετέχω γιατί θέλουν να με βλέπουν ευτυχισμένη και να έχω πράγματα να κάνω, να ασχολούμαι με κάτι γιατί(...) (E5)

«Δεν το είπα σε κανένα μετά που το είπα στη γυναίκα μου , μου είπε όταν θα ξαναπάς, θα έρθω και εγώ». (E6)

«Η κόρη μου, μόλις το έμαθε είπε “μαμά , ορίστε, έγινε η όρεξη σου να πας σχολείο!” ». (E7)

« Η κόρη μου, πήγαινε μου έλεγε που θα μάθεις ωραία πράγματα ». (E8)

Συνεχίζοντας θα παραθέσουμε και τη συμβολή του φιλικού περιβάλλοντος στην απόφαση τους για την παρακολούθηση του Ανοικτού Πανεπιστημίου , αν και κατά πόσο ήταν θετική και αν υπήρξαν αρνητικές παρεμβάσεις. Πάντως σημειώνουμε εκ των προτέρων ότι υπήρξαν διαφορετικές προσεγγίσεις κυρίως θα λέγαμε αρνητικές.

Στο πρώτο απόσπασμα επηρέασε η ίδια το φιλικό της περιβάλλον αλλά θεωρεί ότι την θαύμαζαν και αυτό της δίνει ώθηση για συμμετοχή « Μάλλον με θαύμαζε, εν τω μεταξύ πήρα, και από το φιλικό μου περιβάλλον, άτομα». (E4)

Εδώ εκφράζεται η μαζική συμμετοχή και η επίδραση που έχουν τα μέλη συλλόγου στη συμμετοχή στο Πανεπιστήμιο « Σημαντικότατο ρόλο, τεράστια προσπάθεια στη δημιουργία αυτή του Πανεπιστημίου πραγματοποίησαν διάφοροι σύλλογοι, οι οποίοι υπάρχουν στην περιοχή μας - η κίνηση πολιτών - Επισκοπής, η οποία είχε αναλάβει το ρόλο ενημερώσεων των κατοίκων ώστε να συμμετάσχουν». (E1)

Ο επόμενος εκπαιδευόμενος εκφράζει μια αρνητική στάση του φιλικού του περιβάλλον με προσπάθεια αποθάρρυνσης και δημιουργία αισθήματος ντροπής « αυτό καθ’ εαυτό, που λες “χαράς την υπομονή σου, χαράς την υπομονή σου” μου το λέγανε , τότε . Άλλη μια φορά ήταν που μου είπαν τι πηγαίνεις εκεί που πηγαίνουν νέοι άνθρωποι; Όχι δε ντρέπομαι , μόνο αυτό, αλλά το περιβάλλον μετά εκεί που πηγαίναμε δεν ήταν όλοι νέοι, ήταν ο μέσος όρος πενήντα δύο ετών εγώ τους τον έκανα πενήντα τρία (γέλια) ». (E3)

Άλλη ερωτώμενη αισθάνθηκε ότι την κοροϊδεύαν και προσπάθησαν να την αποθαρρύνουν , αποκαλύπτοντας το βασικό λόγο αποθάρρυνσης ότι η ηλικία αυτή θεωρείται μη παραγωγική και ότι λειτουργεί ετεροχρονισμένα « *Με κοροϊδεύανε (ονόματα φίλων) γιατί τα γράμματα τα απομάθαμε , τι θα μάθουμε τώρα;* ». (E7)

Ωστόσο υπήρξε και η άποψη ότι εξαρτάται από την κατεύθυνση του φιλικού περιβάλλοντος και πως το βλέπει καθένας με βάση τον χαρακτήρα του και τα ενδιαφέροντα του « *Εδώ δίστανται οι απόψεις , υπήρχαν άνθρωποι οι οποίοι θέλουν να συμμετέχουν και υπάρχουν και άλλοι που δεν θέλουν. Όχι από άποψη ότι απορρίπτουν τη διαδικασία αλλά γιατί έχουν κάτι άλλο να κάνουν, δεν έχουν ελεύθερο χρόνο ή δύναται να κινηθούν με διαφορετικούς τρόπους . Γενικά, δεν υπάρχει , ας πούμε, άρνηση, αρνητική μάλλον θέση, στην ύπαρξη του Πανεπιστημίου και τη λειτουργία του*». (E2)

5.4 Οφέλη Συμμετοχής

Ολοκληρώνοντας τις συνεντεύξεις μας, θέσαμε στους συμμετέχοντες ερωτήσεις που αφορούσαν το όφελος τους στη μάθηση , τα οφέλη σε διάφορους τομείς της προσωπικότητάς τους και τυχόν άλλες κατακτήσεις που είχαν. Η τελευταία ερώτηση είχε στόχο να προβάλλει τους λόγους που θα πρότειναν το Ανοικτό Πανεπιστήμιο στο οικείο περιβάλλον τους , διευκρινιστικότερα να αποτυπώσουν την εμπειρία τους στην εκπαίδευση που θα ήθελαν να μοιραστούν. Θα σας παρουσιάσουμε, αρχικά, αντιπροσωπευτικά δεδομένα που αφορούν την επίτευξη προσωπικών στόχων των συμμετεχόντων.

Όφελος ήταν οι διάφορες γνώσεις που απόκτησα , γνώσεις γλυπτικής, γνώσεις παρασκευής οίνου, γνώσεις ιστορικές, γνώσεις αγροτικές (...) (E1)

Στην αγάπη προς τη ζωή. (E3)

Κοίτα το εξής, γιατί πολλές φορές μου λένε ορισμένοι κ.τ.λ. ότι που οφείλεται η πνευματική διαύγεια και η ζωντάνια μου, αυτό καθ' εαυτό, ότι δεν έκατσα ποτέ μου σε μια καρέκλα αλλά πήγα για να μάθω κάτι, δεν κάθομαι στην καρέκλα και να σταυρώνω τα χέρια μου, δεν μπορώ, αν δεν μπορώ μετράνε μου την πίεση κ.τ.λ. και παρόλο που είμαι σε μεγάλη ηλικία , λοιπόν, δεν κάθομαι και στο σπίτι όλη μέρα , ναι (E3)

Να σου πω , τον καιρό αυτό ήμουν ενθουσιασμένη γιατί ο τρόπος ζωής ήταν κάπως αλλιώς , σου είπα , έμαθα και μερικά πράγματα αλλά δεν μπορεί το μυαλό μου , στην ηλικία που είμαι,

να συγκρατήσει τι έμαθα και τι δεν έμαθα, αλλά πάντως μου έκανε καλό , ψυχολογικά μου έκανε καλό, δηλαδή και να μην ήτανε για μάθηση , όσο πήγα για να γιατρέψω μια πληγή που ψυχολογικά με βοήθησε, ψυχολογικά. (E4)

Το όφελος είναι μεγάλο δηλαδή ολοκληρώθηκα, ολοκληρώνεις την προσωπικότητα σου απ' την απόκτηση της γνώσης , αυτές, και βοηθάς και στον τόπο σου συμμετέχοντας εθελοντικά. (E5)

Αν έχεις κάποιες γνώσεις , μαθαίνεις , παίρνεις περισσότερες. (E8)

Αλλά δεδομένα από το δεύτερο σκέλος των ερωτήσεων απαντώνται σε θέματα κοινωνικοποίησης και εθελοντισμού σε τομείς δηλαδή της προσωπικότητας τους. Αντιπροσωπευτικά ευρήματα είναι τα εξής:

Το όφελος έχει πολλούς άξονες εκτός από τις γνώσεις όπως είπαμε αυτά τα ουσιώδες στην αρχή και όλα αυτά που αποκτάει κανείς από τη διαδικασία , έχει να κάνει ότι αποκτάει μια κοινωνικοποίηση , γνωρίζονται τα άτομα μεταξύ τους , θα αποκτήσουν δραστηριότητες έξω από το Πανεπιστήμιο ή και μέσα από το Πανεπιστήμιο, γνωρίζονται με ανθρώπους , οι οποίοι διδάσκουν και μπορούν στο μέλλον να έχουν μια προσωπική επαφή μαζί τους και να μπορούν να λένε διάφορα θέματα . Είναι μια ποικιλόμορφη διαδικασία που έχει. (E2)

Γνώρισα πάρα πολλούς ανθρώπους , καθηγήτριες , καθηγητές , δασκάλους , βοσκούς δηλαδή γνωριστήκαμε και ήμασταν μια οικογένεια , ναι, διαφόρων τρόπων ζωής ανθρώπων και ειδικά εκεί που καθόμουνα εγώ , στην πρώτη θέση, πίσω μου, δίπλα μου ήτανε όλες καθηγήτριες , δασκάλες δηλαδή γνώρισα ανθρώπους αξιόλογους, αυτό. (E4)

Ναι , ανέπτυξα τον εθελοντισμό γιατί αυτή η αξία της αλληλεγγύης την έχω και ήθελα πολύ να βοηθήσω τον τόπο μου γιατί τον στερήθηκα πολλά χρόνια. Και με βοήθησέ το Πανεπιστήμιο σ' αυτό γιατί συμμετείχα στους φορείς του Δήμου και κάναμε και άλλα προγράμματα και για το ΚΑΠΗ ακόμα και σε άλλα συμμετείχα. (E5)

Επιπλέον , μια σημαντική παρατήρηση που προβάλλεται είναι τα οφέλη που έχουμε στην κοινωνική υγεία , το άτομο που κοινωνικοποιείται μέσα από τη μάθηση δεν απομονώνεται και αποφεύγει ψυχολογικές μεταπτώσεις και ειδικά σε ηλικιωμένα άτομα όπως μας περιγράφει ο ερωτώμενος με τα παρακάτω δεδομένα:

Είναι άσχημο να απομονώνεται . Το πρόβλημα που δημιουργεί αυτό το πράγμα στις ψυχικές διαταραχές , ψυχολογικά προβλήματα δημιουργούν και μην ξεχνάμε μετά το πέρας μιας ηλικίας, όταν αποβλακώσουμε και απομονώσουμε έναν άνθρωπο είναι ευάλωτος στην άνοια , ευάλωτος να πάθει άνοια. (E3)

Αν πάθει ένας άνθρωπος άνοια , είναι ζωντανός νεκρός και ξέρετε είναι μεγάλο πρόβλημα μετά , ύστερα, στην οικογένεια , μέσα στο κοινωνικό περιβάλλον, παντού , αυτό μην το ξεχνάμε καθόλου για τα ηλικιωμένα άτομα , η κοινωνία γενικά, να μην ξεχνάμε , παράδειγμα, εμείς που είμαστε σε πολύ μεγάλη ηλικία , να γίνεται κάποιο πρόγραμμα για την Τρίτη Ηλικία για τα άτομα αυτά κάποιο πρόγραμμα , να γίνει , να μην απομονωνόμαστε για παράδειγμα. (E3)

Ένα ακόμα σημαντικό όφελος που προβάλλεται είναι η αναγνώριση και η καταξίωση των ηλικιωμένων από τους υπολοίπους και τους κάνει να αισθάνονται σημαντικοί , τους δίνει δύναμη και ζωντάνια.

αν είναι δυνατόν, κατ' αρχήν με γνώρισε όλος ο πλανήτης, ξέρεις πόση δύναμη μου έδωσε , αυτό καθ' εαυτό; Να με γνωρίσει ένας πλανήτης ολόκληρος και με πήραν τηλέφωνο και μου είπαν ότι προκύπτει θέμα που σε έχει πρωτοσέλιδο στην Αμερική, μα δες , χάσανε την ελπίδα και μου τη στείλανε, εμείς οι Έλληνες όταν το είδαμε αυτό το πράγμα και ένας συγγενής μου είπε ότι με είχαν πρωτοσέλιδο. (E3)

Ίδια πως έκανα του κόσμου το μεγάλο πράγμα , για το Θεό μωρέ , σ' ένα σχολείο πάω, εγώ τους έλεγα , ακούστε να δείτε τρία χρόνια θα βγάλω εδώ, μετά θα κάνω και το μεταπτυχιακό και θα τους παραγγείλω το μεταπτυχιακό να μου το βάλουνε στο σταυρό κορνιζωμένο, έτσι τους το λέω. (E4)

Και τέλος , στην ερώτηση αν θα πρότειναν το Ανοικτό Πανεπιστήμιο και για ποιους λόγους , εκφράστηκαν με πειστικότητα ενδιαφέροντες θέσεις και προτάσεις. Πάντως όλοι οι συμμετέχοντες ευχαριστήθηκαν, άλλοι περισσότερο άλλοι λιγότερο, την εμπειρία τους από την εκπαίδευση αυτή.

Βεβαίως , ελάτε παιδιά να μάθετε , να σπουδάσετε , μην μένετε στάσιμοι, αύριο μεθαύριο άλλοι προχωρούν και θα αισθάνεστε μειονεκτικά, και ένας άνθρωπος που αισθάνεται έτσι , δεν έχει μέλλον καθόλου, τους λέω πολλές φορές, γεμίστε τα κεφάλια σας με γνώσεις. (E3)

Προσωπικά όχι μόνο προτείνω αλλά πιέζω, θέλω να συμμετάσχουν πιστεύοντας στην οργάνωση που προανέφερα, ούτως ώστε πιέζοντας τους ακόμα και να συμμετάσχουν , η οργάνωση που θα υπάρχει θα τους αναγκάσει να αναμένουν το επόμενο μάθημα με μεγάλη προσμονή. (E1)

Κάτι θα μάθεις , κάτι θα μάθεις με , όταν κάτσεις με ένα μορφωμένο άνθρωπο και μιλήσεις δεν μπορείς να ακούσεις κακά λόγια , λίγο αντίληψη από εσένα να έχει κάτι το καλό θα ακούσεις, δεν μπορεί να ακούσεις κακά πράγματα που έχει βγάλει ένα σχολείο διότι και η πέτρα όταν την πιέσεις και την πελεκήσεις θα πάει σε ένα ωραίο κτήριο , αν την αφήσεις απελέκητη δεν χτίζεται πουθενά, έτσι είναι και ο άνθρωπος όπου και να πάει είναι χρήσιμος , τη μόρφωση του θα τη μεταδώσει διότι δεν καλλιεργεί μόνο το νου , καλλιεργεί και την ψυχή, κάτι θα δώσει στον άλλο. (E4)

Θα πρότεινα γιατί ο άνθρωπος είναι πολύ καλό για τον άνθρωπο να έχει για τον ελεύθερο χρόνο του , να τον αξιοποιεί κατ' αυτόν τον τρόπο, και υπάρχει ένα επίπεδο μαζί σ' αυτό. (E5)

Για , γενικά, μια κοινωνική μόρφωση. (E6)

6ο ΚΕΦΑΛΑΙΟ
ΕΡΜΗΝΕΙΑ ΑΠΟΤΕΛΕΣΜΑΤΩΝ-ΣΥΖΗΤΗΣΗ

Χρησιμοποιώντας τα ευρήματα που αναλύσαμε στο προηγούμενο κεφάλαιο προχωράμε στην ερμηνεία και στη διεξοδική συζήτηση με βάση τη πρότερη γνώση των θεωρητικών που ασχολήθηκαν με το θέμα και τις πτυχές του στα σημεία που μας αφορά. Έτσι λοιπόν στο έκτο κεφάλαιο και τελευταίο καταπιανόμαστε με τη συσχέτιση των ευρημάτων μας με προηγούμενες αναζητήσεις και αποτελέσματα με στόχο να καλύψουμε ποιοτικότερα το δικό μας ερευνητικό πεδίο. Η ερευνητική αυτή αναζήτηση μας οδήγησε στη διεξαγωγή βάσιμων και χρήσιμων συμπερασμάτων πάνω στη μάθηση της Τρίτης ηλικίας και συγκεκριμένα στη μάθηση των ηλικιωμένων μαθητευόμενων στο Ανοικτό Πανεπιστήμιο Χερσονήσου.

Σκοπός της διπλωματικής εργασίας είναι η διερεύνηση των απόψεων των εκπαιδευόμενων τρίτης ηλικίας για τα κίνητρα συμμετοχής τους και τα εμπόδια που αντιμετώπισαν κατά την διάρκεια σπουδών τους στο Δημοτικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο Χερσονήσου. Η ερευνητική αναζήτηση με τη μέθοδο της ποιοτικής μεθόδου θεωρείται ερμηνευτική και προσπάθησε να αναδείξει την αναγκαιότητα εκπαίδευσης στην Τρίτη Ηλικία και να ρίξει φως σε τυχόν προβλήματα που προκύπτουν κατά την παρακολούθηση αυτής της εκπαίδευσης. Αναλυτικότερα, η ερευνητική μας προσπάθεια θέλαμε να αποτελέσει ερέθισμα για τη δημιουργία εμπειριών και αναλύσεων αναζητώντας παράλληλα καλές πρακτικές εκπαίδευσης και την αποφυγή τυχόν προβλημάτων στον σχεδιασμό και στην υλοποίηση αντίστοιχων εκπαιδευτικών προγραμμάτων. Μέσω των αποτελεσμάτων και τη συλλογή των δεδομένων ακολουθείται συζήτηση και συσχετισμός με όσα έχουν γραφτεί στο πρώτο μέρος δηλαδή στο θεωρητικό μέρος της εργασίας και με βάση τα ερευνητικά ερωτήματα.

Τα ερευνητικά ερωτήματα όπως προκύπτουν από το σκοπό της διπλωματικής εργασίας είναι τα εξής:

A) Για ποιους λόγους τα άτομα της τρίτης ηλικίας να συμμετέχουν στα προγράμματα σπουδών του Δημοτικού Ανοικτού Πανεπιστημίου;

B) Ποια τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν τα άτομα της Τρίτης Ηλικίας στην παρακολούθηση των προγραμμάτων σπουδών του Δημοτικού Ανοικτού Πανεπιστημίου;

Γ) Ποιοι παράγοντες διευκολύνουν τη συμμετοχή των ατόμων τρίτης ηλικίας στην παρακολούθηση των προγραμμάτων σπουδών του Δημοτικού Ανοικτού Πανεπιστημίου;

6.1 Αίτια και σκοπός συμμετοχής των ηλικιωμένων στο Ανοικτό Πανεπιστήμιο Χερσονήσου.

Μέσα από τα λεγόμενα των συμμετεχόντων είναι πρόδηλη η επιθυμία τους να παρακολουθήσουν το Ανοικτό Πανεπιστήμιο , μια άτυπη μάθηση με περιστασιακό χαρακτήρα για να αποκτήσουν γνώσεις , ικανότητες και δεξιότητες. Όπως έχει αναφερθεί ο Κόκκος (2005) το άτομο προσπαθεί να δημιουργήσει ένα κλίμα αυτομόρφωσης και όπως εύστοχα παρουσιάζει ο Rogers (1999) για την επικρατούσα αντίληψη της προοπτικής εκπαίδευσης των ενηλίκων είναι η ανάπτυξη, η δημιουργία και η “ολοκλήρωση”.

Στην παρούσα έρευνα οι συμμετέχοντες ισχυρίζονται πως ο σκοπός της συμμετοχής τους στην εκπαίδευση είναι η επιδίωξη για βελτίωση και ιδιαίτερα για την τόνωση της ψυχολογίας τους και του ηθικού τους. Άξιο αναφοράς είναι η σημασία που δίνεται στη μάθηση για την τόνωση του ηθικού τους και τη διάθεση για την παρακολούθηση των μαθημάτων και αυτό εκδηλώνεται από τα λεγόμενα τους . Εκφράζεται η χαρά τους και ο ενθουσιασμός τους καθώς και η εκπλήρωση των πόθων τους για τη “δεύτερη” ευκαιρία στη μάθηση που τους δίνεται. Μέσα σε κλίμα συγκινητικό κι ενθαρρυντικό εκπαιδεύονται και παράλληλα βοηθούνται να επουλώσουν πληγές και να αποβάλουν αρνητικά κατάλοιπα από τη δύσκολη εποχή των παιδικών και εφηβικών τους χρόνων.

Όπως αναφερθήκαμε στο θεωρητικό μας πλαίσιο οι ηλικιωμένοι εφόσον έχουν ικανοποιήσει τις κατώτερες ανάγκες τους για στέγη , τροφή , ασφάλεια κ.τ.λ. επιθυμούν την αυτοπραγμάτωση τους , την αυτοβελτίωση (Maslow,1968) όπως χαρακτηριστικά αναφέρεται στα αποσπάσματα των συνεντεύξεων.

Επιπλέον σε αναφορά του (E1) ερωτώμενου ότι οι γνώσεις έχουν βελτιωθεί και ακόμα περισσότερο σε θέματα που τον ενδιαφέρουν, ουσιαστικά εκφράζει την επιθυμία του να ακολουθήσει τη νέα εποχή και τις νέες συνθήκες. Αυτή η αίσθηση που γεννάται στους

ερωτώμενους απαντάται με τους Κελπανίδη & Βруνιώτη (2004) για τη συνέπεια της ταχύρυθμης ανανέωση των γνώσεων με τη δημιουργία της ανάγκης για δια βίου εκπαίδευσης και μάθησης.

6.2 Εμπόδια συμμετοχής και δισταγμοί

Αρχικά θα σας αναφέρουμε ότι κανείς από τους συμμετέχοντες δεν είχε δισταγμό να παρακολουθήσει το Ανοικτό πανεπιστήμιο , ήταν όλοι πρόθυμοι να το παρακολουθήσουν και να το τελειώσουν. Τώρα καταγράφοντας τις δυσκολίες και τα εμπόδια που συνάντησαν οι εκπαιδευόμενοι παρατηρούμε προβλήματα κυρίως λειτουργικά δηλαδή που αφορούσαν το ωράριο, τα θέματα που συζητήθηκαν , τη δυσκολία πρόσβαση στις αίθουσες και την αδυναμία μεταφοράς των ηλικιωμένων στις συναντήσεις , προβλήματα ακουστικής του χώρου, ο χώρος , προβλήματα ακοής των συμμετεχόντων , δυσκολίες μετακίνησης λόγω ορθοπεδικών προβλημάτων και άλλα πρακτικά προβλήματα . Όπως πολύ σωστά έχουν αναφέρει ο McGinvey (1996) και ο Ohly (2007) προβλήματα που αφορούν τον λειτουργικό τομέα των ιδρυμάτων δηλαδή η έλλειψη μέσων μεταφοράς, η απόσταση των εκπαιδευόμενων και άλλα παρόμοια πρακτικά προβλήματα που συναντήσαμε στις απαντήσεις των ερωτώμενων.

Σε απάντηση που μας έδωσε ο μεγαλύτερος σε ηλικία ερωτώμενος (E3), το Ανοικτό Πανεπιστήμιο Χερσονήσου είχε πολλές ελλείψεις επειδή βρίσκεται σε αρχικό στάδιο , “εν τη γενέσει” όπως περιγράφει ο ίδιος. Μια σημαντική παρατήρηση που μας προτρέπει σε συζήτηση είναι τα θέματα και ο τρόπος ανάλυσης των μαθημάτων δεν θα έπρεπε να γίνονται σε ακαδημαϊκό επίπεδο αλλά σε γλώσσα κατανοητή και απλή για τους συμμετέχοντες. Στο σημείο αυτό θα θέλαμε να αναφερθούμε ότι οι περισσότεροι ηλικιωμένοι κατείχαν την πρωτοβάθμια εκπαίδευση και το μορφωτικό τους επίπεδο δεν είναι υψηλό. Σύμφωνα με τους Naumanen και Tukiainen (2010) ο αναλφαβητισμός στις ηλικίες που ερευνούμε και οι γνωστικές και αισθητηριακές ελλείψεις είναι σοβαρές ενδείξεις αποθάρρυνσης των ηλικιωμένων για μάθηση.

Μία ακόμα αφήγηση - απάντηση του ερωτώμενου (E3) περιγράφει με λεπτομέρεια το τρόπο που αντιμετωπίστηκε ο ίδιος από νέα άτομα όταν ανέφερε ότι ψάχνει να βρει το Ανοικτό Πανεπιστήμιο που εδρεύει. Από τη μία πλευρά έχει θορυβηθεί για την

έλλειψη ενημέρωσης και κατατοπισμού του από το ίδρυμα και από την άλλη δεν τον ξενίζει η ειρωνική στάση των νέων στο άκουσμα ότι ένας ηλικιωμένος ψάχνει το Πανεπιστήμιο, μια στάση που μεταφράζεται ότι ο ίδιος δεν περιμένει οι νέοι να τον καταλάβουν και στους νέους η εκπαίδευση των ηλικιωμένων φαντάζει ουτοπία. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι δεν έχει προβληθεί η σημασία της μάθησης και ειδικότερα στους ηλικιωμένους και η αντιμετώπιση αυτή κάλλιστα θα μπορούσε να επιδράσει αρνητικά στον ερωτώμενο για να παραιτηθεί από την προσπάθεια για μάθηση. Όπως εύκολα αποθαρρύνθηκε μια άλλη ερωτώμενη (E8) που αναφέρθηκε στην ηλικία της , διερωτόταν και τι να μάθω τώρα στην ηλικία που είμαι. Δηλώνει φόβο , ανασταλτικότητα και απογοήτευση, άβολα συναισθήματα για την ηλικία της όπως πολύ σωστά αναφέρεται στη κλίμακα μέτρησης των Wang et al (2017) , αυτό και άλλα εμπόδια που έχουμε ήδη αναφέρει.

Και τέλος, ο ερωτώμενος (E3) θεώρησε σε μάθημα - ομιλία με τον καθηγητή του ότι θιγόταν θέματα πίστης και θρησκείας που προσβάλλουν τις πεποιθήσεις του και στον αντίλογο δεν του δόθηκαν σαφείς απαντήσεις. Εδώ παρατηρούμε ότι είναι αναμενόμενο άτομα της Τρίτης Ηλικίας να έχουν παγιωμένες αντιλήψεις και στάσεις , προσκολλημένοι στον παραδοσιακό τρόπο σκέψης και δεν αποδέχονται μαθησιακές αλλαγές, για το συγκεκριμένο θέμα αυτό απάντηση έδωσε η ανάλυση του Rogers (1999).

6.3 Παράγοντες ενθάρρυνσης

Αναλογιζόμενοι το τρίτο ερευνητικό ερώτημα, που χωρίσαμε σε δύο άξονες, εκτιμήσαμε στον πρώτο άξονα με βάση τις αρχικές σκέψεις και τις παρορμήσεις των ερωτώμενων και ακολούθως την επίδραση του οικογενειακού και φιλικού περιβάλλοντος σε αυτούς.

Από την εκτίμηση και την καταγραφή των απαντήσεων των ερωτώμενων για τις αρχικές σκέψεις καταλήξαμε σε θετικές παρορμήσεις και ενδιαφέρουσες προσεγγίσεις ως προς τη σχέση μάθησης και τον τρόπο αξιοποίησης του ελεύθερου χρόνου των ηλικιωμένων.

Οι καταγραφές αναφερόταν σε συνειδητές αποφάσεις αξιοποίησης του χρόνου τους στο Ανοικτό Πανεπιστήμιο Χερσονήσου ώστε να γνωρίσουν περισσότερα πράγματα απ' ότι έχουν μάθει μέχρι σήμερα, παρόλο το προχωρημένο της ηλικίας τους , να κοινωνικοποιηθούν , να αποφύγουν την κοινωνική απομόνωση και να μην παραιτηθούν από τα κοινωνικά δρώμενα της τωρινής εποχής. Θεωρούν ως απώτερο σκοπό της μάθησης

την γνωριμία με ανθρώπους μορφωμένους και κοινωνικά καταξιωμένους που θα ανταλλάξουν απόψεις, γνώσεις και εμπειρίες. Η κοινωνικοποίηση αυτή θα τους δώσει νόημα και αξία, θα τους διατηρήσει σε εγρήγορση και σε μια συνεχόμενη θετική προσμονή για το επόμενο μάθημα. Σε αντίθετη περίπτωση η μη ενασχόληση με τη μάθηση θα τους απομονώσει και θα τους οδηγήσει σε αδιέξοδα, σε οικογενειακά και σε προσωπικά προβλήματα και κυρίως σε προβλήματα ψυχικής υγείας.

Μια εύστοχη ανάλυση και συζήτηση έγινε στο περιοδικό ForAge (2018) για τις μαθησιακές ανάγκες ατόμων μεγαλύτερης ηλικίας επισημαίνεται το κοινό σημείο ταύτισης των ατόμων αυτών είναι ο κοινωνικός αποκλεισμός. Δηλαδή, θα πρέπει να στρέψουμε τους ηλικιωμένους στην ενεργό και παραγωγική γήρανση μέσα απ' ένα εκπαιδευτικό πλαίσιο μάθησης των ατόμων αυτών. Κοινό σημείο ταύτισης και με τα ευρήματα της έρευνας μας που εκδηλώνεται από τους ερωτώμενους μας ότι η διαδικασία μάθησης σημαίνει αποφυγή της απομόνωσης και του κοινωνικού αποκλεισμού. Ένθερμοι υποστηρικτές οι Boulton & Lewis (2018), οι οποίοι σημειώνουν ότι οι ηλικιωμένοι θα πρέπει να διατηρηθούν κοινωνικά ενεργοί εν μέρει από τα εκπαιδευτικά προγράμματα.

Επιπρόσθετα, θα θέλαμε να σταθούμε στον ελεύθερο χρόνο των ηλικιωμένων και πως γίνεται να αξιοποιηθεί καλύτερα. Απάντηση σε αυτό δίνουν οι ίδιοι οι ερωτώμενοι που δηλώνουν ότι εξαρτάται από τα ενδιαφέροντα και τις απαιτήσεις του κάθε ανθρώπου. Συγκεκριμένα, ένας ερωτώμενος (E3) αναφερόμενος στην προτίμηση του επέλεξε αυτό που του ταιριάζει περισσότερο στο χαρακτήρα του και αυτό ήταν η μάθηση σε πανεπιστήμιο και όχι να κουβεντιάζει σε καφενείο, γενικά και αόριστα. Μία άλλη αναφορά είχαμε από την ερωτώμενη (E5) για την αξιοποίηση του ελεύθερου της χρόνου που ήθελε να «γεμίσει» με τη διαδικασία της μάθησης. Η αίσθηση που αφήνουν στον ερευνητή οι περισσότεροι ερωτώμενοι με ελάχιστες εξαιρέσεις είναι ότι ευχαριστιούνται και χαίρονται να μαθαίνουν. Πάνω σε αυτό αξιοποιείται η αναφορά που κάνουν οι Fisher & Wolf (2000) με τον αυξημένο ελεύθερο χρόνο που έχουν οι ηλικιωμένοι να τον αξιοποιήσουν όπως αυτοί κρίνουν και θέλουν ώστε να τους προκαλέσει ψυχαγωγία και προσωπική ευχαρίστηση.

Η συμβολή του οικογενειακού περιβάλλοντος ήταν περισσότερο από θετική, θα λέγαμε ότι οι συγγενείς πρώτου βαθμού επικροτούσαν την προσπάθεια τους να συμμετέχουν στη μάθηση. Πολλές φορές παρότρυναν τους ηλικιωμένους να συμμετάσχουν στο Ανοικτό

Πανεπιστήμιο σε σημείο που τους μετέφεραν στις αίθουσες του. Αυτό μεταφράζεται ως αναγνώριση του έργου του Πανεπιστημίου και σημαντική ενασχόληση της άτυπης αυτή μάθησης από το οικογενειακό περιβάλλον στον καθένα από τους συμμετέχοντες. Η αναγνώριση αυτή σημαίνει αυτόματα αναγνώριση της δια βίου μάθησης από τη μέση ηλικία και αυτό είναι αρκετά ενθαρρυντικό για τις γενιές που θα ακολουθήσουν τη μάθηση σε ένα Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Και τέλος , από πλευράς συμβολής του φιλικού περιβάλλοντος των ηλικιωμένων θα λέγαμε ότι υπήρξαν θετικές εκφράσεις αλλά κυρίως αρνητικές. Θα μπορούσαμε να πούμε ότι μερικοί προσπάθησαν να αποθαρρύνουν τους συνομήλικους τους , υποβαθμίζοντας το νόημα και την ουσία της μάθησης σε αυτή την περίοδο της ζωής τους. Οι αρνητικές αυτές θέσεις τοποθετούνται στις πιο μεγάλες ηλικίες άνω των 80 ετών. Ακούγεται λογικό για τη γενιά με τις περισσότερες κακουχίες , οικονομικές δυσκολίες και μεγάλα ποσοστά αναλφαριθμητισμού.

6.4 Οφέλη Συμμετοχής

Όλοι σχεδόν οι συμμετέχοντες εξέφρασαν την επιθυμία να συνεχίσουν τις σπουδές τους στο Ανοικτό Πανεπιστήμιο μετά το τέλος της πανδημίας , υπήρξαν κάποιοι που το σκέφτονται αλλά με κάποιες προϋποθέσεις θα το συνεχίσουν. Ωστόσο τα οφέλη συμμετοχής των υποκειμένων της έρευνα θα μπορούσαμε να τα χωρίσουμε σε τέσσερις κατηγορίες και είναι οι εξής:

1. Απόκτηση γνώσεων
2. Κοινωνικοποίηση και κοινωνικές δεξιότητες
3. Προάσπιση της ψυχικής υγείας
4. Αναγνώριση

Αναλυτικότερα , οι συμμετέχοντες ικανοποίησαν την επιθυμία τους να μάθουν καινούργια πράγματα και να αποκτήσουν περισσότερες γνώσεις πάνω σε θέματα που τους ενδιαφέρουν. Απέκτησαν γνώσεις γλυπτικής , παρασκευής οίνου, ανέλυσαν θέματα υγείας , ιστορίας και πολιτικής και γενικά καταπιάστηκαν με πολλά και ενδιαφέροντα θέματα. Μέσα από την άτυπη μάθηση κατάφεραν να αποκτήσουν στάσεις, αξίες και ικανότητες σε προσωπικό επίπεδο και να αισθανθούν τη χρησιμότητα αυτής. Ο

θεωρητικός Formosa (2012) αναφέρει ένα πολύ σημαντικό γεγονός για τους ηλικιωμένους εκπαιδευόμενους ότι θα πρέπει να προετοιμαστούν με την απόκτηση γνώσεων να αντιμετωπίσουν τις προκλήσεις και τις συνεχείς αλλαγές του σύγχρονου τεχνολογικού περιβάλλοντος. Η απόκτηση νέων γνώσεων στη δια βίου μάθηση θα τους βοηθήσει ουσιαστικά στην καθημερινότητα τους.

Σε κοινωνικό επίπεδο, τα υποκείμενα της έρευνας είχαν ενθουσιαστεί για τις γνωριμίες που έκαναν και τους ανθρώπους που γνώρισαν ώστε να αισθανθούν μια οικογένεια. Γνώρισαν ανθρώπους αξιόλογους με διαφορετικούς τρόπους ζωής, κοινωνικοποιήθηκαν και ανέπτυξαν κοινωνικές δεξιότητες. Ήρθαν πιο κοντά με τους άλλους συμμετέχοντες και αναπτύχθηκε ένα φιλικό περιβάλλον. Ανέπτυξαν τον εθελοντισμό και την αλληλεγγύη, το Πανεπιστήμιο τους έδωσε ώθηση για εξωστρέφεια και συμμετοχή και σε άλλα προγράμματα διάφορων δομών όπως το ΚΑΠΗ, το μουσείο, τους πολιτιστικούς συλλόγους κ.τ.λ. Το σημαντικότερο όμως απ' όλα είναι η αποφυγή του κοινωνικού αποκλεισμού και η περιθωριοποίηση του ηλικιωμένου. Όπως πολύ σωστά αναφέρει ο Freire (1978) ο οποίος πρόβαλε τη σημασία της μάθησης των ηλικιωμένων προτρέποντας τους σε μια κοινωνική μεταβολή και εναντίον οποιασδήποτε μορφής περιθωριοποίησης. Συμβουλεύει τους ηλικιωμένους να γίνουν ενεργά, δραστήρια και ισότιμα μέλη της κοινωνίας.

Σε επίπεδο υγείας, η ψυχική και σωματική υγεία θεωρείται ένας από τους πιο καθοριστικούς παράγοντες για την εξασφάλιση μιας αξιοπρεπής ποιότητα ζωής στα τελευταία χρόνια του ατόμου και αυτό το έχουν αντιληφθεί οι συμμετέχοντες της έρευνας μας. Μέσω της κοινωνικοποίησης στη διαδικασία της μάθησης το άτομο αποφεύγει τον κοινωνικό αποκλεισμό και τη μοναξιά- περιθωριοποίηση, συνεχίζει να αισθάνεται σημαντικός και μοναδικός. Συμμετέχει, δρα, σκέφτεται και αισθάνεται χαρούμενος και ευτυχισμένος. Η όλη διαδικασία τον ευχαριστεί και τον κρατάει ζωντανό και πνευματικά υγιή. Δε μαραζώνει και δε χάνει το νόημα της ζωής με απογοητεύσεις και ψυχολογικές μεταπτώσεις. Αρκετές μελέτες από το Πανεπιστήμιο της Βιέννης, όπως αναφέρονται στο επιστημονικό περιοδικό ForAge (2012), έχουν δείξει πόσο σημαντική είναι η μάθηση για τη μνήμη και την υγεία. Αποτελεί, δε, τροχοπέδη για εκφυλιστικές παθήσεις όπως την άνοια, άλλες νευρολογικές και ψυχικές ασθένειες. Επίσης, σύμφωνα με τους Merriam et al (2013) η διατήρηση ή η βελτίωση των γνωστικών λειτουργιών των

ηλικιωμένων μέσα απ' τη διαδικασία της μάθησης δημιουργεί όπως χαρακτηριστικά αναφέρουν μια επιτυχημένη γήρανση. Η όξυνση του πνεύματος, η παραγωγή ιδεών και γνώσεων συνάμα με την κοινωνικοποίηση τους και την ενεργό δράση τους στη μαθητική κοινότητα συμβάλουν τα μέγιστα για την καλή ποιότητα ζωής τους.

Ένα ακόμα σημαντικό όφελος που καταγράφεται στα ευρήματα μας είναι η αναγνώριση της προσπάθειας τους και εν τέλει η καταξίωση τους από την επιλογή τους για μάθηση. Από τα λεγόμενα τους και συγκεκριμένα από τον ερωτώμενο Ε3 αυτό που έχει ιδιαίτερη σημασία είναι η δύναμη που τους έδωσε η όλη αυτή αναγνώριση και αποδοχή από το σύνολο της κοινότητας μέσω εφημερίδων και τηλεόρασης. Επίσης σε μια καταγραφή της ερωτώμενης (Ε4) , η σημασία της μάθησης προβάλλεται ως σύμβολο που θα ήθελε να την χαρακτηρίζει σε όλη της τη ζωή , το πτυχίο δίπλα στο σταυρό να καρφίτσωθεί στο τέλος της ζωής της. Δηλώνει με την έκφραση της αυτή πόσο ψηλά σε προτεραιότητα έχει την ανάγκη της για μάθηση.

Είδαμε , λοιπόν, τα οφέλη της συμμετοχής των ηλικιωμένων κατά τη διαδικασία της άτυπης αυτής μάθησης , παράλληλα θα θέλαμε να προβάλουμε τις θέσεις τους και τη στάση τους απέναντι σε τρίτους , εκτός μαθητικής κοινότητας. Γι' αυτό το λόγο τους δώσαμε το ερέθισμα να προτείνουν σε άλλους για τους λόγους που θα έπρεπε να φοιτήσουν. Οι θέσεις ήταν ξεκάθαρες και πειστικές , πρότειναν ακριβώς τα οφέλη και την ανάγκη για μάθηση όπως για παράδειγμα την απόκτηση γνώσεων για να μην νιώθουν μειονεκτικά , την καλλιέργεια όχι μόνο του νου αλλά και της ψυχής και την καταλληλότερη αξιοποίηση του ελεύθερου τους χρόνου.

Ωστόσο, σύμφωνα με τους Κελπανίδη & Βρυώνη (2004) δεν αντιλαμβάνονται τη νέα κοινωνική αναγκαιότητα , τη δια βίου μάθηση σε όλους και όχι μόνο στους ηλικιωμένους στο μεταβαλλόμενο κοινωνικό και επαγγελματικό περιβάλλον. Δεν αρκεί πλέον η τυπική εκπαίδευση, χρειάζεται να προσαρμοστούν όλοι σε νέες συνθήκες που η τεχνολογία έφερε στη σύγχρονη κοινωνία με την απόκτηση γνώσεων και δεξιοτήτων και όπως πολύ σωστά καταθέτουν οι ερωτώμενοι «γεμίστε τα κεφάλια σας με γνώση».

6.5 Συμπεράσματα της έρευνας

Αντικείμενο της παρούσας έρευνας ήταν η διερεύνηση των κινήτρων και εμποδίων που αντιμετωπίζουν τα άτομα Τρίτης ηλικίας μέσω της άτυπης μορφής μάθησης του Ανοικτού Πανεπιστημίου Χερσονήσου. Τα αποτελέσματα ερμηνεύτηκαν με βάση τον αρχικό μας σκοπό αλλά και τα ερευνητικά ερωτήματα που τέθηκαν στην πορεία της έρευνας. Θέτοντας τους άξονες με τις ερωτήσεις της ημιδομημένης συνέντευξης ακολούθως καταγράψαμε και επεξεργαστήκαμε τις απαντήσεις. Τα ευρήματα μας προέκυψαν από τις απαντήσεις των ηλικιωμένων που φοιτούν στο Ανοικτό Πανεπιστήμιο. Αναφορικά με τα συμπεράσματα δεν είναι γενικεύσιμα δηλαδή δεν αναφέρονται αντιπροσωπευτικά σε όλο τον πληθυσμό της δομής υπό έρευνας και αυτό οφείλεται στη μεθοδολογική προσέγγιση που επιλέξαμε,

Θέλοντας να διερευνήσουμε την άτυπη μάθηση με βάση το εκπαιδευτικό πρόγραμμα και τι μπορεί να διδαχθεί ένας ηλικιωμένος συμμετέχοντας στο Ανοικτό Πανεπιστήμιο καταλήξαμε στο γεγονός ότι εξαρτάται από την προσωπικότητα και την ιδιοσυγκρασία του κάθε ατόμου. Το εκπαιδευτικό υλικό που διδάσκεται μπορεί να προσφέρει μια πληθώρα θεμάτων, συζητήσεων και ομιλιών από αξιόλογο εκπαιδευτικό προσωπικό με εμπειρία και διάθεση.

Τα συμπεράσματα στα οποία καταλήξαμε είναι τα παρακάτω :

Συμπεραίνοντας αρχικά τα εμπόδια που συνάντησαν οι συμμετέχοντες, υπήρξαν δυσκολίες που εκφράστηκαν από τους ηλικιωμένους να παρακολουθήσουν τους καθηγητές που μιλούσαν με επιστημονικό λόγο, ιδιαίτερα οι ηλικιωμένοι με χαμηλό μορφωτικό επίπεδο. Άρα, θα πρέπει οι καθηγητές να λάβουν υπόψη τους το γεγονός αυτό ώστε να προσαρμόσουν τα μαθήματα σε απλό και καθημερινό λόγο, για να μπορούν όλοι να τα παρακολουθήσουν.

Επίσης, υπήρξαν παραλείψεις και προβλήματα ενημέρωσης λόγω κακής οργάνωσης και έλλειψης ετοιμότητας. Το Ανοικτό Πανεπιστήμιο Χερσονήσου είναι σε αρχικό στάδιο παροχής εκπαιδευτικών προγραμμάτων και θα πρέπει να στηθεί με περισσότερη συνέπεια και οργάνωση σύμφωνα με τα λεγόμενα των συμμετεχόντων. Βέβαια, υπήρξε θέληση αλλά χρήζει συνεχούς προσπάθειας και εργασίας από τους διοργανωτές. Η οργάνωση τέθηκε συχνά από αμφισβήτηση. Ακόμα, θα πρέπει να δοθεί ιδιαίτερη βαρύτητα προς την

ενημέρωση των ηλικιωμένων οι οποίοι δεν έχουν πρόσβαση σε internet , μέσα κοινωνικής δικτύωσης και άλλες τεχνολογικές εφαρμογές που θα τους διευκόλυναν να ενημερώνονται όπως κάνουν πλέον οι περισσότεροι πολίτες.

Περνώντας στα συμπεράσματα από πλευράς κίνητρων παρακολούθησης θα θέλαμε να επιβεβαιώσουμε ότι οι ερωτώμενοι απέκτησαν γνώσεις , κατανόησαν έννοιες και ανέλυσαν θεωρίες που δεν είχαν προγενέστερα καταπιαστεί ή έστω ασχοληθεί. Θεώρησαν πολύτιμο και ενδιαφέρον τον χρόνο που αφιέρωσαν στη μάθηση αυτή , ασχολήθηκαν με ενδιαφέροντα θέματα και το γεγονός αυτό ήταν κοινός τόπος όλων. Η πορεία της συγκεκριμένης μάθησης θεωρήθηκε ως ολοκλήρωση της προσωπικότητας τους και της προσωπικής βελτίωσης τους.

Εκτίμησαν τη διαδικασία της μάθησης και της συμμετοχής ως ένα θετικό γεγονός που τους τόνωσε την ψυχολογία και τους ύψωσε το ηθικό ανάστημα. Τους γέμισε με περηφάνια και αναγνώριση , τους βοήθησε να έχουν θετικότερες προσλαμβάνουσες στη δύσκολη περίοδο της ζωής τους. Θεώρησαν τη μάθηση ως άμυνα για τις διάφορες εκφυλιστικές ασθένειες όπως για παράδειγμα την άνοια αλλά και σημαντικός παράγοντας πνευματικής διαύγειας και εγρήγορης. Άδραξαν της ευκαιρίας αυτής για μάθηση μιας και στα δύσκολα παιδικά και εφηβικά χρόνια είχαν άλλες υποχρεώσεις να εκπληρώσουν. Να θυμίσουμε ότι τα χρόνια εκείνα αναφέρονταν σε δύσκολες συνθήκες επιβίωσης (κατοχή, εμφύλιος, κ.τ.λ.) και απόκτησης των κατώτατων αναγκών διαβίωσης (στέγη, σίτιση, κ.τ.λ.).

Σε κοινωνικό επίπεδο , η άτυπη μάθηση τους βοήθησε να ικανοποιήσουν το αίσθημα του «ανήκειν» σε μια εκπαιδευτική κοινότητα με αξιόλογους συνομιλητές , συμφοιτητές και άλλους παράγοντες. Απέκλεισαν με τον τρόπο αυτό τον κοινωνικό αποκλεισμό και την απομόνωση που συνήθως βιώνουν οι ηλικιωμένοι την περίοδο αυτή της ζωής τους. Μερικοί απ' αυτούς χρησιμοποίησαν τη συμμετοχή τους αυτή για να αναπτύξουν πτυχές της προσωπικότητας τους προσφέροντας εθελοντισμό , πολιτισμό και αλληλεγγύη.

Τέλος , συγχρονίστηκαν με τους ρυθμούς της νέας εποχής και έδειξαν θέληση να ακολουθήσουν τις νέες τάσεις και τις νέες συνθήκες της σύγχρονης εποχής. Στο σημείο αυτό θα θέλαμε να δώσουμε έναυσμα για περαιτέρω έρευνα στην εκπαιδευτική κοινότητα. Συγκεκριμένα, η εκπαιδευτική κοινότητα θα μπορούσε να ασχοληθεί με τα άτομα ηλικιακά σε μικρό χρονικό ορίζοντα από τη σύνταξη τους, που αποδεσμεύτηκαν δηλαδή

από την εργασιακή τους απασχόληση και να δοθούν κίνητρα να στραφούν στη μάθηση. Από τη μία πλευρά γιατί είναι σε θέση και μπορούν λόγω λειτουργικότητας να αντεπεξέλθουν σε μεγάλο βαθμό και από την άλλη γιατί χρειάζεται να κατακτήσουν την τεχνολογική γνώση όχι μόνο στο περιβάλλον της μάθησης αλλά και για πρακτικούς λόγους στην καθημερινότητά τους. Παράδειγμα, η εκπαίδευση στη χρήση τεχνολογικών συσκευών που πλέον είναι απαραίτητες αλλά και που φάνηκαν, ένα παραπάνω, αναγκαίες στη εποχή της πανδημίας που ζούμε. Στην εποχή αυτή είναι αναγκαίο οι ηλικιωμένοι να συμβαδίζουν με τους ρυθμούς της και σε αυτό η εκπαιδευτική κοινότητα οφείλει να βοηθήσει με ερευνητικούς στόχους και συμπεράσματα.

Η σύντομη αυτή διαδρομή μας με αφορμή την άτυπη μάθηση σε ηλικιωμένα άτομα, μας έβαλε μπροστά σε κάποιες πραγματικότητες και αντιλήψεις που θα έπρεπε αρχικά να κατανοήσουμε και σε δεύτερο χρόνο να τις υιοθετήσουμε. Η δίψα για μάθηση είναι φανερή από την έρευνα μας και τα οφέλη της μάθησης είναι αρκετά και σημαντικά για να μπορέσουμε να εκκινήσουμε εκπαιδευτικά προγράμματα με τελικό αποδέκτη την ομάδα στόχου μας, τους ηλικιωμένους.

Διαπιστώσαμε, επίσης, ότι υπάρχουν αρκετά προβλήματα αλλά είναι στο χέρι μας να τα ξεπεράσουμε με διάφορες σύγχρονες τεχνικές και άλλες δεξιότητες που έχουμε στη φαρέτρα της σύγχρονης εκπαιδευτικής κοινότητας.

Κατανοήσαμε, δε, πως η ενήλικη μάθηση σε όποια μορφή και αν είναι, τυπική ή μη, άτυπη προτρέπει τους ανθρώπους, ηλικιωμένους ή μη να αναζητούν το καλύτερο για τον εαυτό τους και την κοινωνία που ζουν. Οι ηλικιωμένοι με τα λεγόμενα τους το απέδειξαν και απέδειξαν επίσης ότι η μάθηση σίγουρα δεν έχει όρια ηλικιακά.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΚΕΣ ΑΝΑΦΟΡΕΣ

Ελληνόγλωσση Βιβλιογραφία (και μεταφράσεις στα ελληνικά)

Δαρδαβέσης, Θ. (1999) *Εισαγωγικά στοιχεία γηριατρικής και γεροντολογίας στα θέματα γηροψυχολογίας και γεροντολογίας*, Ελληνική Εθνική Εταιρεία Γήρατος, Αθήνα: Ελληνικά Γράμματα, 33-34.

ΕΛΣΤΑΤ. (χ.χ) Δημογραφικά χαρακτηριστικά/ 2011. Ανακτήθηκε από <http://www.statistics.gr/el/statistics/-/publication/SAM03/2011>

Επιστημονική Ένωση Εκπαιδευτών Ενηλίκων (2012): www.foragenetwork.eu/gr.

Τσαρη, Φ., & Πούρκος, Μ. (2015). Ποιοτική Μεθοδολογία Έρευνας. Εφαρμογές στην Ψυχολογία και στην Εκπαίδευση. Ανακτήθηκε από

[https:// repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5826/4/15327_Isari-KOY.pdf](https://repository.kallipos.gr/bitstream/11419/5826/4/15327_Isari-KOY.pdf)

Καζταρίδου, Α. (2007). Τα κίνητρα μάθησης ενήλικων εκπαιδευόμενων σε σχολείο δεύτερης ευκαιρίας : το παράδειγμα του ΣΔΕ Καστοριάς(Διπλωματική εργασία, ΕΑΠ). Πάτρα : Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

Καρούλης, Α. (2007). *Ανοικτή και από απόσταση εκπαίδευση. Από τη θεωρία στην εφαρμογή*. Θεσσαλονίκη: Εκδόσεις Τζιόλα.

Καραλής, Θ. (2013). *Κίνητρα και εμπόδια για την συμμετοχή των ενηλίκων στη δια βίου εκπαίδευση*. Αθήνα: ΙΝΕ ΓΣΕΕ.

Κελπανίδης, Μ. & Βρυνιώτη, Κ. (2004), *Δια βίου μάθηση: κοινωνικές προϋποθέσεις και λειτουργίες- δεδομένα και διαπιστώσεις*, Αθήνα: Ελληνικά γράμματα.

Κόκκος, Α. (2005). *Εκπαίδευση ενηλίκων – Ανιχνεύοντας το πεδίο*. Αθήνα: Μεταίχμιο.

Κόκκος, Α. (2008). *Εισαγωγή στην εκπαίδευση ενηλίκων. Θεωρητικές Προσεγγίσεις*. Πάτρα: Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Κορωναίου, Α. (1996). *Κοινωνιολογία του ελεύθερου χρόνου*. Αθήνα: Νήσος.

Κρουσταλλάκης, Γ.Σ. (1998). *Διαπαιδαγώγηση, πορεία ζωής. Θεωρία και πράξη της αγωγής του νέου ανθρώπου*. Αθήνα: Ιδίου.

Κωνσταντοπούλου, Χ. (2010). *Ελεύθερος χρόνος : μύθοι και πραγματικότητες*. Αθήνα : Παπαζήση.

Λαζαρίδου, Τ. (2010). *Η Εκπαίδευση στην Τρίτη Ηλικία*. Αθήνα: Επιστημονική Ένωση Εκπαίδευσης Ενηλίκων.

Ματσαγγούρας, Η. (1997) *Θεωρία και Πράξη της Διδασκαλίας: Στρατηγικές Διδασκαλίας*, Αθήνα: Gutenberg

Μυλωνά, Ε.(2013). *Ενεργός γήρανση- Ενεργός Πολιτειότητα. Ο ρόλος της δια βίου εκπαίδευσης και εκπαίδευσης ενηλίκων: Διερεύνηση απόψεων ατόμων τρίτης ηλικίας. (Διπλωματική Εργασία)*. ΕΑΠ, Πάτρα

Παναγιωτάκης, Γ. (2008). *Διερεύνηση των εκπαιδευτικών αναγκών των ηλικιωμένων του Κ.Α.Π.Η. του Δήμου Κρουσώνα στο Νομό Ηρακλείου Κρήτης (Διπλωματική Εργασία)*. Ελληνικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο, Πάτρα.

Παπασταμάτης, Α. Ι. (2010), *Εκπαίδευση ενηλίκων για ευπαθείς κοινωνικές ομάδες* (1^η έκδ). Αθήνα: Ι. Σιδέρης.

Πουλοπούλου- Έμκε Ή.,(1999). *Έλληνες Ηλικιωμένοι Πολίτες, Παρελθόν, Παρόν & Μέλλον*. Αθήνα : Έλλην

Σιλιάφη, Α. (2017). *Πρόταση σχεδιασμού εκπαιδευτικού προγράμματος δια βίου μάθησης με τίτλο «Διατροφή και υγεία» ως απότοκος διερεύνησης αναγκών ατόμων Τρίτης Ηλικίας του Δήμου Κοζάνης (Διπλωματική εργασία, ΕΑΠ)*. Διαθέσιμο από το Ιδρυματικό Αποθετήριο ΕΑΠ. Ανακτήθηκε από: <https://apothesis.eap.gr/>.

Τεπέρογλου, Α. (1989). *Η ηλικιωμένη γυναίκα στην Ελλάδα: μια κοινωνιολογική προσέγγιση*. Επιθεώρηση Κοινωνικών Ερευνών, 75(75), 170-183. doi:<https://doi.org/10.12681/grsr.928>

Τσαγκάρης, Α. (2010). *Συμμετοχή των ηλικιωμένων στις δραστηριότητες των ΚΑΠΗ και οι λόγοι που δεν συμμετέχουν (Διπλωματική Εργασία)*. Πανεπιστήμιο Κρήτης. Ηράκλειο.

CEDEFOP – Ευρωπαϊκό Κέντρο για την Ανάπτυξη της Επαγγελματικής Κατάρτισης. (1996): Γλωσσάριο Επαγγελματικής Κατάρτισης. Θεσσαλονίκη: CEDEFOP.

Cohen, L., Manion, L., & Morrison, K. (2008). *Μεθοδολογία εκπαιδευτικής έρευνας – νέα συμπληρωμένη έκδοση*. (μτφ. Σ. Κυρανάκης, Μ. Μαυράκη, Χ. Μητσοπούλου, Π. Μπιθάρα & Μ. Φιλοπούλου) Αθήνα: Μεταίχμιο

Mason, J. (2008). Η διεξαγωγή της ποιοτικής έρευνας. Στο Ν. Κυριαζή (επιμ.). Αθήνα: Πεδίο.

Rogers, A. (1999). *Η Εκπαίδευση Ενηλίκων*. (μτφ, Μ. Παπαδοπούλου, Μ. Τόμπρου) Αθήνα : Μεταίχμιο

Sciefele, H. (1986). Κίνητρα μάθησης ως σκοπός και προϋπόθεση για μια αποτελεσματική διδασκαλία. (μτφ, Γ.Βρετός). *Παιδαγωγική επιθεώρηση*, 31 (5), 1-26

Ξενόγλωσση Βιβλιογραφία

Boulton-Lewis, G. (1997). *Information processing, memory, age and adult learning*. In: P. Sutherland (Ed.), *Adult learning: A reader*. London: Kogan Page.

Boulton-Lewis, G. (2010). *Education and Learning for the Elderly: Why, How, What*. *Educational Gerontology*, 36(3), 213-228.

Brophy, J. (1998). *Motivating students to learn*. Boston: Allyn & Bacon

Coombs, P. H., & Ahmed, M. (1974). *Attacking Rural Poverty: How non-formal education can help*, Baltimore: John Hopkins University Press.

Eurostat (2009), Population change at regional level [Μεταβολή του πληθυσμού σε περιφερειακό επίπεδο].

Eurostat (2010), Education statistics at regional level [Στατιστικά στοιχεία για 119 την εκπαίδευση σε περιφερειακό επίπεδο].

Ferreira, M., Cardosob, A. P., Abrantesc, J. L. (2011). *Motivation and Relationship of the Student with the School as Factors Involved in the Perceived Learning*. *Procedia – Social and Behavioral Sciences*, 29, 1707–1714.

Freire, P. (1978). *Pedagogy in Process: The Letters to Guinea – Bissau*, Seabury Press, New York.

Fisher, J.C. & Wolf, M.A. (2000). *Older adult learning*. In A.L. Wilson & E.R. Hayes (Eds.), *Handbook of adult and continuing education* (pp. 480-492). San Francisco: Jossey-Bass.

Jarvis, P. (1987). *Adult Learning in the Social Context*. London: Croom Helm

Jeffs, T. & Smith, M. (1990). *Educating informal educators* in Jeffs, T. And Smith, M. (1990). *Using Informal Education*. Buckingham: Open University Press.

Ley, K., Young, D.B. *Instructional principles for self-regulation*(2001). *ETR&D* **49**, 93–103. <https://doi.org/10.1007/BF02504930>

McGivney, V. (1996). 'Adult Participation in Learning: Can We Change the Pattern'? Εισήγηση στο Research on Lifelong Learning: Implications for Policy and Practice EU Conference, Νοέμβριος. Newcastle University. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://www.leeds.ac.uk/educol/documents/000000430.htm> (20/04/2012).

Merriam, S. B., & Kee, Y. (2014). *Promoting community wellbeing: The case for lifelong learning for older adults*. *Adult Education Quarterly*, 64(2), 128-144.

Ohly, K. (2007). *Older learners of German and their use of language learning strategies*. Διαθέσιμο στον δικτυακό τόπο: <http://www.link.lancs.ac.uk/pgconference/v01/Ohly.pdf> (16/3/2009).

Rubenson, K., & Desjardins, R. (2009). *The Impact of Welfare State Regimes on Barriers to Participation in adult Education: A Bounded Agency Model*. *Adult Education Quarterly*, 59(3), pp. 187-207. <https://doi:10.1177/0741713609331548>

Wang, R., Donder, L. D., Backer, F. D., Tao, H., Regenmortel, S. V., Li, S., & Lombaerts, K. (2017). *Development and Validation of the Elder Learning Barriers Scale Among Older Chinese Adults*. *The International Journal of Aging and Human Development*, 85(4), pp. 472–489. doi:10.1177/0091415017697723

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 1

ΑΞΟΝΕΣ ΣΥΝΕΝΤΕΥΞΗΣ

1^ο Ερευνητικό ερώτημα: *Για ποιους λόγους τα άτομα της τρίτης ηλικίας να συμμετέχουν στα προγράμματα σπουδών του Δημοτικού Ανοικτού Πανεπιστημίου;*

1^{ος} Άξονας : Ατομικά στοιχεία ερωτώμενου

(Φύλο, ηλικία, μορφωτικό επίπεδο, οικογενειακή κατάσταση, προηγούμενη επαγγελματική ενασχόληση)

2^{ος} Άξονας : Αίτια – Λόγοι συμμετοχής σε προγράμματα σπουδών

1^η Ερώτηση : Τι σημαίνει για εσάς ο όρος εκπαίδευση;

2^η Ερώτηση: Τι σημαίνει για εσάς ο όρος εκπαίδευση ατόμων τρίτης ηλικίας;

3^η Ερώτηση: Για ποιους λόγους συμμετέχετε σε προγράμματα εκπαίδευσης ατόμων τρίτης ηλικίας στο Δημοτικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο Χερσονήσου;

4^η Ερώτηση: Έχετε παρακολουθήσει πρόσφατα κάποιο εκπαιδευτικό πρόγραμμα από το Δημοτικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο Χερσονήσου;

5^η Ερώτηση: Αν ναι, τι ήταν εκείνο που σας ώθησε σε αυτή σας την απόφαση;

2^ο Ερευνητικό ερώτημα: *Ποια τα εμπόδια που αντιμετωπίζουν τα άτομα της τρίτης ηλικίας στην παρακολούθηση των προγραμμάτων σπουδών του Δημοτικού Ανοικτού Πανεπιστημίου;*

1^{ος} Άξονας: Εμπόδια συμμετοχής

1^η Ερώτηση: Ποιοι ήταν οι αρχικοί σας δισταγμοί στην απόφασή σας για παρακολούθηση εκπαιδευτικού προγράμματος από το Δημοτικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο;

2^η Ερώτηση: Με ποιόν/ους τρόπο/ους ξεπεράσατε τους αρχικούς σας δισταγμούς;

3^η Ερώτηση : Ποια ήταν τα σημαντικότερα προβλήματα που συναντήσατε κατά τη

συμμετοχή σας στην παρακολούθηση προγραμμάτων στο Ανοικτό Πανεπιστήμιο Χερσονήσου;

4^η Ερώτηση: Με ποιους τρόπους τα αντιμετωπίσατε;

3^ο Ερευνητικό ερώτημα: *Ποιοι παράγοντες διευκολύνουν τη συμμετοχή των ατόμων τρίτης ηλικίας στην παρακολούθηση των προγραμμάτων σπουδών του Δημοτικού Ανοικτού Πανεπιστημίου ;*

1^{ος} Άξονας : Παράγοντες ενθάρρυνσης

1^η Ερώτηση : Θα ήθελα να μου μιλήσετε για τις αρχικές σας σκέψεις όταν αποφασίσατε να ξεκινήσετε την παρακολούθηση μαθημάτων. Τι σκεφτήκατε, ποια ήταν η παρόρμηση που σας οδήγησε;

2^η Ερώτηση: Ποια η συμβολή του οικογενειακού σας περιβάλλοντος στην απόφασή σας για παρακολούθηση προγραμμάτων στο Δημοτικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο;

3^η Ερώτηση: Ποια η συμβολή του φιλικού σας περιβάλλοντος στην απόφασή σας για παρακολούθηση προγραμμάτων στο Δημοτικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο;

2^{ος} Άξονας : Οφέλη συμμετοχής

1^η Ερώτηση: Ποιο θεωρείτε πως είναι το όφελός σας από την παρακολούθηση προγραμμάτων στο Ανοικτό Πανεπιστήμιο Χερσονήσου;

2^η Ερώτηση: Αναφέρετε τομείς της προσωπικότητάς σας στην ανάπτυξη των οποίων συμβάλλει η παρακολούθηση προγραμμάτων στο Δημοτικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο

3^η Ερώτηση: Θα προτείνατε σε κάποιο άτομο του οικογενειακού ή φιλικού σας περιβάλλοντος να παρακολουθήσει κάποιο από τα προγράμματα του Δημοτικού Ανοικτού Πανεπιστημίου;

4^η Ερώτηση: Αν ναι, για ποιον/ους λόγους;

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 2

Έντυπο ενημέρωσης και συναίνεσης ερωτώμενων

Το κείμενο αυτό δόθηκε σε κάθε ερωτώμενο-η πριν από κάθε συνέντευξη και διαβάστηκε σε κάθε ένα ξεχωριστά ώστε να συναινέσει στη συμμετοχή του/της στην ερευνητική μας διαδικασία.

Ονομάζομαι Χουρδάκης Νικόλαος και εκπονώ τη διπλωματική μου εργασία στην ενότητα «Εκπαίδευση Ενηλίκων» της μεταπτυχιακής ειδίκευσης «Επιστήμες Αγωγής» με τίτλο: «Κίνητρα και εμπόδια συμμετοχής εκπαιδευομένων Τρίτης Ηλικίας στα προγράμματα σπουδών του Ανοικτού Πανεπιστημίου Χερσονήσου ».

Με τις παραπάνω ερωτήσεις επιχειρείται η διερεύνηση των κινήτρων συμμετοχής των ηλικιωμένων στο Ανοικτό Πανεπιστήμιο συνάμα και των εμποδίων που αντιμετώπισαν. Σκοπός μας είναι να βρούμε τις αιτίες που σας ώθησαν σ' αυτή την εκπαίδευση, χρησιμοποιώντας τον πολύτιμο σας χρόνο και αν, τελικά, ικανοποιήθηκαν οι προσδοκίες σας. Η συνέντευξη έχει αυστηρά ερευνητικό χαρακτήρα και οι απαντήσεις θα χρησιμοποιηθούν αποκλειστικά για τους σκοπούς της έρευνας, όσα ειπωθούν θα τηρηθούν στα απολύτως αυστηρά πλαίσια της ανωνυμίας και της εμπιστευτικότητας. Η συνέντευξη θα διαρκέσει περίπου είκοσι λεπτά και θα μαγνητοφωνηθεί με τη χρήση εφαρμογής κινητού τηλεφώνου. Στις συνεντεύξεις θα λάβει μέρος ένας μικρός αριθμός φοιτητών του Ανοικτού Πανεπιστημίου Χερσονήσου , ηλικίας 65 ετών και άνω.

Τα αποτελέσματα της παρούσας έρευνας θα είναι διαθέσιμα σε εσάς, σε άλλους φοιτητές καθώς και στο ακαδημαϊκό προσωπικό, από τη βιβλιοθήκη του Ε.Α.Π. για μελλοντική χρήση.

Θα ήθελα να σας ευχαριστήσω από καρδιάς γιατί χωρίς τη σημαντική σας συμβολή δε θα ήταν δυνατόν να προχωρήσω στην ολοκλήρωση της διπλωματικής μου εργασίας.

Με εκτίμηση ,

Χουρδάκης Νικόλαος

ΠΑΡΑΡΤΗΜΑ 3

Οι συνεντεύξεις

Σ= Συνεντευκτής , Ε= Ερωτώμενος

Συνέντευξη 1

Ατομικά - Δημογραφικά στοιχεία

Άρρεν , 66 ετών , συνταξιούχος στρατιωτικός, πανεπιστημιακή μόρφωση, έγγαμος με δύο παιδιά.

Σ. Λοιπόν, κύριε Γιάννη ,θα ήθελα να ρωτήσω τι σημαίνει για εσάς ο όρος εκπαίδευση , σαν γενικός όρος; πώς σας έρχεται στο μυαλό;

Ε. Ο όρος εκπαίδευση για εμένα σημαίνει, στον κάθε άνθρωπο, εκπαίδευση στον άνθρωπο , σημαίνει βελτίωση, που κατά την άποψη μου δεν πρέπει να σταματάει σε κανένα χρόνο της ζωής. Εκπαίδευση για εμένα σημαίνει η συνεχής βελτίωση από την απόκτηση νέων γνώσεων.

Σ. Τι σημαίνει ο όρος εκπαίδευση Τρίτης Ηλικίας;

Ε. Σημαίνει αυτό ακριβώς που προανέφερα, συνεχής βελτίωση και ακόμα περισσότερο της Τρίτης Ηλικίας που έχουν τεράστια εμπειρία από την ζωή , που σημαίνει ακόμα περισσότερη αγάπη για βελτίωση.

Σ. Ήθελα να ρωτήσω για ποιους λόγους συμμετέχετε σε προγράμματα σπουδών ατόμων Τρίτης Ηλικίας στο Δημοτικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο Χερσονήσου;

Ε. Από την εμπειρία μου σ 'αυτό που συμμετείχα σε όλα τα μαθήματα του Ανοικτού Πανεπιστημίου είδα ότι οι γνώσεις έχουν βελτιωθεί και ακόμα περισσότερο σε πολλά θέματα και από πολιτισμό , από ιστορία...

Σ. Αναφέρεστε σε γενικές γνώσεις ή ειδικές;

Ε. Σε γενικές γνώσεις , οι οποίες βελτιώνουν πάρα πολύ το μορφωτικό επίπεδο του κάθε ανθρώπου, διευκρινίζουν σε πολλές περιπτώσεις, έννοιες που μέχρι την Τρίτη Ηλικία δε είχε ξεκαθαρίσει , όπως λόγου χάριν , έθνος , κράτος που έγινε μία φοβερή συζήτηση στο Ανοικτό Πανεπιστήμιο.

Σ. Θυμάστε το πιο πρόσφατο εκπαιδευτικό πρόγραμμα μαθημάτων να μας πείτε λίγα πράγματα γι' αυτό;

Ε . Εννοείται κάποιο συγκεκριμένο;

Σ. Ναι, το πιο πρόσφατο , που παρακολουθήσατε;

Ε. Το τελευταίο αν θυμάμαι καλά...

Σ. Γιατί είναι καιρός;

Ε. δύο χρόνια...

Σ. Λόγω του covid , έχουν σταματήσει.

Ε. Ήταν με το , οι σχέσεις Ελλάδας - Τουρκίας, οι σχέσεις Ελλάδας - Τουρκίας

Σ. Πάντα επίκαιρο..

Ε. Πάντα επίκαιρο.

Σ. Πριν παρακολουθήσετε , τι σας ώθησε να παρακολουθήσετε το συγκεκριμένο;

Ε. Καταρχήν τα παρακολούθησα όλα , δεν είχα καμία απουσία αλλά το συγκεκριμένο, ήθελα να συμμετέχω διότι είδα ότι πάρα πολύς κόσμος δεν είχε ξεκαθαρίσει βασικές έννοιες, δεν είχε, οι οποίες διευκρινιστήκανε τότε δηλαδή οι έννοιες που μας χωρίζουνε , οι έννοιες που μας ενώνουν με την Τουρκία δεν ήταν καθαρά ξεκαθαρισμένες. Και ξεκαθαρίστηκαν από καθηγητή πανεπιστημίου που είχε προσκληθεί με την διάσκεψη.

Σ. Ωραία , ποιοι ήταν οι αρχικοί δισταγμοί με την παρακολούθηση του προγράμματος από το Ανοικτό Δημοτικό Πανεπιστήμιο, αν είχατε αρχικούς δισταγμούς;

Ε. Κανένα δισταγμό , μάλιστα ήμουν ο πρωτεργάτης και συμμετείχα στην ίδρυση του Πανεπιστημίου.

Σ. Αν αντιμετωπίσατε ή ποια ήταν τα σημαντικότερα προβλήματα που συναντήσατε κατά την συμμετοχή σας στην παρακολούθηση του προγράμματος;

Ε. Τα μεγαλύτερα προβλήματα , αν λύνονται εκ των προτέρων, θα δίνανε μεγάλη ώθηση στον κόσμο, είναι η προετοιμασία. Η προετοιμασία αφενός με τον παρουσιαστή , ο έλεγχος του καθηγητή ή ομιλητή, ο χώρος, η ακουστική (...)

Σ. Δηλαδή πιο πολύ τα προβλήματα οργάνωσης;

E. Η οργάνωση, η οργάνωση είναι το παν γιατί έβλεπα π.χ. οι έδρες που γινόταν τα μαθήματα, υπήρχε μείωση σε άλλες και τεράστια αύξηση εδώ, ξεκίνησαν από ελάχιστους και έφτασαν σχεδόν στο 80% των μαθητών εδώ γιατί υπήρξε οργάνωση, υπήρξε..

Σ. Τα πρώτα προβλήματα δηλαδή ήταν χωροθετικά και τα αντιμετωπίσατε εσείς εδώ πέρα;

E. Με άριστο τρόπο, δηλαδή για ένα άτομο που δεν άκουγε καλά, νοικιάσαμε μεγάφωνα, ούτως ώστε οι πάντες να συμμετέχουν και το έδειξαν σε κάθε μάθημα. Από την συμμετοχή η οποία οφειλόταν στην προετοιμασία, όχι μόνο του χώρου αλλά και των ερωτήσεων, της προετοιμασίας του μαθήματος, τι μάθημα θα γίνει ώστε να προετοιμαστούν οι ερωτήσεις.

Σ. Αυτό που σας ώθησε για να λύσετε όλα αυτά τα προβλήματα με μία λέξη θα μπορούσατε να την περιγράψουμε; Τι ήταν αυτό, για να οργανωθεί αυτό το πλαίσιο;

E. Η αγάπη των ατόμων της Τρίτης Ηλικίας για να συμμετέχουν, για να μάθουν ακόμα περισσότερα πράγματα στη ζωή τους.

Σ. Ωραία, τώρα ξανάλεμε τις αρχικές σας σκέψεις όταν αποφασίσατε να παρακολουθήσετε τα μαθήματα; Τι σκεφτήκατε, ποια ήταν η παρόρμηση που σας οδήγησε σ' αυτό;

E. Η παρόρμηση που με οδήγησε σ' αυτό ήταν να αποκτήσω περισσότερες γνώσεις από όσες είχα, γενικές γνώσεις βασικά, και ειδικές αλλά και η αγάπη μου προς τον συνάνθρωπο ώστε να βοηθήσουμε τα άτομα τα οποία δεν έπρεπε να παραμένουν, της Τρίτης Ηλικίας, κλειστά στο σπίτι τους αλλά να μπορούν να βγαίνουν έξω ανεβάζοντας την ψυχολογία και δίνοντας τους, δείχνοντας τους ότι σε όλη της ζωή να είναι και μαθητές.

Σ. Ωραία, ποια ήταν η συμβολή του οικογενειακού περιβάλλοντος στην απόφαση να παρακολουθήσετε μαθήματα;

E. Και εγώ και η σύζυγος μου έχουμε τελειώσει ανώτερα ιδρύματα, AEI, έχουμε μεταπτυχιακά, ήταν θετική.

Σ. Όπως θα ήθελα να ρωτήσω για τη συμβολή του φιλικού περιβάλλοντος, δηλαδή οι φίλοι το περιβάλλον το δικό σας;

E. Σημαντικότατο ρόλο, τεράστια προσπάθεια στη δημιουργία αυτή του Πανεπιστημίου πραγματοποιήσαν διάφοροι σύλλογοι, οι οποίοι υπάρχουν στην περιοχή μας - η κίνηση πολιτών - Επισκοπής, η οποία είχε αναλάβει το ρόλο ενημερώσεων των κατοίκων ώστε να συμμετάσχουν

Σ. Και ενθαρρυντικό ρόλο από το φιλικό περιβάλλον δηλαδή.

(...διακοπή συζήτησης..)

Σ. Ποιο θεωρείτε το όφελος σας από την παρακολούθηση μαθημάτων , όφελος;

Ε. Όφελος ήταν οι διάφορες γνώσεις που απόκτησα , γνώσεις γλυπτικής, γνώσεις παρασκευής οίνου, γνώσεις ιστορικές, γνώσεις αγροτικές (...)

Σ. Πολύ ωραία , στην προσωπικότητα σας που σας ωφέλησε, ποιους τομείς της προσωπικότητας σας, ανέπτυξε;

Ε. Ανέπτυξε την αγάπη μου για τη συζήτηση, η συζήτηση που υπήρξε εκεί με ανθρώπους με τεράστια εμπειρία από τη ζωή τους ήταν κάτι σημαντικό για μένα (συγκίνηση)

Σ. Ωραία και τέλος θα προτείνετε σε κάποιο άτομο του οικογενειακού σας ή του φιλικού περιβάλλοντος να παρακολουθήσει τα προγράμματα το Ανοικτού Δημοτικού Πανεπιστημίου;

Ε. Προσωπικά όχι μόνο προτείνω αλλά πιέζω, θέλω να συμμετάσχουν πιστεύοντας στην οργάνωση που προανέφερα, ούτως ώστε πιέζοντας τους ακόμα και να συμμετάσχουν , η οργάνωση που θα υπάρχει θα τους αναγκάσει να αναμένουν το επόμενο μάθημα με μεγάλη προσμονή.

Σ. Σας ευχαριστώ κύριε Γιάννη για τη συνέντευξη σας , να είστε καλά!

Ε. Εγώ ευχαριστώ, δεν ξέρω αν σας βοήθησα.

Έκθεση συνέντευξης 1 :

Η συνέντευξη έγινε στο περιφερειακό ιατρείο , σε γραφείο ,πρωινή ώρα στην Επισκοπή Πεδιάδος. Ο ερωτώμενος προτάθηκε από τη διοίκηση του Πανεπιστημίου ως άτομο που δεν έλλειπε από κανένα μάθημα του προγράμματος και με μεγάλο ενδιαφέρον για την εδραίωση του Ανοικτού Πανεπιστημίου Χερσονήσου. Πρόκειται για άτομο με αρχές λόγω της στρατιωτικής του καριέρας, διάθεση για μάθηση και διάλογο αλλά και άνθρωπος με ενδιαφέρον για τα κοινά του Δήμου καθώς διατέλεσε πρόεδρος Δημοτικού Συμβουλίου του Δήμου Χερσονήσου . Η συνέντευξη έγινε σε εποικοδομητικό κλίμα με αρκετές εύστοχες παρατηρήσεις και ενδιαφέροντες προτάσεις για το Πανεπιστήμιο και τη λειτουργία του. Δεν υπήρξαν δυσκολίες παρά μόνο μία διακοπή από τους γιατρούς του περιφερειακού ιατρείου.

Συνέντευξη 2

Ατομικά - Δημογραφικά στοιχεία:

Ανδρας , 65 ετών , Παντρεμένος με δύο παιδιά , Καθηγητής θετικών επιστημών,
Απόφοιτος ΑΕΙ, εργαζόμενος σε δημόσια επιχείρηση.

*Σ. Λοιπόν, κύριε Γιάννη , θα ήθελα να ρωτήσω κατ' αρχήν τι σημαίνει για εσάς ο
όρος εκπαίδευση;*

*Ε. Ο όρος εκπαίδευση είναι ουσιαστικά η γνώση , η απόκτησή γνώσεων, η απόκτηση
διάφορων δεξιοτήτων και ικανοτήτων, όπως και η απόκτηση αξιών γύρω από τη ζωή , η
μάθηση ουσιαστικά.*

*Σ. Ωραία , αν το ειδικεύαμε στο επίπεδο του κάθε ανθρώπου; Στην εκπαίδευση της Τρίτης
Ηλικίας; Που πηγαίνει το μυαλό σας;*

*Ε. Η εκπαίδευση ατόμων Τρίτης Ηλικίας έχει να κάνει ότι άτομα Τρίτης Ηλικίας , βασικά
είναι στη τελευταία φάση του βίου τους και θα λέγαμε ότι επιστρέφουν στο γίνεσθαι δηλαδή
στην πραγματικότητα, θίγοντας το Πανεπιστήμιο σ 'αυτούς θέματα τα οποία τους
απασχολούν και κάποια άλλα που θα θέλανε να μάθουν και δεν έχουν μάθει, ουσιαστικά
επιστρέφουν στη διαδικασία της μάθησης και της γνώσης που είναι “ευ ζην” επιστρέφουν
δηλαδή στο γίνεσθαι.*

*Σ. Ωραία , για ποιους λόγους θα παρακολουθούσατε προγράμματα σπουδών Τρίτης Ηλικίας
στο Ανοικτό Πανεπιστήμιο του συγκεκριμένου του Δήμου Χερσονήσου;*

Ε. Για τους ανωτέρω λόγους

*Σ. Για τους ανωτέρω λόγους. Έχετε παρακολουθήσει πρόσφατα ένα εκπαιδευτικό
πρόγραμμα στο Δημοτικό Ανοικτό του Δήμου Χερσονήσου;*

*Ε. Έχω παρακολουθήσει προγράμματα - ομιλίες και σεμινάρια θα λέγαμε στο Ανοικτό
Πανεπιστήμιο Δήμου Χερσονήσου στην Επισκοπή.*

Σ. Θυμάστε κάποιον;

Ε. Θυμάμαι διάφορα θέματα, τα θέματα που με απασχολήσανε και παρακολούθησα 'ήταν που είχαν να κάνουν με την υγεία , είχαν να κάνουν με την τέχνη, με τον πολιτισμό, εεε και άλλα.

Σ. Ωραία (...)

Ε. Θα μπορούσα να ανοίξω αρχεία να σου πω.

Σ. Τι ήταν αυτό που σας ώθησε σ' αυτή την απόφαση να παρακολουθήσετε το πρόγραμμα;

Ε. Η θεματολογία , η οποία ήταν ουσιαστικά μια πρόκληση για συμμετοχή και ενημέρωση και μάθηση και ουσιαστικά δημιουργική απασχόληση στον ελεύθερο χρόνο.

Σ. Ποιοι ήταν οι αρχικοί σας δισταγμοί στην απόφαση σας για την παρακολούθηση του εκπαιδευτικού προγράμματος από Δημοτικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο Χερσονήσου; Οι αρχικοί σας , θα ήθελα να μας πείτε.

Ε. Ααα, οι αρχικοί μας δισταγμοί για την παρακολούθηση, ναι οι αρχικοί δισταγμοί ήταν πως κάποιος θα μπορούσε να κινηθεί, οι ώρες , τα θέματα , η αξιοπιστία των ομιλητών και ουσιαστικά η ομάδα η οποία παρακολουθεί, αν θα μπορεί να είναι ενεργή, να έχει μια ποιότητα στις παρεμβάσεις της , σ' όλα αυτά.

Σ. Ωραία , με ποιους τρόπους ξεπεράσατε τους αρχικούς σας δισταγμούς ;

Ε. Λύθηκαν τα παραπάνω προβλήματα.

Σ. Είχατε αντιμετωπίσει κάποια προβλήματα κατά τη συμμετοχή σας στο πρόγραμμα του Ανοικτού Πανεπιστημίου;

Ε. Όχι , δεν υπήρχαν προβλήματα , τα μαθήματα έγιναν με τρόπο προγραμματισμένο.

Σ. Η ομάδα , ας πούμε, που αναπτύχθηκε με τις ομιλίες ήταν ενεργή;

Ε. Οι ομάδες που αναπτύχθηκαν, καταρχήν σε τέτοια θέματα όπως του Ανοικτού Πανεπιστημίου , οι ομάδες δεν είναι υποχρεωτική η παρακολούθηση ως εκ τούτου διαμορφώνεται ανάλογα με το θέμα, βλέπεις ένα θέμα με το φάρμακο και υπάρχει μεγάλη κίνηση, θέματα όπως έχει να κάνει με την ελιά, με την γεωπονία όπου βλέπεις ένα άλλο casting.

Σ. Μια άλλη ομάδα;

Ε. Όπου εκεί πέρα ανάλογα και με το θέμα υπάρχει μια διαδραστικότητα διαφορετική και τα άτομα συμμετέχουν με έναν τρόπο.

Σ. σημαντικό αυτό. Τώρα κάποιες αρχικές σκέψεις που είχατε όταν αποφασίσατε την παρακολούθηση μαθημάτων; Ποια ήταν η παρόρμησή που σας οδήγησε; Τι σκεφτήκατε;

Ε. Εεεε.

Σ. Πριν είπατε για την θεματολογία , υπήρχε κάτι άλλο;

Ε. Ναι, οι αρχικές σκέψεις σε τέτοια θέματα έχει να κάνει όπως είναι με τη θεματολογία , έχει να κάνει βασικά , έχει να κάνει με το πως ένας άνθρωπος , ας πούμε, θέλει να αφιερώσει το χρόνο του , ο χρόνος ο δοκός του , ο ελεύθερος χρόνος , με ποιο τρόπο, είναι ένα θέμα , αν έχει το χρόνο , αν έχει τη δυνατότητα , αν έχει , αυτές είναι οι αρχικές σκέψεις από τη στιγμή που κάποιος ενημερωθεί ότι υπάρχει ένα Ανοικτό Πανεπιστήμιο , αρχίζει και σκέφτεται αυτά τα πράγματα και το βασικό είναι να υπάρχει καλή ενημέρωση σε διάφορα θέματα και να υπάρχει καλή δυνατότητα . Και αν που με ότι η Τρίτη Ηλικία είναι μια ηλικία που ακόμα εδώ στην Ελλάδα δεν έχει μάθει, ας πούμε, μια σχέση με το διαδίκτυο , θα πρέπει να υπάρχει μια ποικιλόμορφη , ένας ποικιλόμορφος τρόπος επικοινωνίας μ 'αυτούς τους ανθρώπους και οι άνθρωποι αυτί να μπορούν να επικοινωνούν εύκολα.

Σ. Και μέσω Internet;

Ε. Και μέσω Internet, και μέσω τηλεφώνου, και μέσω δια ζώσης οτιδήποτε , δηλαδή , η Τρίτη Ηλικία είναι μεγάλη ηλικία , ξεκινάει δηλαδή από τα 65 και φτάνει μέχρι τα 95. Άρα , λοιπόν, ένας άνθρωπος 95 ετών δεν είναι εύκολο, ας πούμε να έχει μια σχέση με το Internet. Πρέπει με κάποιο τρόπο να πληροφορείτε και αυτό χρειάζεται μια καλή οργάνωση, θα λέγαμε και αυτό είναι οι αρχικές σκέψεις που είχα το αν μπορεί το Πανεπιστήμιο να με ενημερώνει κ.τ.λ. κ.τ.λ.

Σ. Ωραία , ποια η συμβολή του οικογενειακού σας περιβάλλοντος για παρακολούθηση μαθημάτων στο Ανοικτό Πανεπιστήμιο Χερσονήσου;

Ε. Ήταν πολύ θετική και υπήρχε και συμμετοχή.

Σ. Όσον αφορά το φιλικό περιβάλλον; Πως το αντιμετωπίσανε;

Ε. Εδώ δίστανται οι απόψεις , υπήρχαν άνθρωποι οι οποίοι θέλουν να συμμετέχουν και υπάρχουν και άλλοι που δεν θέλουν. Όχι από άποψη ότι απορρίπτουν τη διαδικασία αλλά γιατί έχουν κάτι άλλο να κάνουν, δεν έχουν ελεύθερο χρόνο ή δύναται να κινηθούν με διαφορετικούς τρόπους . Γενικά, δεν υπάρχει , ας πούμε, άρνηση, αρνητική μάλλον θέση, στην ύπαρξη του Πανεπιστημίου και τη λειτουργία του.

Σ. Ωραία , τώρα όσον αφορά το όφελος από την παρακολούθηση των προγραμμάτων; ποιο θεωρείτε πως ήταν;

Ε. Το όφελος έχει πολλούς άξονες εκτός από τις γνώσεις όπως είπαμε αυτά τα ουσιώδες στην αρχή και όλα αυτά που αποκτάει κανείς από τη διαδικασία , έχει να κάνει ότι αποκτάει μια κοινωνικοποίηση , γνωρίζονται τα άτομα μεταξύ τους , θα αποκτήσουν δραστηριότητες έξω από το Πανεπιστήμιο ή και μέσα από το Πανεπιστήμιο, γνωρίζονται με ανθρώπους , οι οποίοι διδάσκουν και μπορούν στο μέλλον να έχουν μια προσωπική επαφή μαζί τους και να μπορούν να λένε διάφορα θέματα . Είναι μια ποικιλόμορφη διαδικασία που έχει.

Σ. Υπάρχει αμφίδρομη πορεία να δώσει πληροφορίες και η Τρίτη Ηλικία στο Πανεπιστήμιο;

Ε. Βεβαίως σε θέματα που έχουν να κάνουν με γεγονότα, τα οποία η Τρίτη Ηλικία τα έχει βιώσει, θα μπορούσε να υπάρξει μια αμφίδρομη σχέση

Σ. Ωραία και τέλος θα προτείνετε σε κάποιον (...)

Ε. Ααα, θα ήθελα να συμπληρώσω ότι στο Ανοικτό Πανεπιστήμιο υπήρξε μετά τη τοποθέτηση της εισήγησης του ομιλητή , υπήρχε διάλογος και ο διάλογος μερικές φορές κρατούσε περισσότερη ώρα απ' ότι η εισήγηση ανάλογα με το θέμα και τον κόσμο από κάτω.

Σ. Υπήρχε , δηλαδή, αλληλεπίδραση μεταξύ του ομιλητή (...)

Ε. Ναι , αυτή είναι η ουσία

Σ. Αυτός ήταν και ο στόχος;

Ε. Ναι να μην είναι μόνο μια διάλεξη αλλά να είναι μια διαδραστικότητα

Σ. Ωραία , θα προτείνετε σε κάποιο άτομο του οικογενειακού ή το φιλικού σας περιβάλλοντος να παρακολουθήσει κάποιο πρόγραμμα του Ανοικτού Δημοτικού Πανεπιστημίου;

Ε. Ναι για τους λόγους που έχω αναφέρει παραπάνω για εμένα , πιστεύω ότι θα το πρότεινα ανεπιφύλακτα σε βαθμό που αυτό θα λειτουργούσε με σωστό τρόπο.

Σ. Δηλαδή όπως είπαμε με την κοινωνικοποίηση , τις δραστηριότητες και τις γνώσεις που αποκτάει από το Ανοικτό Πανεπιστήμιο και όλα τα υπόλοιπα που είπατε;

Ε. Ναι , με τη πληροφόρηση , ενημέρωση , επίλυση προβλημάτων μέσα από τα θέματα και τις ερωτήσεις που γίνονται.

Σ. Τελευταία ερώτηση αν θα προτείνετε κάποια θέματα στο Ανοικτό Πανεπιστήμιο γιατί αυτά θα μας βοηθούσαν και αργότερα στο Πανεπιστήμιο για την οργάνωση της θεματολογίας του Πανεπιστημίου;

Ε. Η θεματολογία με μια κουβέντα θα μπορούσα να δώσω , θα το σκεφτώ λιγάκι και θα σας πω

Σ, Λοιπόν, ωραία σ' ευχαριστώ πολύ.

Ε. Θα σου δώσω τη θεματολογία μου σ' ένα excel.

Έκθεση συνέντευξης 2.

Η συνέντευξη διεξήχθη στο γραφείο του Δήμου Χερσονήσου στην Πρώην Αμερικάνικη Βάση Γουρνών , μεσημεριανή ώρα. Ο ερωτώμενος προτάθηκε από στελέχη της διοίκησης του Ανοικτού Πανεπιστημίου. Υπήρξε αρκετά κατατοπιστικός στα δεδομένα της έρευνας μας , ήταν σαφής και αποτελεσματικός με βάση τις πληροφορίες που συλλέξαμε και λόγω της Πανεπιστημιακής του μόρφωσης. Υπήρξε αρκετή διάθεση και συνεργασία από την πλευρά του και μας βοήθησε αρκετά σε πληροφορίες που θα μπορούσαν να βοηθήσουν περαιτέρω στην εξέλιξη του Πανεπιστημίου. Δεν υπήρξε καμία δυσκολία.

Συνέντευξη 3

Ατομικά – Δημογραφικά στοιχεία:

Άνδρας 94 ετών, έγγαμος με τρία παιδιά (δύο παιδιά στη ζωή) , Απόφοιτος έκτης τάξης Δημοτικού σχολείου , Αγρότης , Συνταξιούχος ΟΓΑ.

Σ. Λοιπόν, κύριε Μιχάλη τώρα ξεκινάμε τη συνέντευξη , θα ήθελα να σε ρωτήσω καταρχήν , τι σημαίνει για σένα ο όρος εκπαίδευση;

Ε. Ο όρος εκπαίδευση, ένα πράγμα πρέπει να καταλάβουμε κύριε Νίκο, ο όρος έχει πάρα πολύ μεγάλη σημασία για την ομαλή λειτουργία μιας κοινωνίας και για την πρόοδο της. Δεν μπορούμε να αφήσουμε κανένα έξω απ' αυτό , ή γυναίκα ή άντρας είναι αυτός , διότι μην ξεχνάμε ότι οι γνώσεις ουδέποτε , η γνώση είναι απαραίτητη για την ευημερία της κοινωνίας μας. Είναι δυνατόν να έχουμε απαίδευτους ανθρώπους ; Που θα βρισκόμασταν; Τι θα

γινόμασταν; “Βλέπουμε ναοί οι οποίοι αν δεν φτιάχνονταν , τι θα γινόντουσαν;” η εκπαίδευση είναι δώρο και πρέπει να το εκμεταλλευόμαστε, μην το ξεχνάμε ποτέ αυτό το πράγμα.

Σ. Ωραία!

Ε. Από μικρά παιδάκια , μην το ξεχνάμε αυτό, η εκπαίδευση συνεχίζεται για όλες τις ηλικίες.

Σ. Εγώ θα ήθελα να ρωτήσω για τις ηλικίες. Της Τρίτης ηλικίας, τους ηλικιωμένους , τι σημαίνει ο όρος εκπαίδευση για τους ηλικιωμένους;

Ε. Δείτε, όσο για εμάς και εμένα συγκεκριμένα δεν είμαι της Τρίτης Ηλικίας αλλά της πέμπτης ηλικίας κ.τ.λ, δεν πρέπει σε καμία περίπτωση να απαξιώνουμε τους ανθρώπους αυτούς , οι οποίοι ένα διάστημα φεύγουν από την εργασία τους και βγαίνουν στη σύνταξη . Αυτούς δεν πρέπει να τους βλέπουμε να “πάρει μία σύνταξη και κάτσει να τη τρως χωρίς να κάνεις τίποτα, λάθος. Πρέπει πάντοτε αυτούς τους ανθρώπους να τους εκπαιδεύουμε σύμφωνα με τα δεδομένα της εποχής , ούτως ώστε να ζουν ομαλά , όχι να τους απαξιώνουμε, όχι. Όχι να τους βρίσκουμε γηροκομεία να τους πηγαίνουμε, όχι ότι είναι κακά τα ιδρύματα, δεν είναι κακά τα ιδρύματα αυτά αλλά ένα πράγμα , ο άνθρωπος ζει στο φυσικό του περιβάλλον , στα παιδιά του , στην οικογένεια του , δε λέω να μην υπάρχουν τα ιδρύματα αλλά στο φυσικό περιβάλλον , και τι , όχι και εγώ , για παράδειγμα , όταν έγινα ογδόντα πέντε ετών και παράτησα τα αγροτικά , έπρεπε να καθίσω στην καρέκλα μου , στο σπίτι, να κάτσω στο καφενείο , να παίζω πρέφα; Να κουβεντιάζουμε για το Α και το Β, για χίλια δύο πράγματά που δεν έχουν να μας δώσουν τίποτα; Εύρηκα τρόπο και ρωτούσα , που να πάω; , εμένα μ’ άρεσε η μάθηση απ’ την αρχή.

Σ. Στα προγράμματα αυτά τώρα του Ανοικτού Πανεπιστημίου γιατί συμμετέχετε, για ποιους λόγους;

Ε. Πώς;

Σ. Για ποιους λόγους συμμετέχεις στο πρόγραμμα αυτό ; Γιατί συμμετείχες στο πρόγραμμα του Πανεπιστημίου;

Ε. Ναι αν το συνεχίζω ή λόγω του ότι η κατάσταση αυτή είναι τέτοια δεν μπορώ να πάω αλλιώς , αλλά αν έφτιαχνε η κατάσταση θα το παρακολουθούσα διότι κάτι έχει να δώσει οπωσδήποτε. Λοιπόν, αυτό μην το ξεχνάμε διότι εγώ δεν μπορώ να μάθω ως ένα μικρό παιδάκι, αυτό το ξέρουμε για λόγους σημαντικούς αυτή τη στιγμή διότι όσο μεγαλώνει ο

άνθρωπος θυμάται τα παλιά ως μικρό παιδί αλλά τι να πάρω; Ένα , κάτι να πάρω που βρήκα ένα φίλο και κουβεντιάσαμε!

Σ. Ωραία.

Ε. Αυτό για αρχή!

Σ. Θυμάσαι απ' το τελευταίο πρόγραμμα που έκανες τι μαθήματα, σας κάνανε;

Ε. Που στο Πανεπιστήμιο ; Στη Χερσόνησο;

Σ. Ναι .

Ε. Γενικά κάναμε αλλά να σας πω ένα πράγμα τώρα , λοιπόν, αυτό δεν είναι κατηγορία.

Σ. Όχι , όλα θα τα πούμε εδώ.

Ε. Λοιπόν, ήταν “εν τη γενέσει του” και είχε πολλές ελλείψεις . Παράδειγμα, τα μαθήματα έπρεπε να γίνονται σε καθημερινή γλώσσα και όχι σε ακαδημαϊκή. Τα μαθήματα θα πρέπει να γίνονται , αυτό καθ' εαυτό , σε καθομιλουμένη γλώσσα όπως γίνονται στο αυτό το Ανοικτό Πανεπιστήμιο Κρήτης , σε γλώσσα κατανοητή διότι μην ξεχνάμε ότι όλοι δεν είναι επιστήμονες για να καταλάβουν , εν πάση περίπτωση, λοιπόν, όταν του κάνω εγώ ένα μάθημα σε γλώσσα ακαδημαϊκή , όχι , στη γλώσσα την καθομιλουμένη, αυτό πρέπει να το καταλάβουν, να πει , πραγματικώς τι ξέρει , εε δεν τα έπιασα όλα αλλά έμαθα , για παράδειγμα, στην ηλικία μου ότι πρέπει να πλύνω τα χέρια μου πριν κάτσω να φάω φαγητό (γέλια).

Σ. Σωστά , ωραία , ωραία. Λοιπόν , πριν ξεκινήσεις το Πανεπιστήμιο, είχες κάποιους δισταγμούς , για να το παρακολουθήσεις;

Ε. αααα (γέλια) εε, τώρα είναι πάρα πολύ ωραίο , τώρα θα σας πω πραγματικώς πως εγώ πήγα απ' την αρχή , στο Ηράκλειο της Κρήτης. Λοιπόν , που το είδα, το είδα σε μια εφημερίδα, σκεφτείτε τώρα , εν πάση περίπτωση, να πείτε ότι δεν είχα γνώση, και που να πάω, πήρα τους δρόμους , δεν έκοβε το μυαλό μου , να πάω, αυτό που λένε ότι πρέπει να ξέρουμε το εξής : “ξέρουμε πολλά πράγματα , ένα πράγμα δεν γνωρίζουμε τι δεν γνωρίζουμε, γνωρίζουμε πολλά αλλά δεν γνωρίζουμε τι δε γνωρίζουμε, μεγάλη σημασία παίζει αυτό” να πάω που , να πάω να ρωτήσω στην εφημερίδα , δεν ήξερα, που να ξέρω τέτοια πράγματα και τι με παραξένεψε, Ανοικτό; Λαϊκό Πανεπιστήμιο. Τι θα πει Λαϊκό ; Πάω στο Ηράκλειο στο κέντρο , έχει το γούστο του πραγματικώς , ήταν εκεί όλο νεαροί, τα παιδιά τα νεαρά οπωσδήποτε ξέρουν, παιδιά να σας κάνω μια ερώτηση; Μα πού λειτουργεί αυτό το Πανεπιστήμιο που το λένε Λαϊκό; Ακούστε να δείτε , σκάσανε στα γέλια, και κάνανε , “ε τον

καημένο τον παππού” τάξε ότι είχα πρόβλημα ακοής ή διανόησης , κατάλαβες; μπρε συ παππού πόσο χρονών είσαι λέω ογδόντα τεσσάρων , “και πας Πανεπιστήμιο;” ααα από πού είσαι; , λέω από εδώ απ’ το Ηράκλειο, λοιπόν και ήθελε να κάνει τεστ να δει. Απογοητεύτηκα , δεν ήξεραν και αυτοί και ξαναπήγα.

Σ. Και πώς το ξεπέρασες αυτό;

Ε. Ναι, ξαναπήγα.

Σ. Ποιο ήταν αυτό που σε παρακίνηση , η θέληση;

Ε. Αυτό καθ’ εαυτό, ήταν που δεν μπορούσα να ασχοληθώ με τα αγροτικά και έπρεπε κάτι να βρω , το οποίον, να ταιριάζει σε εμένα, ούτως να μην απομονωθώ, μεγάλη σημασία παίζει αυτός καθ’ εαυτός ο άνθρωπος, παραιτείται και απομονώνεται και παθαίνει το σύνδρομο της στέρησης και έχει πρόβλημα στο σπίτι του , και κάνει φασαρίες , τσακώνεται γιατί έχει στέρηση.

Σ. Το πρόβλημα το ξεπέρασες;

Ε. Πάλι αρνητικό, πάλι δεν μπόρεσα μα μάθω, πάω στη Περιφέρεια για να μάθω, δεν ξέρουμε τέτοια πράγματα.

Σ. Δηλαδή που είχες τη θέληση (...)

Ε. Ναι και δεν ήξερα να πάω στη “Πατρίδα” στην εφημερίδα, να ρωτήσω στο γραφείο που είναι αυτό το πράγμα και τι τώρα ; δεν είχα γνώσεις; δεν ήξερα που να πάω μεγάλη σημασία παίζει , όταν δεν ξέρουμε τι πρέπει να κάνουμε.

Σ. Η επιμονή σας οδήγησε για να παρακολουθήσετε;

Ε. Ακούστε τώρα να δείτε πως το έμαθα , προχωρώ στην πλατεία Θεοτοκοπούλου και βλέπω ένα μουσείο που μπαينوβγαίνανε να κάνω μια ερώτηση και πάω στο τεχνικό επιμελητήριο. Λοιπόν, “Καλημέρα σας , μήπως ξέρετε ρε παιδιά ένα Πανεπιστήμιο που λειτουργεί εδώ στο Ηράκλειο και το λένε Λαϊκό Πανεπιστήμιο και έκαμε μια κοπέλα εκεί “τι έχουμε να δούμε” (γέλια) “τι έχουμε να δούμε”

Σ. Ωραία , εσείς πήγατε τώρα , μου είπατε πως σας οδήγησε η επιμονή σας να μάθετε και αυτό. Τώρα το περιβάλλον σας πως σας βοήθησε η οικογένεια; Ποια η συμβολή της ;

Ε. Στο σπίτι , αυτό καθ’ εαυτό ;

Σ. Ναι, σας παρακίνησε η οικογένεια;

Ε. Με βοήθησε και η οικογένεια μου και η σύζυγος , ο γιος μου , δεν μου είπαν που πας μωρέ κουζουλέ (τρελέ) και τέτοια πράγματα, μόνο με βοήθησαν γι’ αυτό το πράγμα, δεν λέγανε για

παράδειγμα, γύρευε τη δουλειά σου , όχι. Με βοήθησαν , είναι γεγονός , αυτό τους το αναγνωρίζω, όταν ένας άνθρωπος θέλει να κάνει κάτι και έχει μέσα στο σπίτι του , μη και μη , εγώ θα ‘κανα διάλυση. Αυτό το πράγμα τους το αναγνωρίζω.

Σ. Το φιλικό περιβάλλον, οι φίλοι σου;

Ε. Αααα, να σας πω, έκανα φίλους πολλούς.

Σ. Όχι το Πανεπιστήμιο , οι φίλοι σου , οι δικοί σου όταν τους είπες ότι θα πας στο Πανεπιστήμιο.

Ε. Ναι, ακούστε, έχω μια τάση από μικρό παιδί να κουβεντιάζω, ουδέποτε μα ουδέποτε στεναχώρησα άνθρωπο, δεν είναι σωστό να μαλώνω με το γείτονα μου , με το φίλο μου και τέτοια, λοιπόν και μετά , ύστερα κάτι είμαστε στη κοινωνία γιατί εγώ δεν είμαι τίποτα στο κοινωνικό περιβάλλον, δεν είμαι σωστός, δεν είμαι σωστός έχω κάποια λάθη, κάποιες ελλείψεις και όταν έχω κάποιες ελλείψεις θα γίνει ζούγκλα μετά όταν τσακωνόμαστε τι θα γίνουμε;

Σ. Δηλαδή όταν το είπες στους φίλους σου , σου είπανε τίποτα ότι πας στο Πανεπιστήμιο, οι φίλοι σου στο καφενείο;

Ε. Ααααα ναι κατάλαβα , αυτό καθ’ εαυτό, που λες “χαράς την υπομονή σου, χαράς την υπομονή σου” μου το λέγανε , τότε . Άλλη μια φορά ήταν που μου είπαν τι πηγαίνεις εκεί που πηγαίνουν νέοι άνθρωποι; Όχι δε ντρέπομαι , μόνο αυτό, αλλά το περιβάλλον μετά εκεί που πηγαίναμε δεν ήταν όλοι νέοι, ήταν ο μέσος όρος πενήντα δύο ετών εγώ τους τον έκανα πενήντα τρία (γέλια).

Σ. Καλό, στο όφελος τώρα , τι είχες σαν όφελος από τις σπουδές αυτές , τι όφελος είχες;

Ε. Ααααα, αν είναι δυνατόν, κατ’ αρχήν με γνώρισε όλος ο πλανήτης, ξέρεις πόση δύναμη μου έδωσε , αυτό καθ’ εαυτό; Να με γνωρίσει ένας πλανήτης ολόκληρος και με πήραν τηλέφωνο και μου είπαν ότι προκύπτει θέμα που σε έχει πρωτοσέλιδο στην Αμερική, μα δες , χάσανε την ελπίδα και μου τη στείλανε, εμείς οι Έλληνες όταν το είδαμε αυτό το πράγμα και ένας συγγενής μου είπε ότι με είχαν πρωτοσέλιδο.

Σ. Στην προσωπικότητα σου τώρα , στο χαρακτήρα σου , στην προσωπικότητα σου , που σε βοήθησε το Πανεπιστήμιο;

Ε. Στην αγάπη προς τη ζωή.

Σ. Στην αγάπη προς τη ζωή;

Ε. Τίποτα άλλο , και το άλλο διότι οι θεωρίες που κάναμε και τα λοιπά, λοιπόν, μου παρακινήσανε το ενδιαφέρον να διαβάσω , να βελτιωθώ περισσότερο, λοιπόν, να ρωτήσω περισσότερο, να φιλευτώ περισσότερο, λοιπόν αυτό με βοήθησε πάρα πολύ και η βοήθεια αυτή , μου έδωσε δύναμη , ούτως ώστε , να σα πω ότι δεν αισθανόμουν την ηλικία μου πως ήμουν τότες κάποιας ηλικίας τώρα ενενήντα χρονών και δεν το καταλαβαίνω, δεν το καταλαβαίνω ότι είμαι ενενήντα , και να σα πω και κάτι άλλο , στις τηλεοράσεις περιζήτητος (γέλια).

Σ. Είχες αναγνώριση , σε έχουνε μάθει όλοι.

Ε. Έχω κάνει δεκατέσσερις τηλεοπτικές συνεντεύξεις , σαράντα πέντε ραδιοφωνικές.

Σ. Μπράβο κύριε Μιχάλη.

Ε. Σκεφτείτε να δείτε τώρα που εγώ ένα αγροτόπαιδο, λοιπόν, που δεν είχα κοιμηθεί σε κρεβάτι, μόνο κοιμόμουν έξω, άγριος δηλαδή και απόκτησα στα τελευταία χρόνια της ζωής μου , που άπου λένε καμιά φορά ότι τα γράμματα δεν αξίζουν , να γίνω διάσημος . Και αν θυμάμαι καλά , το 2017, αν ήτανε.

Σ. Το 2017;

Ε. Πρόπερσι ήτανε.

Σ. Το '19 ήτανε που βγήκες στην τηλεόραση

Ε. Και τιμήσανε που λες , στο πρόσωπο μου, τους ηλικιωμένους της Κρήτης, ποιος εγώ, στο πρόσωπο μου!

Σ. Αναγνώριση!

Ε. Ααααα, τι καλό άλλο μου έκανε.

Σ. Στην οικογένεια και στους φίλους σου θα το πρότεινες να συμμετέχουνε στο πρόγραμμα σπουδών;

Ε. Πως είπατε;

Σ. Στους φίλους σας και στην οικογένεια σου θα τους έλεγες να συμμετέχουν σε τέτοια προγράμματα, στους φίλους σας; Θα τους έλεγες να κάνουν το πρόγραμμα αυτό; Να συμμετέχουνε ;

Ε. Κοίτα το εξής γιατί πολλές φορές μου λένε ορισμένοι κ.τ.λ. ότι που οφείλετε η πνευματική διαύγεια και η ζωντάνια μου, αυτό καθ' εαυτό, ότι δεν έκατσα ποτέ μου σε μια καρέκλα αλλά πήγα για να μάθω κάτι, δεν κάθομαι στην καρέκλα και να σταυρώνω τα χέρια μου, δεν

μπορώ, αν δεν μπορώ μετράνε μου την πίεση κ.τ.λ. και παρόλο που είμαι σε μεγάλη ηλικία, λοιπόν, δεν κάθομαι και στο σπίτι όλη μέρα, ναι (...)

Σ. Στους φίλους θα το έλεγες να πάνε, να σπουδάσουνε, στους φίλους σου;

Ε. Βεβαίως, ελάτε παιδιά να μάθετε, να σπουδάσετε, μην μένετε στάσιμοι, αύριο μεθαύριο άλλοι προχωρούν και θα αισθάνεστε μειονεκτικά, και ένας άνθρωπος που αισθάνεται έτσι, δεν έχει μέλλον καθόλου, τους λέω πολλές φορές, γεμίστε τα κεφάλια σας με γνώσεις.

Σ. Στους ηλικιωμένους θα το έλεγες;

Ε. Ναι, τους το λέω, να κουβεντιάσουμε αυτό το πράγμα.

Σ. Και τι σου λένε;

Ε. Έλα μωρέ, δεν ταιριάζουμε, είναι κάποια πράγματα που δεν με ικανοποιούν, δεν με ικανοποιούν αλλά εμένα μ' αρέσει οι γέροι άνθρωποι να μην κάτσουν στα καφενεία, στην καρέκλα, όχι στην καρέκλα, όχι διότι υπάρχει μεγάλο πρόβλημα, όταν κάθεται ένας άνθρωπος στην καρέκλα θα μαλώνει με τη γυναίκα του, τα παιδιά του, θα του φταίνει όλα κ.τ.λ. να μην απομονωθεί ο άνθρωπος.

Σ. Να μην απομονωθεί, κοινωνική απομόνωση;

Ε. Είναι άσχημο να απομονώνεται

Σ. Τι πρόβλημα δημιουργεί η απομόνωση; Τι πρόβλημα δημιουργεί η απομόνωση; Τι πρόβλημα δημιουργεί η απομόνωση στον άνθρωπο;

Ε. Το πρόβλημα που δημιουργεί αυτό το πράγμα στις ψυχικές διαταραχές, ψυχολογικά προβλήματα δημιουργούν και μην ξεχνάμε μετά το πέρας μιας ηλικίας, όταν αποβλακώσουμε και απομονώσουμε έναν άνθρωπο είναι ευάλωτος στην άνοια, ευάλωτος να πάθει άνοια.

Σ. Κύριε Μιχάλη γνωρίζετε πάρα πολλά, είμαι πολύ χαρούμενος.

Ε. Αν πάθει ένας άνθρωπος άνοια, είναι ζωντανός νεκρός και ξέρετε είναι μεγάλο πρόβλημα μετά, ύστερα, στην οικογένεια, μέσα στο κοινωνικό περιβάλλον, παντού, αυτό μην το ξεχνάμε καθόλου για τα ηλικιωμένα άτομα, η κοινωνία γενικά, να μην ξεχνάμε, παράδειγμα, εμείς που είμαστε σε πολύ μεγάλη ηλικία, να γίνεται κάποιο πρόγραμμα για την Τρίτη Ηλικία για τα άτομα αυτά κάποιο πρόγραμμα, να γίνει, να μην απομονωνόμαστε για παράδειγμα (...)

Σ. Να γίνει το πρόγραμμα αυτό για ηλικιωμένα άτομα.

Ε. Ναι για ηλικιωμένους ανθρώπους , χίλια πράγματα να κάνετε , κάντε και για τους ηλικιωμένους , είναι καλύτερα ένα πρόγραμμα παρά να βλέπουμε τους ηλικιωμένους στα γηροκομεία και στα νοσοκομεία να πιάνουνε τα κρεβάτια , κατάλαβες τι γίνεται;

Σ. Πολύ καλή συνέντευξη κύριε Μιχάλη. Σας ευχαριστώ

Ε. Ααααα κύριε Νίκο!

Έκθεση συνέντευξης 3.

Η συνέντευξη έγινε στο Δημαρχείο της δημοτικής ενότητας Επισκοπής , σε γραφείο του Δήμου Χερσονήσου, πρωινή ώρα . Όσον αφορά τον ερωτώμενο πρόκειται για σεβαστό και αξιόλογο πρόσωπο της κοινωνίας του χωριού Επισκοπής Πεδιάδας, που αν και αγρότης και σε προχωρημένη ηλικία πραγματικά τα λόγια του όπως αναλυτικά περιγράφονται στην απομαγνητοφώνηση είναι άκρως διδακτικά. Προτάθηκε σχεδόν απ' όλους τους συντελεστές και συμφοιτητές του Πανεπιστημίου. Πρόκειται για έναν άνθρωπο με τόση ζωντάνια και όρεξη για ζωή και μάθηση που μπορεί κάλλιστα να θεωρηθεί παράδειγμα προς μίμηση. Η συνέντευξη έγινε σε κλίμα ευχάριστο , με αρκετή δόση χιούμορ από πλευράς ερωτώμενου και η αίσθηση που μας γεννήθηκε ήταν ότι τέτοιες συνεντεύξεις δεν πρέπει να τελειώνουν ποτέ από πλευράς αποτελέσματος κα αξίας. Τα μοναδικά προβλήματα που αντιμετωπίσαμε ήταν ότι αρκετές φορές επαναλάβαμε τις ερωτήσεις επειδή ο ερωτώμενος αντιμετώπιζε προβλήματα ακοής σε μικρό βαθμό.

Ο κος Μιχάλης , ενενήντα τεσσάρων ετών πλέον , δεν έζησε μία ζωή άνετη και εύπορη αλλά αντιθέτως αντιμετώπισε αρκετές δυσκολίες , όχι μόνο οικονομικές αλλά και δυσκολίες ανυπέρβλητες που θα μπορούσαν να τον καταρρακώσουν όπως ο θάνατος ενός παιδιού του και η σοβαρή ασθένεια που βασανίζει ένα άλλο του παιδί. Το κοινωνικό του αυτό προφίλ δεν συμπεριλήφθηκε στη συνέντευξη για κανένα άλλο λόγο παρά για να προβάλλουμε ακόμα περισσότερο τη δύναμη της ψυχής του και της διάθεσης για ζωή.

Συνέντευξη 4

Ατομικά - Δημογραφικά στοιχεία:

Γυναίκα, 87 ετών , χήρα με τρία παιδιά , απόφοιτη Τρίτης Γυμνασίου, συνταξιούχος ΟΓΑ, αγρότισσα

Σ. Κα Κατερίνα, θα ήθελα να σας ρωτήσω τι σημαίνει για εσάς ο όρος εκπαίδευση;

Ε. Εκπαίδευση, να μάθω κάτι , πάω να μάθω κάτι που δεν ξέρω

Σ. Ωραία, τι σημαίνει για εσάς ο όρος εκπαίδευση ατόμων Τρίτης Ηλικίας;

Ε. Τρίτης Ηλικίας, δεν μπορούμε να μάθουμε αυτά που μαθαίνει ένα παιδί πρώτης γυμνασίου ή δευτέρας γιατί το μυαλό δεν είναι το ίδιο αλλά η μάθηση είναι πάντα μάθηση, σε όποια ηλικία και αν είναι . Είναι μια παροιμία, θα σου πω παιδί μου “πιο πολλά είναι αυτά που δεν ξέρεις παρά απ’ αυτά που ξέρεις” και πάντα μαθαίνει ο άνθρωπος.

Σ. Πολύ σωστά.

Ε. Πάντα μαθαίνει όποια ηλικία και αν είναι, κάτι θα ακούσει που δεν το ξέρει , δεν μπορεί να είναι παντογνώστης και να τα ξέρει όλα, πάντα θα ακούσει κάτι και στη μαγειρική του, και στη νοικοκυροσύνη του, και στη μάθηση, και απ’ την τηλεόραση θα μάθεις κάτι, δεν μπορείς να τα ξέρεις όλα, και ειδικά αγράμματοι που είμαστε.

Σ. Για ποιους λόγους συμμετέχετε στα προγράμματα εκπαίδευσης ατόμων Τρίτης Ηλικίας στο Δημοτικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο Χερσονήσου; Για ποιους λόγους ;

Ε. Εγώ θα σου πω εν ολίγοις , είχα μια πληγή μέσα στο στήθος μου , αγιάτρευτη, δίχως να κλείσει διότι αγαπούσα τα γράμματα αλλά είχα την τρέλα της νιότης που άφησα τα γράμματα στη μέση και δεν τελείωσα το σχολείο μου. Όταν άκουσα Ανοικτό Πανεπιστήμιο, χόρευα σαν μικρό παιδί στη μέση του σπιτιού μου και λέω θα πάω , θα πάω να εκπληρώσω κάποιο μου πόθο ανεκπλήρωτο, μόλις έμαθα ούτε στα παιδιά το είπα, ούτε τίποτα, έκαμα την αίτηση, τη συμπλήρωσα και δεν έκαμα μόνο την αίτηση μου μόνο έγραψα και τη νύφη μου , έγραψα το γιο μου δηλαδή κινήθηκα αμέσως και για μένα το Σάββατο που πήγαίνα στο Ανοικτό Πανεπιστήμιο ήτανε γιορτή, ήτανε χαρά, ήτανε ενθουσιασμός, σαν το σχολιαρόπαιδο που πάει και παίρνει τη σάκα του, και έβαλα το στυλό μου.

Σ. Μπράβο , ωραία πράγματα.

Ε. Και πήγα με τέτοιο κέφι , με τέτοια χαρά που δεν μπορούσε να νιώσει μέσα μου κανείς , με κοροϊδούανε τα παιδιά έτσι (...)

Ε. Αστειεύονταν;

Σ. Αστειεύονταν αλλά εγώ έλεγα δεν με νοιάζει τι λέτε , είμαι μαθήτρια και πάω στο σχολείο μου , ήμουνά πάρα πολύ ευχαριστημένη και είχα ανοικτό το μυαλό μου όση ώρα έκανε την ομιλία κάποιος καθηγητής που μας έκανε και πρόσεχα και είχα και αντίλογο, και ρωτούσα και κάτι που δεν καταλάβαινα.

Σ. Θυμάστε το τελευταίο εκπαιδευτικό πρόγραμμα που πήγατε; Στις τελευταίες ομιλίες που πήγαινες, και αν θυμάσαι τι σε ώθησε να το παρακολουθήσεις; Τι σε οδήγησε να το παρακολουθήσεις;

Ε. Το τελευταίο, το τελευταίο διότι στο Πανεπιστήμιο ήταν ο πρώτος χρόνος καλά , δεν έκαμα ούτε μία απουσία , μόνο μία που ήμουνά άρρωστη και το δεύτερο όμως δεν μας τα καταφέρανε καλά, διότι ναι μεν μου δώσανε ένα πτυχίο, το μετανιώνω που εκείνη τη στιγμή έπρεπε να πω ότι αυτό δεν το δέχομαι , πήρα δευτεροετούς πτυχίο δίχως να πατήσω τα πόδια μου στο Πανεπιστήμιο δηλαδή δεν πήγα και το μετάνιωσα γιατί έπρεπε εκείνη τη στιγμή που μου δώσανε ότι δεν μου ανήκει γιατί εγώ δεν πήγα μόνο ένα χρόνο, μ' αρέσανε όλα.

Σ. Τον πρώτο χρόνο;

Ε. Τον πρώτο χρόνο δεν έκανα απουσία, ένα Σάββατο δεν πήγα γιατί ήμουν άρρωστη, λιποθύμησα και δεν πήγα, μετά όλες τις ομιλίες τις παρακολούθησα.

Σ. Δεν θυμάσαι κάποια τελευταία , πρόσφατη;

Ε. εεεε, τελευταία ήτανε για, πως θα το προφέρω τώρα , ήταν γενικά για το νέο που παρόλο δεν έχω μικρά παιδιά , μ' άρεσε η ομιλία έτσι που την άκουσα επειδή ήταν για την εκπαίδευση της νεολαίας αφότου είχαν τα παιδιά μου μεγαλώσει και δεν είχα που να τα μεταβιβάσω στα παιδιά μου

Σ. Το ερέθισμα να πας;

Ε. Το ερέθισμα , μ' άρεσε η ομιλία διότι ήτανε για τον νέο, για την εκπαίδευση του νέου πως πρέπει να είναι ο γονέας, δηλαδή να είναι, να διδάξεις το παιδί σου.

Σ. Να το βοηθήσεις;

Ε. Να είσαι κοντά με το παιδί σου , να μην το αποπάρεις που έχει τα της νεότητας του, να είσαι κοντά, όλη αυτή η ομιλία ήταν για τον νέο.

Σ. Παρόλο που δεν σ' ενδιέφερε ήθελες να το παρακολουθήσεις ;

Ε. Ναι, να μπορώ στα εγγόνια μου, κάτι χρήσιμο να τους πω μ' άρεσε πάρα πολύ το τελευταίο μάθημα για την εκπαίδευση των νέων, που μπορεί ένας πατέρας, μια μάνα να χειρίζεται το παιδί πάνω στην νεότητα.

Σ. Μήπως κα Κατερίνα είχατε αρχικούς δισταγμούς για την απόφαση σας να παρακολουθήσετε το Ανοικτό Πανεπιστήμιο;

Ε. Κανένα δισταγμό, κανένα, χέρια πόδια.

Σ. Είχατε αντιμετωπίσει κάποια προβλήματα κατά τη συμμετοχή σας στο πρόγραμμα των μαθημάτων;

Ε. Όχι, είμαστε μια καλή ομάδα

Σ. Καλή ομάδα, δέσατε σαν ομάδα;

Ε. Όχι, όχι, οι καθηγητές ήταν όλοι ομιλητικοί, μας εξηγούσαν, μας είχανε και τον υπολογιστή

Σ. Η γλώσσα ήταν κατανοητή;

Ε. Κατανοητή, κατανοητή την καταλαβαίναμε

Σ. Κάνατε παρεμβάσεις για να υπάρχει αλληλεπίδραση;

Ε. Έλεγε την ομιλία ο καθηγητής μετά είχαμε και εμείς να μιλήσουμε, σε ότι καταλαβαίναμε, σε ότι να ρωτήσουμε με το δικό μας θέμα.

Σ. Οι χώροι του Πανεπιστημίου, η ακουστική;

Ε. Δεν ήταν τόσο τέλεια διότι ήτανε το κτήριο της Αμερικάνικης Βάσης, το σχολείο, το παλιό, δεν μπορώ να πω πως ήταν τέλειο αλλά ήταν ευρύχωρο, ήταν μεγάλο, κλιματισμό βάλανε, βουλευτήκαμε, μερικές φορές δεν λειτουργούσαν τα κομπιούτερ, και μπαίνανε, βγαίνανε να τα φτιάξουνε αλλά ανάλογα με τις συνθήκες που υπήρχανε ήταν καλά.

Σ. Ωραία

Ε. Ήταν καλά

Σ. Ωραία τώρα θέλω να μου μιλήσετε για τις αρχικές σας σκέψεις, για την απόφαση σου να ξεκινήσεις τα μαθήματα, τι σκεφτήκατε και ποια ήταν η παρόρμηση που σας οδήγησε να ξεκινήσετε;

Ε. Κοιτάζτε να δείτε, όσο ζεις πολλά μαθαίνεις, δεν είχα απώτερο σκοπό, διότι, τουλάχιστον εκεί κάτι θα μάθω, μ' άρεσε και ύστερα και με έναν μεγαλύτερο και έναν μορφωμένο άνθρωπο να κάτσεις να μιλήσεις κάτι θα πάρεις, κάτι θα πάρει το αντί που

μπορεί να μην χρησιμεύσει εμένα αλλά μπορεί να μάθω και τα εγγόνια μου που κουβεντιάζω και να τα μεταφέρω εγώ αυτό που θα μάθω . Ο ένας απ' τον άλλο ήταν πολλοί καλοί οι καθηγητές , ο ωτολαρυγγολόγος που μίλησε , μας μίλησε , μας ανέπτυξε για το , γιατροί ήτανε, μας ανέπτυξε το θέμα για το ωτολαρυγγολογικό, απάνω ήρθε ο Ερυθρός Σταυρός, σε περίπτωση τραυματισμού τι μπορεί να κάνεις , να δώσεις πρώτες βοήθειες , μας μιλήσανε για το , εγώ δεν ήξερα , σας ορκίζομαι ότι είμαι τόσα χρόνια στο νομό Ηρακλείου και δεν ήξερα γιατί λέγεται Βικελαία , δεν ρώτησα , δεν μπήκα στη διαδικασία , στη σκέψη να ρωτήσω, εκεί όμως ο καθηγητής μας εξήγησε γιατί ονομάζεται Βικελαία.

Σ. Δηλαδή πήρατε και γνώσεις ιστορικές, ιστορικά στοιχεία;

Ε. Και της κατοχής , πιο πολλά ξέρω εγώ που την έζησα αλλά ήταν και μερικοί καθηγητές που ήταν ατομιστές , το θέμα ήταν ενός , γύρω απ' τα Χανιά, όλο το επίκεντρο ήταν τα Χανιά , “Μίλησε όμως για κάτι άλλο!” γενικά όμως ήταν καλά. Ήταν ένας καθηγητής που δεν μπορώ να θυμηθώ, στο ντοσιέ (...) . Ήταν ένας καθηγητής σαν το μέλι, πολύ μορφωμένος.

Σ. Και τα έλεγε ωραία;

Ε. Ναι πάρα πολύ.

Σ. Τώρα θα σε ρωτήσω , η οικογένεια, ποια η συμβολή της στην απόφαση να παρακολουθήσεις τα προγράμματα αυτά; Σε βοήθησαν ή σου έλεγαν τι πας να κάνεις ;

Ε. Όχι , γιατί με πήγαινε η νύφη και ο γιος μου , τούτος που είναι δίπλα , ερχόταν και αυτός αλλά μετά που ανοίξανε οι δουλειές το καλοκαίρι , οι δουλειές δεν τους ταίριαζε.

Σ. Σε αποπήρε κανείς ή το είδε θετικά;

Ε. Όχι, όχι.

Σ. Θετικά, θετικά;

Ε. Όχι , κάπως μου κάνανε στην αρχή καψονάκι, “η μαθήτριά μας ετοιμάζεται πάλι για το σχολείο” αλλά δεν με νοιάζει εμένα εγώ πετάω στα σύννεφα.

Σ. Δεν μου λες τώρα , το φιλικό σας περιβάλλον , σας βοήθησέ στην απόφαση σας αυτή; Οι φίλες σας; Η γειτονιά σας , κάποιος που να (...)

Ε. Μάλλον με θαύμαζε, εν τω μεταξύ πήρα, και από το φιλικό μου περιβάλλον, άτομα.

Σ. Τα παρακινήσατε εσείς;

Ε. Η (όνομα φίλης) “πάμε” της λέω “στο Πανεπιστήμιο” παρόλο που είναι του Δημοτικού, δεν είναι γνώστης τόσο πολύ όμως παρακολουθούσε.

Σ. Ήθελε και αυτή;

Ε. Αν δεν βρίσκαμε μεταφορικό , αν δεν ήταν να μας πάει κανείς , κατεβαίναμε με την Ελευθερία , μπαίναμε στο λεωφορείο της γραμμής , κατεβαίναμε στη Βάση και κατεβαίναμε με τα πόδια δηλαδή δεν θέλαμε να χάσουμε και φεύγαμε και πηγαίναμε στη Χερσόνησο , στη Χερσόνησο, στα Μάλια όπου ήταν η ομιλία , στα Μάλια πήγαμε και εκεί δύο φορές και στα εγκαίνια και στο τελευταίο μάθημα.

Σ. Λοιπόν, ποιο θεωρείτε πως είναι το όφελος σας απ’ την παρακολούθηση των προγραμμάτων του Ανοικτού Πανεπιστημίου; Το όφελος σας;

Ε. Να σου πω , τον καιρό αυτό ήμουν ενθουσιασμένη γιατί ο τρόπος ζωής ήταν κάπως αλλιώς , σου είπα , έμαθα και μερικά πράγματα αλλά δεν μπορεί το μυαλό μου , στην ηλικία που είμαι, να συγκρατήσει τι έμαθα και τι δεν έμαθα, αλλά πάντως μου έκανε καλό , ψυχολογικά μου έκανε καλό, δηλαδή και να μην ήτανε για μάθηση , όσο πήγα για να γιατρέψω μια πληγή που ψυχολογικά με βοήθησε, ψυχολογικά.

Σ. Στην προσωπικότητά σας , θα μπορούσατε να πείτε που σας βοήθησε, κάπου;

Ε. Ορισμένα ναι , ορισμένα πράγματα , ναι.

Σ. Δηλαδή υπήρχε συνεργασία με άλλους συμφοιτητές θα λέγατε ή (...)

Ε. Γνώρισα πάρα πολλούς ανθρώπους , καθηγήτριες , καθηγητές , δασκάλους , βοσκούς δηλαδή γνωριστήκαμε και ήμασταν μια οικογένεια , ναι, διαφόρων τρόπων ζωής ανθρώπων και ειδικά εκεί που καθόμουνα εγώ , στην πρώτη θέση, πίσω μου, δίπλα μου ήτανε όλες καθηγήτριες , δασκάλες δηλαδή γνώρισα ανθρώπους αξιόλογους, αυτό. Και τώρα πήγα στο νοσοκομείο, πέρσι στο Πανεπιστημιακό και μία στιγμή άκουσα μία νοσηλεύτρια , δεν συγκρατώ τόσο, δεν συγκρατώ ονόματα , φυσιογνωμίες . “Γεια σου συμμαθήτρια” ακούω μια φωνή , κάνω και της λέω, “γνωρίζω σε” “ θυμούμαι σε” και μετά λέει “ είμαστε μαζί στο Πανεπιστήμιο, το Ανοικτό” και ρωτούσαν όλοι “στο Πανεπιστήμιο ήσουν;”

Σ. Θα προτείνετε σε κάποιο άτομο του οικογενειακού ή του φιλικού περιβάλλοντος σας να παρακολουθήσει το Ανοικτό Πανεπιστήμιο;

Ε. (διακοπή συζήτησης) και αν τώρα το πόδι μου , κάνω χειρουργείο και μπορώ να βγαίνω στο αυτοκίνητο , θα ξαναπάω.

Σ. Θα το προτείνετε σε άλλους;

Ε. Ναι.

Σ. Για ποιους λόγους να πηγαίνανε;

Ε. Κάτι θα μάθεις , κάτι θα μάθεις με , όταν κάτσεις με ένα μορφωμένο άνθρωπο και μιλήσεις δεν μπορείς να ακούσεις κακά λόγια , λίγο αντίληψη από εσένα να έχει κάτι το καλό θα ακούσεις, δεν μπορεί να ακούσεις κακά πράγματα που έχει βγάλει ένα σχολείο διότι και η πέτρα όταν την πιέσεις και την πελεκήσεις θα πάει σε ένα ωραίο κτήριο , αν την αφήσεις απελέκητη δεν χτίζεται πουθενά, έτσι είναι και ο άνθρωπος όπου και να πάει είναι χρήσιμος , τη μόρφωση του θα τη μεταδώσει διότι δεν καλλιεργεί μόνο το νου , καλλιεργεί και την ψυχή, κάτι θα δώσει στον άλλο.

Σ. Να είσαι καλά κυρία Κατερίνα.

Ε. Εγώ, αν πήγαινα και έλεγα του γιατρού , κάτι ήθελα, δεν ξέρω και λέει “ στο Πανεπιστήμιο πας; Αλήθεια;” Ίδια πως έκανα του κόσμου το μεγάλο πράγμα , για το Θεό μωρέ , σ’ ένα σχολείο πάω, εγώ τους έλεγα , ακούστε να δείτε τρία χρόνια θα βγάλω εδώ, μετά θα κάνω και το μεταπτυχιακό και θα τους παραγγείλω το μεταπτυχιακό να μου το βάλουνε στο σταυρό κορνιζωμένο, έτσι τους το λέω.

Σ. Να είσαι καλά κυρία Κατερίνα , θα θα ξεκινήσει πάλι , θα ενημερωθείτε απ’ το δήμο, αν μπορούμε (...)

Ε. Εγώ τώρα έχω άλλο σκοπό.

Σ. Μόλις φτιάξεις την υγεία σου . Ευχαριστώ πολύ, για την συνέντευξη κυρία Κατερίνα.

Έκθεση συνέντευξης 4.

Η συνέντευξη έλαβε χώρα στην οικία της ερωτώμενης , στην περιοχή του Κοκκίνη Χάνι του Δήμου Χερσονήσου , μεσημεριανή ώρα. Πρόκειται για μια ηλικιωμένη που προτάθηκε από άλλες συμφοιτήτριες για το ζήλο που έχει στη μάθηση και την κοινωνικότητα της. Η συνέντευξη θα μπορούσαμε να πούμε ότι είχε έντονα το στοιχείο της συναισθηματικής φόρτισης και ευαισθησίας από την πλευρά της ερωτώμενης καθώς αντιμετωπίζει διάφορα προβλήματα υγείας κυρίως κινητικά και ακοής. Ωστόσο υπήρξε διάθεση για ερωτήσεις και θα λέγαμε ότι βγήκαν αρκετά ενδιαφέροντα συμπεράσματα για τα κίνητρα μάθησης των ηλικιωμένων και τις δυσκολίες ένταξης αυτών σε ένα

εκπαιδευτικό πλαίσιο που τόσο λαχταρούν. Υπήρξαν κάποιες διακοπές και δυσκολίες λόγω ακοής και έκτακτων συνθηκών αλλά η συνέντευξη διεξήχθη κανονικά.

Συνέντευξη 5

Γυναίκα, 65 ετών , Έγγαμη με τρία παιδιά, Ανώτερη Τεχνολογική Εκπαίδευση στη Διοίκηση Τουριστικών Επαγγελμαμάτων και Οικονομίας, πρώην διοικητικός υπάλληλος, άνεργη.

Σ. κα Κατερίνα , θα ήθελα να σας ρωτήσω αρχικά , τι σημαίνει ο όρος εκπαίδευση; Πως το φαντάζεστε; Πως το εννοείτε;

Ε. Ο όρος εκπαίδευση κυρίως σημαίνει γνώση , σημαίνει απόκτηση ευρύτερων γνώσεων και την ολοκλήρωση της προσωπικότητας του ανθρώπου.

Σ. Ωραία, τι σημαίνει για εσάς ο όρος εκπαίδευση ατόμων Τρίτης Ηλικίας;

Ε. Σε άτομα Τρίτης Ηλικίας ;

Σ. Ναι μετά τα εξήντα (...)

Ε. Σημαίνει δια βίου μάθησης και πάλι απόκτηση γνώσεων.

Σ. Όπως σε τι θα μπορούσε να εκπαιδευτεί ένα άτομο στη σύνταξη του;

Ε. Θα μπορούσε να εκπαιδευτεί όσον αφορά σε θέματα που αφορούν τη φύση, το περιβάλλον, την οικονομία , την ιστορία και να ασχοληθεί σε διάφορους τομείς και να γεμίσει τον ελεύθερο χρόνο του.

Σ. Ωραία , στα προγράμματα εδώ τα δικά μας του Δημοτικού Ανοικτού Πανεπιστημίου για ποιους λόγους εσείς συμμετέχετε;

Ε. Εγώ συμμετέχω και εγώ για την απόκτηση ευρύτερων γνώσεων , και για ιστορικά θέματα που μ' ενδιαφέρουν, να μάθουν για την ιστορία , την ιστορία , την τοπική ιστορία, έχω ασχοληθεί και στο Μουσείο το Αργυράκειο πολεμικό μουσείο, τρία χρόνια και μ' ενδιαφέρει η τοπική ιστορία , η παράδοση , η γνώση για τους προγόνους μας, για τις ρίζες μας , γενικά για το παρελθόν και να μπορούμε να αποκτούμε πράγματα και αξίες από το παρελθόν και να

τις χρησιμοποιούμε στο μέλλον. Έεε ναι , να επιλέγουμε αξίες, να τις χρησιμοποιούμε για τον εαυτό μας και την κοινωνία.

Σ. Πρόσφατα, τώρα βέβαια με τον κορωναιϊό είχαμε λίγο τα πράγματα δύσκολα, ποιο πρόσφατο εκπαιδευτικό πρόγραμμα που παρακολουθήσατε, το θυμάστε;

Ε. Ναι, θυμάμαι με τον (όνομα καθηγητή) , ένα πρόγραμμα ιστορικό , που αφορά την ιστορία δηλαδή , και δομές (...)

Σ. Τι σας οδήγησε να παρακολουθήσετε αυτό το πρόγραμμα; Το πρώτο πράγμα που σας έρχεται στο μυαλό ; Πως σας ώθησε να πάρετε την απόφαση αυτή;

Ε. Να μάθω περισσότερα πράγματα γιατί εγώ απουσίαζα από τον τόπο μου , σαράντα δύο χρόνια έλειπα και ήθελα να μάθω. Και εκτός από την ιστορία , με ενδιέφεραν οι γενικές γνώσεις και για την ιατρική . Κάναμε και ιατρικά θέματα και μ' ενδιαφέρει κα ο τομέας της υγείας και είχαμε ασχοληθεί με ιατρικά θέματα, ακόμα και για πρώτες βοήθειες , το οποίο με ενδιέφερε πάρα πολύ.

Σ. Με τον Ερυθρό Σταυρό ήταν το πιο πρόσφατο; θυμάστε;

Ε. Ναι ήταν από τα τελευταία , ναι.

Σ. Δηλαδή σας δώσανε γνώσεις γενικές ή ειδικές;

Ε. Ειδικές για πρώτες βοήθειες και γενικές για θέματα υγείας που μας αφορούν και μας ενδιέφεραν , ναι ήταν πολύ ωραίο αυτό το πρόγραμμα που κάναμε.

Σ. Ωραία , τώρα θα μπορούμε λίγο να ρωτήσω για τα εμπόδια . Είχατε καταρχήν, ποιοι ήταν οι αρχικοί σας δισταγμοί για να παρακολουθήσετε αυτό το πρόγραμμα; Υπήρξαν καταρχήν δισταγμοί για το αν θα το κάνατε;

Ε. Δεν είχα αυτοκίνητο αλλά με έπαιρναν κάποιοι άλλοι άνθρωποι του Πανεπιστημίου και μετά χρησιμοποίησα λεωφορείο για τη μεταφορά για να πηγαίναμε και πολλές φορές στη Χερσόνησο που ήταν και η βάση των μαθημάτων.

Σ. Μήπως είχατε προσωπικούς δισταγμούς, αν είχατε;

Ε. Όχι δεν είχα , προσπάθησα να συνεργαστώ με άλλα άτομα και να πηγαίνω στο Ανοικτό Πανεπιστήμιο αλλά ήταν δύσκολο για τους άλλους ανθρώπους , κάποιους μεγαλύτερους οι οποίοι δεν είχαν πρόσβαση με κάποιο μέσο.

Σ. Δηλαδή τα προβλήματα ήταν κυρίως μεταφοράς για να πηγαίνουν στο χώρο;

Ε. Ναι, αυτά ήταν τα προβλήματα.

Σ. Σε θέματα που μπορούν να σου πούνε γιατί να ασχοληθείς , από άποψη «γιατί να ασχολούμαι με το Πανεπιστήμιο;» Που ασχολείστε με τέτοια θέματα γιατί δεν έχετε δουλειές να κάνετε και άλλα τέτοια; Και πως το βλέπεις αυτό;

Ε. Το 'βλεπα πως εγώ θέλω να γεμίζω τον ελεύθερο χρόνο μου , μ' αρέσει αυτό.

Σ. Δεν έχετε δηλαδή κανένα δισταγμό για να το κάνετε ;

Ε. Όχι , μ' αρέσει να αξιοποιώ τον ελεύθερο χρόνο , αποκτώ γνώσεις που μου αρέσουνε δηλαδή ήμουν στο Αργυράκειο και έμαθα πάρα πολλά πράγματα στο μουσείο ειδικά για την ιστορία μας και το Πανεπιστήμιο με βοήθησε πάρα πολύ. Γνώρισα επίσης προσωπικότητες καθηγητών που ήταν σταθμοί , ας πούμε, στην εεε για μένα όπως ο κος (όνομα καθηγητή) ο οποίος είχε κάνει έρευνα δεκατρία χρόνια και έκδωσε πολλά βιβλία και μου άρεσε πάρα πολύ, διάβασα τα βιβλία του, γιατί διάβαζα και βιβλία, και συνεργαζόμαστε με τον κύριο (όνομα καθηγητή) μετά και στο μουσείο. Εμένα με εξυπηρετούσε, ξεναγούσα στο μουσείο και μου άρεσε γιατί ήθελα να αποκτήσω γνώσεις για να μπορέσω να κάνω αυτή τη δουλειά τη ξενάγηση στο μουσείο, μ' άρεσε που ασχολούμουν και ήμουν κοντά στο μουσείο.

Σ. Το πρώτο πράγμα που σας έρχεται στο μυαλό είναι το ενδιαφέρον για τη γνώση πάνω στο κομμάτι της παράδοσης που σχετίζεται το μουσείο;

Ε. Ναι, αυτό είναι το ενδιαφέρον μου.

Σ. Αυτό ήταν το πρώτο που σας ήρθε στο μυαλό;

Ε. Ναι η παράδοση, ο τόπος μου που τον αγαπώ πάρα πολύ. Έχω γράψει και κάποια άρθρα για τον τόπο μου , δεν ξέρω αν τα είχατε διαβάσει;

Σ. Όχι , δεν τα έχω.

Ε. «Επιστρέφοντας στον τόπο μου» που γράφτηκε στη εφημερίδα "Πατρίς", εγώ δεν έχω facebook ούτε τίποτα αλλά το διάβασε πάρα πολύς κόσμος.

Σ. Ωραία , θα το διαβάσω και εγώ αν είναι, θα κοιτάζω στην "Πατρίδα" να το βρω.

Ε. Επίσης, ήθελα να ανακαλύψω ανθρώπους οι οποίοι κάνανε χορηγίες και προσφορές όπως κάποιος απ' το Ηράκλειο , ο κος (όνομα χορηγού) , ο οποίος έδωσε χορηγία στο μουσείο για τη βιβλιοθήκη.

Σ. Για το σκοπό αυτό ;

Ε. Για τη δημιουργία βιβλιοθήκης , πρωτοβουλία δικιά μου ήτανε μια βιβλιοθήκη και ο πρώτος χορηγός ήταν ο (όνομα χορηγού) , ο οποίος είχε δεκατρία χρόνια και αυτός σαράντα

χρόνια μάζευε, μας έκανε πάρα πολλά , εφημερίδες , περιοδικά μας έκανε χορηγίες , και επίσης βιβλία μια ολόκληρη βιβλιοθήκη πολύ παλιά που έχουν ανεκτίμητη αξία και τα οποία δίνουνε πολλές γνώσεις για τον κόσμο και την ιστορία του τόπου μας.

Σ. Τώρα θα ήθελα να σας ρωτήσω κάτι άλλο στο θέμα της συμβολή της οικογένειας . Η οικογένεια όταν έμαθε ότι θα ασχοληθείς , θα παρακολουθούσες τα προγράμματα στο Δημοτικό Ανοικτό Πανεπιστήμιο , πως το πήρε;

Ε. Ναι , η οικογένεια μου και τα παιδιά μου επειδή έχουνε σπουδάσει , έχουνε βγάλει από δύο Πανεπιστήμια το κάθε παιδί , χαίρονται να με βλέπουν να συμμετέχω γιατί θέλουν να με βλέπουν ευτυχισμένη και να έχω πράγματα να κάνω, να ασχολούμαι με κάτι γιατί(...)

Σ. Κάτι δημιουργικό , θεωρείς ;

Ε. Κάτι δημιουργικό , κάτι που μ' αρέσει.

Σ. Ωραία , για το φιλικό περιβάλλον σου , οι φίλοι σας , οι φίλες σας ας πούμε, το φιλικό περιβάλλον;

Ε. Με ενθουσιασμό γιατί τους έφερνα βιβλία, τους έφερνα πράγματα, μεταφέροντας αυτά που με μάθαιναν, εεε, ναι , τους άρεσε πολύ.

Σ. Και οι φίλοι, σας στήριζαν και θέλανε να συμμετέχουν και αυτοί; ή όχι;

Ε. Ναι, θέλουν και τους προώθησα και εγώ , αυτοί που ήθελαν, και τους βοήθησα και εγώ , και συμμετείχαν μετά , η γειτονιά , οι φίλοι , ναι , πολύ ωραία.

Σ. Το όφελος απ' αυτό , ποιο θεωρείτε ότι είναι, το όφελος της παρακολούθησης των προγραμμάτων στο Ανοικτό Πανεπιστήμιο Χερσονήσου; Το όφελος σε όλη αυτή την προσπάθεια;

Ε. Το όφελος είναι μεγάλο δηλαδή ολοκληρώθηκα, ολοκληρώνεις την προσωπικότητα σου απ' την απόκτηση της γνώσης , αυτές, και βοηθάς και στον τόπο σου συμμετέχοντας εθελοντικά, έχω συμμετάσχει (...)

Σ. Στους τομείς της προσωπικότητας σου , αναπτύξατε τον εθελοντισμό, αυτό θέλετε να μου πείτε;

Ε. Ναι , ανέπτυξα τον εθελοντισμό γιατί αυτή η αξία της αλληλεγγύης την έχω και ήθελα πολύ να βοηθήσω τον τόπο μου γιατί τον στερήθηκα πολλά χρόνια. Και με βοήθησέ το Πανεπιστήμιο σ' αυτό γιατί συμμετείχα στους φορείς του Δήμου και κάναμε και άλλα προγράμματα και για το ΚΑΠΗ ακόμα και σε άλλα συμμετείχα.

Σ. Πάνω σ' αυτό αναπτύξατε και την κοινωνικότητα σας δηλαδή;

Ε. Ναι, ανέπτυξα τη συνεργασία με τα εκπαιδευτικά ιδρύματα , με τα σχολεία κάναμε εκδηλώσεις για τα ιστορικά γεγονότα , πολλές εκδηλώσεις και στα Λύκεια και στα Δημοτικά σχολεία , ναι , ανέπτυξα δράσεις , πολύ ωραίες. Εκδηλώσεις και στον συνεταιρισμό , κάναμε παρουσιάσεις.

Σ. Εθελοντισμό, συνεργασία, κοινωνικότητα, δηλαδή εξελιχθήκατε μ' αυτό τον τρόπο, πιστεύετε; Σας ωφέλησε σ' αυτό το κομμάτι; Στα θέματα υγείας, βοήθησε σε κάτι άλλο;

Ε. Σε θέματα υγείας και άλλα προγράμματα βελτίωσε τις γνώσεις μου και ναι (...)

Σ Τώρα στις τελευταίες ερωτήσεις , θα προτείνετε σε κάποιο άλλο άτομο της οικογένειας ή του φιλικού σας περιβάλλοντος να παρακολουθήσει αυτό το πρόγραμμα και αν ναι για ποιους λόγους , αν όχι , για ποιους λόγους;

Ε. Θα πρότεινα γιατί ο άνθρωπος είναι πολύ καλό για τον άνθρωπο να έχει για τον ελεύθερο χρόνο του , να τον αξιοποιεί κατ' αυτόν τον τρόπο, και υπάρχει ένα επίπεδο μαζί σ' αυτό.

Σ. Όταν λέτε επίπεδο , εννοείτε στο γνωσιακό ή σε άλλους τομείς που αναφέραμε πριν;

Ε. Σε όλους τους άλλους τομείς αλλά και στο γνωσιακό.

Σ. Δηλαδή συμφωνείτε ο άνθρωπος να μαθαίνει όσο ζει;

Ε .Ναι, το δια βίου μάθησης το στηρίζω πάρα πολύ.

Σ. Θα θέλατε κάτι εξειδικευμένο στα μαθήματα του Πανεπιστημίου ή γενικά θέματα;

Και αν σκέφτεστε κάτι ,ποιο ειδικό, κατονομάστε το.

Ε. Ναι, μ' ενδιαφέρουν αυτά τα θέματα επίσης μ' ενδιαφέρουν τα θέματα της φύσης , μ' αρέσει η φύση και θέλω να μαθαίνω για το περιβάλλον, θέματα που δεν είχαμε συχνά και προγράμματα τίποτα για το περιβάλλον, να μαθαίναμε γιατί πρέπει να μαθαίνουμε πως θα το προστατέψουμε , να κάνουμε προγράμματα και για το περιβάλλον.

Σ. Ωραία , λοιπόν , πολύ ευχάριστα.

Ε. Για την υγεία και το περιβάλλον

Σ. Για την υγεία και το περιβάλλον θα προτείνετε;

Ε. Υγεία , περιβάλλον και ιστορία.

Σ. Η Ιστορία όπως είπαμε στην αρχή ήταν το πρώτο κομμάτι που σας οδήγησε εδώ;

Ε. Ναι αλλά και θέματα ανάπτυξης της οικονομίας, μετά άλλα θέματα επαγγελματικά.

Σ. Επαγγελματικά θέματα ;

Ε. Για επαγγελματική σταδιοδρομία.

Σ. Σε άτομα Τρίτης Ηλικίας θα μπορούσε να βοηθήσει ή από άποψης εμπειρίας;

Ε. Ναι, τον βοηθάει , η γνώση για μαγειρική, κ.τ.λ.

Σ. Διάφορα θέματα να καταπιανόμαστε;

Ε. Ναι , κοινωνικά πράγματα

Σ. Ωραία, κυρία Κατερίνα σας ευχαριστώ πάρα πολύ για τη συνέντευξη αυτή μαθαίνουμε πολλά πράγματα για τα προγράμματα του Πανεπιστημίου και τι μπορούν να παρακολουθήσουν βασικά.

Έκθεση συνέντευξης 5.

Η συνέντευξη έλαβε χώρα σε χωριό της ενδοχώρας του Δήμου Χερσονήσου στα Αϊτάνια Πεδιάδος, στην οικία της ερωτώμενης. Η ερωτώμενη προτάθηκε από άλλη συμφοιτήτρια της και πρόβαλε την όρεξη και τον ενθουσιασμό για τη συμμετοχή της στο Ανοικτό Πανεπιστήμιο. Βαρύτητα έδωσε στις γνωριμίες και ειδικά με τους εκπαιδευτές που της έδωσαν ώθηση να ασχοληθεί με τη λαογραφία και ουσιαστικά με την ιστορία του τόπου της ώστε να ανοιχτούν νέοι ορίζοντες απασχόλησης για την ίδια. Η απουσία της από τον τόπο καταγωγής της , της δημιούργησε ένα κενό που ήθελε να καλύψει μέσα από τις γνώσεις που θα έπαιρνε από το Πανεπιστήμιο για τον τόπο της και αυτό εκφράστηκε και αναδείχτηκε στη συνέντευξη που είχαμε. Δεν υπήρξαν δυσκολίες και διακοπές της συνέντευξης.

Συνέντευξη 6

Ατομικά - Δημογραφικά στοιχεία

Ανδρας, 82 ετών, έγγαμος με έξι παιδιά, οικοδόμος, συνταξιούχος ΙΚΑ, Απόφοιτος Δημοτικού

Σ. Κύριε Χριστόδουλε, θα ήθελα να σε ρωτήσω, τι σημαίνει για σένα ο όρος εκπαίδευση; Δηλαδή ένας άνθρωπος που πηγαίνει στην εκπαίδευση τι περιμένει;

Ε. Περιμένει να μάθει διάλεκτο καλή, για τα κοινωνικά, να πάρει γνώσεις, να πούμε, να εργασθεί κάπου, όταν είναι σε μικρή ηλικία δεν μπορεί να εργασθεί αν δεν πάει εκεί (εκπαίδευση).

Σ. Τι σημαίνει η εκπαίδευση στη Τρίτη Ηλικία; Γιατί πάει ένας ηλικιωμένος στην εκπαίδευση;

Ε. Πιο πολύ πάει για να περνάει η ώρα του γιατί οι πιο πολλοί δεν ξέρουν τίποτα απ' αυτά που λέει το Ανοικτό Πανεπιστήμιο αλλά ορισμένοι ξέρουν τι να απαντήσουν! Εγώ πάω, φέρει πει, για να δώσω απαντήσεις και να ακούσω κάτι που δεν το ξέρω.

Σ. Κάτι καινούργιο δηλαδή;

Ε. Κάτι καινούργιο

Σ. Εσείς στο πανεπιστήμιο το ανοικτό για ποιο λόγο πήγατε;

Ε. Πήγα γι' αυτό που σας είπα πριν, για να πάρω γνώσεις περισσότερες, για να κάνουμε μια συζήτηση, μια διάλεκτο, να ακούσω τον καθηγητή.

Σ. Σ' αυτό το πρόγραμμα που πήγες, που παρακολούθησες, το τελευταίο;

Ε. Μία φορά πήγα.

Σ. Μία φορά πήγες; Είχε θέμα, ποιο θέμα είχε; Αν θυμάσαι;

Ε. Θέμα δεν είχε βάλει αλλά είχε τα θέματα χωρίς να τα είχε προγραμματίσει, χωρίς να ξέρει ο κόσμος τι θα πει. Το θέμα το πρώτο ήταν για μια έκρηξη τεράστια και δημιουργήθηκαν τα πάντα, το σύμπαν, οι πλανήτες, τα αστέρια που υπάρχουνε, οι κομήτες, όλα τα πάντα, ότι υπάρχει στο σύμπαν (διακοπή συζήτησης).

Σ. Άρα, λοιπόν, πήγες για να μάθεις διάφορα πράγματα που δε γνώριζες; Άρχισε πρώτα και έλεγε για τη θεολογία;

Ε. Είπε το πρώτο θέμα για μία έκρηξη όχι απ' το Θεό, το σύμπαν έγινε έτσι τυχαία! Τον ρώτησα εγώ ποιος την έκανε, δεν μου απάντησε, μόνο μου είπε ότι μπορούμε να κάνουμε και εμείς μία έκρηξη, «να βάλουμε μια πενηνταριά γκαζάκια»;; και δεν μου έδωσε απάντηση για ποιος έκανε την έκρηξη , ούτε μου έδωσε απάντηση για τον κορωνοϊό , ούτε για τη μόλυνση του περιβάλλοντος.

Σ. Πριν πας είχες δισταγμό;

Ε. Όχι μου το είπαν και είπα να πάω , δεν είχα κανένα δισταγμό. Και τώρα να μου πούνε να πάω θα πάω αρκεί να γίνει σωστή διάλεξη , εκπαίδευση.

Σ. Είχες κάποια προβλήματα για να πας εκεί πέρα; Αντιμετώπισες κάποιο πρόβλημα;

Ε. Όχι.

Σ. Ωραία , όταν αποφάσισες να παρακολουθήσεις , ποια ήταν η παρόρμηση που σας οδήγησε;

Ε. Για να πάω να παρακολουθήσω;

Σ. Για να πας, τι σκεφτόσουν;

Ε. Σου είπα, άκουσα Ανοικτό Πανεπιστήμιο και δεν ήξερα τι εκπαίδευση θα κάνουμε και θα πάω να πάρω κάποιες γνώσεις και για καιρό μέχρι να το τελειώσω.

Σ. Το περιβάλλον της οικογένειας, όταν το είπες τι σου είπε; Η οικογένεια σου;

Ε. Δεν το είπα σε κανένα μετά που το είπα στη γυναίκα μου , μου είπε όταν θα ξαναπάς, θα έρθω και εγώ.

Σ. Ωραία , στους φίλους σου, στην παρέα, στο καφενείο;

Ε. Δεν είπα σχεδόν τίποτα, το είπα σε δύο-τρεις νομά τους(άτομα) (...)

Σ. Δεν ενδιαφερόντουσαν, έτσι;

Ε. Όχι, όχι.

Σ. Όφελος απ' αυτή την παρακολούθηση είχες;

Ε. Από αυτό το θέμα όχι, αφού σου είπα τι είπε για τη έκρηξη, εγώ για τη θρησκεία θα τη στηρίζω για πάντα και σε μία δηλαδή στιγμή γι' αυτήν, έχω πει πολλές φορές σε καθηγητή Πανεπιστημίου, σε συζήτηση δηλαδή για τη θρησκεία πάνω.

Σ. Θα σε βοηθούσε στην προσωπικότητα σου , σε άλλα θέματα; Για αυτό καθηγητής που θα σε βοηθούσε , αυτός ο καθηγητής , ο συγκεκριμένος δεν σε βοήθησε , δεν πήγατε παρακάτω, αν ερχόντουσαν άλλοι , που θα μπορούσαν να σε βοηθήσουν στην προσωπικότητα σου;

Ε. Θα με βοηθούσε, σε κάτι που συμβαίνει στη γη, σε άλλα κράτη , πως ζούνε, τι περιβάλλον έχουνε, τι προϊόντα παράγουνε όπως στη Νότια Αμερική, βλέπω απ' τη Γεωγραφία πόσο πληθυσμό έχει όλη η Ασία , όλη η Αφρική και πόσο πληθυσμό η κάθε ήπειρος να ξέρω και κάθε κράτος που πέφτει , το κάθε κράτος σε μια ήπειρος.

Σ. Ποια προγράμματα θα σε βοηθούσανε , θα ήθελες να ασχοληθείς , μου λες τώρα γεωγραφία , τι άλλο θα προτιμούσες;

Ε. Μαθηματικά να έλεγε, οτιδήποτε και να μου έλεγε για τα μαθηματικά και εγώ θα απαντώ αμέσως χωρίς κομπιούτερ.

Σ. Άλλα θέματα;

Ε. Και ακόμα για τη Γεωργία δηλαδή, για τη ζωή των ηλικιωμένων που θέλουνε μια βοήθεια καλύτερη απ' αυτή που υπάρχει, και αυτό που κάνετε τώρα εσείς είναι μεγάλο έργο, ένα κοινωνικό έργο για τους μεγάλους ανθρώπους που δεν μπορούν να κινηθούν, όπως την αδερφή μου την ειρήνη, η Ειρήνη είναι αδερφή μου άπου της πήρατε χθες αίμα.

Σ. Ναι , το ξέρω

Ε. Εγώ πάω και την προστατεύω εκεί, και ότι θέλει την εξυπηρετώ και πάει Ηράκλειο σιγά σιγά

Σ. Για τη Γεωγραφία , για Γεωργία , για Μαθηματικά, για την Τρίτη Ηλικία, για προβλήματα υγείας , για την υγεία δηλαδή;

Ε. Για την υγεία και για συμπαράσταση στους ηλικιωμένους ανθρώπους ακόμα περισσότερα. Εσείς έρχεστε μία δύο φορές την εβδομάδα, κάνεις πέντε λεπτά στους ανθρώπους , να σας πει τα φάρμακα και να φύγετε. Είναι μερικοί άνθρωποι που δεν έχουν οικονομικά προβλήματα και δεν έχουν άτομα να τους βοηθάει πως θα ζήσουν αυτοί οι άνθρωποι.

Σ. Λοιπόν για το Πανεπιστήμιο θα συμβούλευες κάποιον να πήγαινε απ' το οικογενειακό ή φιλικό σας περιβάλλον;

Ε. Ναι, θα το έλεγα , εκτός απ' τα παιδιά μου που μένουν μακριά , έχω μόνο τον Τίτο εδώ, εγώ με τη γυναίκα μου θα πηγαίναμε.

Σ. Αν σε ρωτούσαν που θα ωφελούμαστε όταν πηγαίνουμε, για ποιο λόγο θα τους έλεγες;

Ε. Για , γενικά, μια κοινωνική μόρφωση.

Σ. Για κοινωνική μόρφωση;

Ε. Όπως ξέρεις τον (όνομα) τον Επισκοπιανό.

Σ. Ναι του έχω πάρει ήδη συνέντευξη.

Ε. Δεν ήταν έξυπνος άνθρωπος , ένας απλός αγρότης αλλά έχει πάρει μόρφωση, ξέρει να συζητάει γιατί αυτός τελείωσε

Σ. Ναι τον έχω ρωτήσει ήδη (διακοπή συζήτησης) . Θα μπορούσε στην υγεία να ωφεληθεί το Πανεπιστήμιο;

Ε. Θα μπορούσε αρκεί να συνεργαστεί με κάποιον που είναι ειδικός με την υγεία για τη γνώση πάνω στην υγεία , για πολλών λογίων θέματα για την υγεία.

Σ. Ωραία , ευχαριστώ πολύ κύριε Χριστόδουλε.

Έκθεση συνέντευξης 6.

Η συνέντευξη δόθηκε σε χωριό της ενδοχώρας του Δήμου Χερσονήσου και συγκεκριμένα στο χωριό Σγουροκεφάλι Πεδιάδος , πρωινή ώρα, σε καφενείο του χωριού. Ο ερωτώμενος προτάθηκε από συμφοιτητή του Πανεπιστημίου ως απογοητευμένος για το πρόγραμμα σπουδών γιατί διέκοψε σύντομα. Όντως προβλήθηκε η αρνητική συναισθηματική του διάθεση γιατί δεν ήθελε ο ίδιος να μπει σε διάλογο για θέματα “ιερά” γι’ αυτόν όπως θεωρεί την πίστη του και την αφοσίωση του στον Θεό , τα θεωρεί αδιαπραγμάτευτα. Παρόλα αυτά, θα σύστηνε το πρόγραμμα αυτό και σε άλλους.

Συνέντευξη 7

Ατομικά - Δημογραφικά στοιχεία

Γυναίκα, 84 ετών, Χήρα με τρία παιδιά, Αγρότισσα- Οικιακά, Απόφοιτη Πέμπτης τάξης Δημοτικού

Σ. Τι σημαίνει για σένα εκπαίδευση; Γενικά, εκπαίδευση;

Ε. Εγέρασα και δεν φεύγει η στεναχώρια από μέσα μου που δεν έμαθα γράμματα , διότι εγενήθηκα την κατοχή σε μια μεγάλη οικογένεια , 9 αδέρφια στην κατοχή και ήμουν η δεύτερη, και δεν ήξερε η μάνα μου γράμματα, και δεν ήξερε κανείς , γράφτηκα στην α' τάξη και δεν ήξερα ποιος θα με διαβάσει και με πήγαινε στον γείτονα μου και με διάβαζε μία φορά.

Σ. Δηλαδή κα Κατερίνα η εκπαίδευση για σένα είναι κάτι άγνωστο που ήθελες να ασχοληθείς;

Ε. Και είχα την δύναμη , πολύ καλή μαθήτρια

Σ. Το λες στεναχωρημένη, βέβαια;

Ε. Δεν μπορώ να συγχωρήσω το Θεό που δεν με άφησε να μάθω γράμματα . Και πήγαινα από το χωριό μας , τους “Μαγουλάδες” στο Ψυχρό σε δεύτερο χωριό , στο πιο μεγάλο, για το σχολείο. Ξυπόλητη, μήδε γάντια στο χιόνια μέσα, δεν υπήρχαν χρήματα να πάρουμε παπούτσια.

Σ. Σε ποιες τάξεις πήγες στο σχολείο;

Ε. Πήγα και στην Πέμπτη τάξη , προβιβάστηκα.

Σ. Τότε ολοκληρωμένες υποχρεωτικής εκπαίδευσης σπουδές θεωρούνταν (...)

Ε. Δεν σε υποχρεώνανε τότε

Σ. Εννοώ ότι πήγες μέχρι την Πέμπτη Δημοτικού, τότε βγάζανε οι περισσότεροι το Δημοτικό, δεν μπορούσαν από εκεί και πάνω να πάνε;

Ε. Εγώ δεν πήγα , δεν το τελείωσα γιατί (...) συγκίνηση

Σ. Δεν μου λες , στην εκπαίδευση σου , σ' αυτή την ηλικία , τι σημαίνει για εσένα να εκπαιδευτείς;

*Ε. Ένα βιβλίο είχαμε , ένα αναγνωστικό και μου το έδωσε η ΟΥΡΑ , η παλιά Πρόνοια , η ΟΥΡΑ ήταν τότες , και μας έδινε σε κάθε μαθητή ένα και πηγαίναμε στο σχολείο , ένα μολύβι και ένα τετράδιο. Και όλα τα μαθήματα μας τα έκανε ένας δάσκαλος και εμείς ακούγαμε .
Σ. Τώρα στην εκπαίδευση, σ' αυτή την ηλικία , πήγες για να μάθεις αυτά που δεν έμαθες τότε;*

Ε. Ναι , αυτά που δεν ήξερα

Σ. Δηλαδή το θεωρείς σημαντικό να το κάνεις τώρα;

Ε. Ναι αφού μπορούσα να πάω , ήθελα να πάω, το είχε ο άντρας μου ταμένο όποτε ανοίξει ένα σχολείο να πηγαίνουν αυτοί που δεν έχουν πάρει το απολυτήριο τους , θα σε πάω!

Σ. Για αυτούς τους λόγους πήγες , λοιπόν; Για τη γνώση, έτσι;

Ε. Ναι , για να μάθω ότι δεν έμαθα μικρή , και τις λέξεις στην καθαρεύουσα, δεν μπορώ να διαβάσω της εκκλησίας τα γράμματα και δεν καταλαβαίνω τι εννοεί.

Σ. Όταν πήγες στο πρόγραμμα αυτό , στις ομιλίες και στο εκπαιδευτικό πρόγραμμα του Πανεπιστημίου, θυμάσαι στο τελευταίο τι σας είπαν;

Ε. Κάθε Σάββατο ερχόταν άλλος καθηγητής, μας έπαιρνε τηλέφωνο ο Χ. και μου έλεγε θα έχουμε μάθημα κα Κατερίνα και πηγαίναμε από εδώ το χωριό 3-4 άτομα και μετά ερχόντουσαν ξενοχωριανοί.

Σ. Τι θέμα σας λέγανε;

Ε. Άλλος ήταν γεωπόνος, άλλος ήτανε γιατρός ήρθε και ένας παπάς .

Σ. Θεολόγος;

Ε. Θεολόγος από την Βόννη (μονή)

Σ. Το τελευταίο που παρακολούθησες , θυμάσαι ποιο ήταν;

Ε. Από το “Υνι” ένας ποιητής , που έκανε και τραγούδια , αυτός ήξερε τραγούδια και έγραφε.

Σ. Στο τελευταίο για ποιο λόγο πήγες;

Ε. Σε όλα πήγαίνα , δεν είχα απουσία , όποιος και αν ήταν, πήγαίνα , τα έλεγε και τα έγραφε κιόλας στο Internet. Αλλά δεν σημειώναμε, δεν σημειώναμε πράμα (τίποτα).

Σ. Ήταν ενδιαφέροντα αυτά που σας έλεγε;

Ε. Όλο και κάτι γροϊκάς (άκουγες), όλο και κάτι μαθαίνεις , παράδειγμα ότι η γλώσσα μας , έχει τρία μέρη , μπροστά μπροστά θωρούμε (γεύομαστε) τη γλύκα, παραμέσα το ξινό και παραμέσα άλλη γεύση. Αυτό εγώ δεν το ήξερα. Εκεί το λέγανε και τα μάθαμε, μας είπανε ,

ήρθε ένας γεωπόνος και μας είπε για το γάλα , πως να μην πίνουμε το γάλα της αγελάδας αλλά μόνο της κατσίκας γιατί είναι καλύτερο της κατσίκας..

Σ. Και για διατροφή , σας ανέφεραν και για διατροφή...

Ε. Και διατροφή. Έχουν τα βόδια πολύ μεγάλα βυζιά και τους περνούνε βελόνες μέσα για να μην πωσ το λένε (...)

Σ. Παρεμβαίνει λοιπόν ο άνθρωπος στη φύση , με λίγα λόγια;

Ε. Ναι και να μην πίνουμε το γάλα της αγελάδας , μόνο της κατσίκας. Εγώ μεγάλωσα με το γάλα της κατσίκας.

Σ. κα Κατερίνα , δισταγμό είχες για να πας , για να παρακολουθήσεις αυτά τα μαθήματα;

Ε. Όχι , το περίμενα, μόλις θα ακούσω που θα κάναμε σχολείο , ήθελα να πάω, και ότι και να γινόταν! Ήθελα να πάω!

Σ. Είχες δηλαδή , θέληση πολύ; Δεν είχες κανένα δισταγμό;

Ε. Κανένα , μόλις ξαναρχίσει θα πάω.

Σ. Πρόβλημα αντιμετώπισες κάποιο για να πας; Οτιδήποτε

Ε. Σάββατο βράδυ πηγαίναμε και έπρεπε να πάω στην εκκλησία. Να σπερνιαστώ (

λειτουργία του εσπερινού) κιόλας. Πήγαινα πρώτα το πρόσφορο μου

και εσπερνιαζόμουνα στον Άγιο Μηνά και ότι ώρα βγαίναμε πήγαινα πάνω, είχαν αρχίσει.

Σ. Το ωράριο δηλαδή ήταν δύσκολο για εσένα;

Ε. Αυτό ήταν το πρόβλημα που είχα επειδή ήταν Σάββατο , ήθελα να πάω στην Εκκλησία.

Σ. Ωραία , λοιπόν, οι αρχικές σας σκέψεις , με την πρώτη ευκαιρία , ήταν να

παρακολουθήσεις; Αυτό που σημειώνουμε είναι η θέληση σου ; Η θέληση για μάθηση;

Ε. Ναι , για μάθηση. Την πρώτη ημέρα που πήγαμε, τα Χριστούγεννα και μας παρουσίαζε σε ένα τραπέζι , στο Internet, μια πως τη λένε, οικονομολόγοι και μας είπαν για τα φαγητά και μας κάνει μάθημα. Θωρείτε (βλέπετε) αυτό το τραπέζι γιορτινό, τα Χριστούγεννα , αυτά τα πράγματα καταναλώνονται μια φορά; καταναλώνονται; Είναι κακά διαγωγή (διαχείριση) τα παίρνουμε και μετά τα πετούμε.

Σ. Για την οικονομία στην τσέπη μας ήθελε να μας πει; παίρνουμε πολλά τρόφιμα και δεν τα καταναλώνουμε αλλά τα πετάμε. Δεν κάνουμε σωστή χρήση των χρημάτων μας;

Ε. Ναι μόνο εγώ μπορώ να σας πω να τα γράψετε , να πηγαίνετε στο Super Market να παίρνετε αυτά που θέλετε , όχι ότι θωρείτε (βλέπετε) αυτή την εξέταση μας έκανε.

Σ. Ανάλυση σας έκανε;

Ε. Ναι , γιατί τώρα κάνουν κατανάλωση οι άνθρωποι ενώ τα παλιά χρόνια δεν ήταν ετσά (έτσι).

Σ. Κάνουν υπερκατανάλωση , δηλαδή;

Ε. Να μιλήσω της λέω; Ντελόγο (αμέσως), σταματούσανε.

Σ. Συμμετείχες δηλαδή;

Ε. Σε όλες , μία φορά τουλάχιστον σε κάθε μάθημα.

Σ. Δε μου λες τώρα , παρακάτω θα σε ρωτήσω για τα οφέλη . Η οικογένεια σου όταν είπες ότι θα πας , τι σου είπανε; Η οικογένεια σου , είπε , πήγαινε;

Ε. Η κόρη μου , μόλις το έμαθε είπε “ μαμά , ορίστε, έγινε η όρεξη σου να πας σχολείο!”

Σ. Άρα ήταν θετικοί;

Ε. Και ο Μανώλης , και ο Αντώνης.

Σ. Σε υποστηρίζανε;

Ε. Ναι , πολύ!

Σ. Οι φίλες σου , η γειτονιά σου;

Ε. Με κοροϊδεύανε (ονόματα φίλων) γιατί τα γράμματα τα απομάθαμε , τι θα μάθουμε τώρα

Σ. Δε σε ενθαρρύνανε , δηλαδή;

Ε. Όχι, τι θα πας να μάθεις , λέει, έχει ανηφόρες , δεν μπορούμε να βγούμε, ξέρω ‘γω; Την (όνομα φίλης) την βρήκα του χεριού μου και την πήρα παρέα, μόνο και μόνο για να ερχόμαστε μαζί, παρέα, κατάλαβες;

Σ. Από την παρακολούθηση , ποιο θεωρείς όφελος για εσένα;

Ε. Τώρα που πήγα εκεί , πολλά πράγματα τα θυμούμαι και όταν κλείσαμε (...)

Σ Λόγω του κορωνοϊού ;

Ε. Όχι τελείωσε η χρονιά , και ύστερα άρχισε ο κορωνοϊός κα περιμέναμε , δεν άνοιξε . Ένα μήνα έκαμα να το ξεπεράσω, μου έλειπε.

Σ. Στεναχώρια;

Ε. Μου έλειπε , ένα πράγμα δε μ ’άρεσε αλλά είχα σκοπό αν ξαναπάω να ζητήσω, να το απαιτήσω, δεν βάλανε ένα (κέρασμα) σε ένα πιάτο να κεράσω τον καθηγητή, ένα νερό , κατάλαβες μια τσιγγουνιά.

Σ. Δεν υπήρχε καλή φιλοξενία; Από αυτούς που το διοργανώνανε;

Ε. Όχι αυτοί , εμείς , εμείς να τους κεράσουμε.

Σ. Σαν διοργάνωση , να κάνανε κάτι;

Ε Ο υπεύθυνος (όνομα) και ο Δημήτρης , η Ηλέκτρα κάνετε ένα κέρασμα των ανθρώπων.

Σ. Στη δική σου προσωπικότητα , όταν τελείωνε το μάθημα τι θετικό έβλεπες σε εσένα;

Ε. Τους χαιρετούσα με χειραψία , αγκαλιάζαμε όποιος και να ήτανε ο καθηγητής.

Σ. Ένιωσες αναγνώριση στο πρόσωπο σου;

Ε. Ότι και να τους έλεγα , τους άρεσε, θέλανε να με επισκεφτούν στο σπίτι μου.

Τους λέω μια ημέρα , ήταν ένα παιδί 46 ετών και έλεγε για το Κάιρο , τα Ιεροσόλυμα, στην Αίγυπτο , σχεδόν σε όλα τα κράτη και σπούδαζε. Εγώ τα ‘παιξα , τόσα πράγματα που ήξερε (ενθουσιασμός) όταν είπε για το Κάιρο , του λέω και εγώ πήγα στο Κάιρο και στα Ιεροσόλυμα (...) Τους κάλεσα να έρθουν στο σπίτι αλλά δεν ξαναήρθαν οι ίδιοι.

Σ. Από άποψη κοινωνικότητας , βγήκες από το σπίτι και έκαμες φιλίες;

Ε. Η κα (όνομα) ήταν εκεί και τους έλεγε να με επισκεφτούν που έχω παλιά πράγματα να τους δείξω. Δεν ταίριαζε όμως να έρθουν. Μίαν ημέρα ήρθε ένας γεωπόνος και μας είπε για το λάδι , να έχουμε ανοξειδωτες ντίνες (ντεπόζιτα) .

Σ. Δηλαδή πιο πολύ πράγματα χρήσιμα; Για τη ζωή μας ;

Ε. Μας μάθανε και να κάνουμε ζωγραφική , κάθε ένας και άλλο θέμα.

Σ. Αν σου ζητούσαν τη γνώμη σου , τι θα τους έλεγες για το πρόγραμμα , τι θα ήθελες να διδάξουν ;

Ε. Να κάμουνε , να μας θυμίσουν τα παλιά πράγματα μην τα ξεχάσουμε , τα παλιά που μεγαλώσαμε.

Σ. Για τις παραδόσεις, εννοείς ;

Ε. Έλεγε εκείνη η κοπέλα για τα φαγητά , που μένουν τα παλιά χρόνια δεν ήταν έτσι.

Σ. Αυτό κα Κατερίνα λέγεται οικιακή οικονομία(...)

Ε. Εγώ μεγάλωσα στο οροπέδιο , στο Λασίθι, είχαμε στο σπίτι ένα γουρούνι και το σφάζαμε την ημέρα των Χριστουγέννων και ζυμώναμε και παγαίναμε στο φούρνο αλλά για να ζυμώσουμε κάναμε άλλες δουλειές , πηγαίναμε και αλέθαμε στα εργοστάσια , τα κάναμε όλα με τα χέρια , τίποτα δεν είχαμε τότες να αγοράσουμε έτοιμο. Έγινα 10 χρονών και δεν ήξερα τι είναι το ρύζι, μόνο αλέθαμε το στάρι και κάναμε χόντρο και κάναμε χυλοπίτες , με το αλεύρι και βάζαμε γάλα .

Σ Αυτό που κάνατε ήταν οι πρώτες ύλες , πρώτες ύλες χωρίς να επεξεργάζεστε τίποτα . Αυτό ήταν πολύ σημαντικό για τη διατροφή σας . Δε μου λες τώρα . Εσύ θα επηρεάσεις άτομα της οικογένεια σου ή τις φίλες σου να έρχονται στο Ανοικτό Πανεπιστήμιο;

Ε. Ναι , μόνο να θέλουνε.

Σ. Θα ενθάρρυνες κάποιον, θα του έλεγες να έρθει;

Ε. Ναι αφού ξέρω ότι το έχει ανάγκη , θα τους έλεγα, και στις φίλες και στη γειτόνισσα.

Σ. Που θα τους βοηθούσε;

Ε. Κάτι θα μάθουνε , αυτό τους έλεγα , κάτι θα ακούσουμε.

Σ. Όπως εσύ τώρα που μου είπες διάφορα πράγματα , έτσι;

Ε. Εγώ δεν ήξερα γράμματα . Στα μαθηματικά ήμουν η καλύτερη και μια φορά μας λέει η δασκάλα στην Τετάρτη τάξη. Σήμερα έχουμε κενή και θα κάτσετε με σταυρωμένα τα χέρια Σας. Δε θα μιλήσει κανείς μόνο θα ακούσετε αυτό που θα σας πω. Γιατί όποιος δεν ακούσει καλά δεν θα καταλάβει. Ήταν ένα πρόβλημα και με την πρώτη λέξη που έλεγε καταλάβαινα . Αλλά αυτός μας έλεγε να το σκεφτείτε καλά , να το καταλάβετε καλά και να απαντήσετε . Δε πρόλαβε να τελειώσει και λέω εγώ κύριε. Έλα δω, και έχει μία βίτσα (βέργα) δύο μέτρα

Σ. Σε μάλωσε γιατί μίλησες;

Ε. Ναι γιατί να μιλήσω ντελόγο (αμέσως) και δεν περίμενα να σκεφτώ, κατάλαβες;

Μόλις τελείωσε το πρόβλημα , είπα εγώ κύριε . Μου λέει πότε πρόλαβες και το σκέφτηκες;

Και είχε μία βίτσα (βέργα) τότες και μας δέρνηε και μου λέει, έλα εδώ , λέγε.

Σ. Και φοβήθηκες;

Ε. Ναι που να μιλήσω, φοβόμουν τα χέρια μου αλλά βρήκα το θάρρος και μετά μ 'έβγαλε στην έδρα και έλεγε αυτή θα ζήσει, αυτή !

Σ. Σ 'άρεσε δηλαδή και ενθαρρύνθηκες μετά;

Ε. Κουζουλάθηκα (τρελάθηκα) από τη χαρά μου που δεν με έδειρε και πάει και βρίσκει όλους τους Καθηγητάδες, τους δασκάλους και τους λέει την ιστορία μου , όπου βρεθεί, είχε την κουβέντα μου.

Σ. Είχες όρεξη κα Κατερίνα για μάθηση , όμως; Είχες όρεξη αλλά τα χρόνια ήταν δύσκολα.

Ε. Και μετά που παντρεύτηκα ο άντρας μου (...)

Σ. Σε βλέπω ότι θα συνεχίσεις , έχεις όρεξη γι 'αυτό . Εγώ την έρευνα αυτή , σ' ευχαριστώ καταρχήν που μου έδωσες την συνέντευξη αυτή , θα δώσω τα αποτελέσματα στο

Πανεπιστήμιο μετά , γιατί ενδιαφέρει τον κόσμο να συνεχίσει να υπάρχει το Πανεπιστήμιο αυτό.

Έκθεση συνέντευξης 7.

Η συνέντευξη έλαβε χώρα στην οικία της ερωτώμενης , μεσημεριανή ώρα , σε χωριό της ενδοχώρας του Δήμου Χερσονήσου και συγκεκριμένα της Επισκοπής Πεδιάδος. Η ερωτώμενη από την αρχή έδειξε τον ζήλο και την όρεξη για μάθηση γιατί όπως πονεμένα αναφέρθηκε είχε πληγωθεί που σε νεαρότερη ηλικία ενώ αγαπούσε τη μάθηση , δεν μπορούσε να παρακολουθήσει. Ο λόγος απόσυρσής της από τη μάθηση σε νεαρότερη ηλικία ήταν οι δυσκολίες της εποχής και η ανάληψη οικογενειακών υποχρεώσεων, κατά αυτό τον τρόπο δεν μπόρεσε να ικανοποιήσει τη δίψα της για μάθηση. Στο λόγο της, πολλές φορές προβάλλεται η διάθεση της να μιλήσει και να αναφερθεί σε ιστορικά και λαογραφικά στοιχεία ώστε να αναγνωριστεί ως μέρος ενός συνόλου και άτομο που συμβάλλει και συνέβαλε στην ιστορία του τόπου της και να αναγνωριστεί. Υπήρξαν αρκετές δυσκολίες γιατί πολλές φορές έφευγε από το θέμα των απαντήσεων και υπήρχε επανάληψη των ερωτήσεων με αρκετές επεξηγήσεις. Τα προβλήματα ακοής δυσχέραναν αρκετά το διάλογο.

Συνέντευξη 8

Ατομικά - Δημογραφικά στοιχεία:

Γυναίκα , 71 ετών, Χήρα με τρεις κόρες , Αγρότισσα- Οικιακά, Απόφοιτος Δημοτικού

Σ. Λοιπόν, εγώ θα ήθελα να ρωτήσω , τι σημαίνει για σένα ο όρος εκπαίδευση, τι έχεις στο μυαλό για την εκπαίδευσή;

Ε. Είναι πάρα πολύ καλό , σε ότι εκπαιδεύεται κανείς

Σ. Από άποψη απόκτησης γνώσεων; τι θα συμβουλευάτε τα παιδιά σας;

Ε. Να μάθουν γράμματα , να μάθουνε γράμματα

Σ. Αυτό που θα τους βοηθούσε πιστεύεις ;

Ε. Παντού στη ζωή , μα και τον αγρότη να κάνεις σήμερα αν δεν ξέρεις γράμματα δεν μπορείς να τον κάνεις , αν δεν ξέρεις τα λιπάσματα που θα βάλεις , εγώ είμαι αυτής της άποψης , ότι πρέπει να μαθαίνουμε γράμματα.

Σ. Για την εκπαίδευση λοιπόν είσαι υπέρ;

Ε. Υπέρ με χέρια πόδια.

Σ. Για την εκπαίδευση των ατόμων Τρίτης Ηλικίας;

Ε. Καλή είναι και αυτή. Αλλά να μπορεί κανείς να πηγαίνει και να μπορεί να τα μαθαίνει

Σ. Ελεύθερος χρόνος δεν υπάρχει για να το κάνετε;

Ε. Ελεύθερος χρόνος, καθόμαστε όλη μέρα.

Σ. Εκπαίδευση χρειάζεται στα άτομα Τρίτης Ηλικίας;

Ε. Είναι καλή είμαι υπέρ.

Σ. Για ποιους λόγους συμμετείχατε στο πρόγραμμα του Ανοικτού Πανεπιστημίου Χερσονήσου;

Ε. Πήγα για να μάθω αλλά τελικά μετά δεν πήγαινα

Σ. Τι νόμιζες ότι θα μάθεις;

Ε. Γράφτηκα και μαθαίναμε για ιατρικά θέματα

Σ. Ήταν γιατρός;

Ε. Ναι μας είπε μερικά ιατρικά

Σ. Καταλαβαίνετε;

Ε Ήταν απλά , μας τα έλεγα απλά

Σ. Σε καθημερινή γλώσσα , όχι επιστημονικά; ήταν ενδιαφέρον;

Ε. Ενδιαφέρον ήταν αλλά πήγα μόνο σ' αυτό και σε άλλα μαθήματα μου είπαν ότι ήταν καλά, τεμπέλιασα και δεν πήγα

Σ. πιο πολύ υπερίσχυσε να κάτσεις στο σπίτι;

Ε. Ναι , να κάτσω στο σπίτι, κακώς.

Σ. Αυτό που παρακολούθησες και σ' άρεσε γιατί δεν το συνέχισες;

Ε. Έλα ντε , βγαίνεις από το σπίτι και βλέπεις και κανένα άνθρωπο και περνάει η ώρα σου , είναι καλό.

Σ. Είχες αρχικούς δισταγμούς ; γιατί να πάω;

Ε. Έλεγα εγώ τι να πάω να μάθω , τι να κάνω αλλά μετά με ξεσήκωσε η κόρη μου. Αλλά τώρα πια σε ηλικία μεγάλη , τι να μάθω τώρα εγώ; Αυτό ήτανε

Σ. Αυτό είναι αποθαρρυντικό, γιατί; τι φταίει η ηλικία; Αφού μπορείς , το μυαλό σου το έχεις , γιατί να μην πας;

Ε. Το μυαλό μου το έχω αλλά ξεχνώ.

Σ. Αυτό που λένε ότι βοηθάει στην μνήμη;

Ε. Το σκέφτομαι να πάω να το συνεχίσω.

Σ. Ποιος σε βοήθησέ να ξεπεράσεις τις αρχικές σκέψεις σου που δεν ήθελες να πας;

Ε. Η κόρη μου, πήγαινε μου έλεγε που θα μάθεις ωραία πράγματα

Σ. Όταν πήγες τι πρόβλημα αντιμετώπισες;

Ε. Κανένα πρόβλημα, Δόξα σοι ο Θεός, ήταν καλοί άνθρωποι, μιλούσανε για ενδιαφέροντα πράγματα, δεν μπορώ να πω αλλά έλα που εγώ δεν είχα μυαλό να πάω και βαρέθηκα.

Σ. Άρα, σε πείσανε να πας αλλά δεν είχες θέληση να πας. Μια δική σου παρόρμηση;

Ε. Εντάξει στην αρχή ήταν αρνητική γιατί έλεγα τι θα πάω να μάθω, θα τα θυμούμαι αυτά που θα μάθω, να διαβάζω, να κάνω εργασία, να δείχνω, γι' αυτό.

Σ. Το περιβάλλον από ότι είδα ήταν καθοριστικός παράγοντας για να πας, η οικογένεια, δηλαδή από ότι κατάλαβα.

Ε. Ναι, η κόρη μου.

Σ. Οι φίλοι σου, οι φίλες σου, οι γνωστές σου, τι έλεγαν;

Ε. Εγώ δεν έχω περιβάλλον πέρα από τους συγγενείς μου.

Σ. Δεν το συζήτησες κάπου για την απόφαση σου αυτή;

Ε. Μπα, όχι.

Σ. Όφελος είχες από αυτό που πήγες και παρακολούθησες, τις σκέψεις σου, που σε βοήθησε, αν σε βοήθησε;

Ε. Δεν θυμάμαι τίποτα, αλλά σαν εμπειρία ήταν ωραία.

Σ. Θα μπορούσες να βοηθούσες την προσωπικότητα σου αν το παρακολουθούσες;

Σκέφτεσαι κάπου να σε βοηθούσε; Στην υγεία σου;

Ε. Αν έχεις κάποιες γνώσεις, μαθαίνεις, παίρνεις περισσότερες

Σ. Σε ποιο κομμάτι, θα ήθελες να μάθεις;

Ε. Στην υγεία μου αν θα θυμόμουν τώρα, θα έλεγα ότι μου αρέσουν αυτά που άκουγα. Είπαν και για τους πλανήτες τότε και μ' αρέσανε, γενικές γνώσεις.

Σ. Αν σε ενδιέφερε κάτι όπως η μαγειρική και το εξειδικεύαμε;

Ε. Θα μ' άρεσε για την μαγειρική, την ζαχαροπλαστική...

Σ. Θα πρότεινες σε κάποιο άλλο άτομο να συμμετέχει παρόλη την απόφαση σου;

Ε. Αν μπορεί να πάει, να πάει.

Σ. Αξίζει δηλαδή;

Ε. Αξίζει απ' ότι μου λέγανε, μαθαίνανε πολλά πράγματα.

Σ Αξίζουν αυτά τα πανεπιστήμια να υπάρχουν;

Ε. Αξίζουν

Σ. να τα βοηθήσουμε δηλαδή να υπάρξει συμμετοχή;

Ε. Ναι, αν δεν υπάρχει συμμετοχή , άστα να πάνε.

Σ. Μας βοηθάει όλους στην κοινωνικότητα , να υπάρχει αλληλεπίδραση να λέει την γνώμη του κάποιος ,τις ιδέες του.

Ε. Μ 'αρέσει να λένε τη γνώμη τους , ο ένας και ο άλλος αλλά καμμιά φορά λέμε και αηδίες.

Σ. Αυτά είναι στο πρόγραμμα , ακούμε και άλλες γνώμες αλλά πετάμε και διάφορα. Εντάξει κυρία Κατερίνα , ευχαριστώ πολύ.

Έκθεση συνέντευξης 8.

Η συνέντευξη έλαβε χώρα στην οικία της ερωτώμενης , μεσημεριανή ώρα , σε χωριό της ενδοχώρας του Δήμου Χερσονήσου και συγκεκριμένα της Επισκοπής Πεδιάδος. Η ερωτώμενη προτάθηκε από άλλη συμφοιτήτρια και συγχωριανή. Δεν υπήρξε ιδιαίτερος ζήλος και διάθεση για συμμετοχή από την ίδια , πιο πολύ θα λέγαμε ότι παρακινήθηκε από το οικογενειακό περιβάλλον και αυτό αποτυπώθηκε στη διαδικασία του διαλόγου. Η ίδια θεωρεί μάταια την όλη εκπαιδευτική προσπάθεια λόγω ηλικίας αλλά θα πρότεινε σε αυτούς που έχουν ελεύθερο χρόνο να το παρακολουθήσουν. Δεν υπήρξαν δυσκολίες και διακοπές κατά τη διάρκεια της συνέντευξης.

ΔΗΛΩΣΗ ΓΝΗΣΙΟΤΗΤΑΣ ΤΗΣ ΕΡΓΑΣΙΑΣ

«Δηλώνω ρητά ότι, σύμφωνα με το άρθρο 8 του Ν. 1599/1986 και τα άρθρα 2,4,6 παρ.3 του Ν. 1256/1982, η παρούσα εργασία αποτελεί αποκλειστικά προϊόν προσωπικής εργασίας και δεν προσβάλλει κάθε μορφής πνευματικά δικαιώματα τρίτων και δεν είναι προϊόν μερικής ή ολικής αντιγραφής, οι πηγές δε που χρησιμοποιήθηκαν περιορίζονται στις βιβλιογραφικές αναφορές και μόνον».